

UPPSALA
UNIVERSITET

Theres Bellander

”Det var ju ett absolut måste att skaffa sig en dator”

Digitala mediers plats och roll i ålderspensionärers
vardag

Arbetsrapporter om modern svenska

FUMS Rapport nr 232

Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet

Abstract

This report presents a study of elderly people's participation in the digital society. The aim is to identify and describe why and for which purposes pensioners use computers and mobile phones. Furthermore, the interactional analysis used in the study aims to complement previous results from quantitative surveys by paying attention to elderly persons' self-image, attitudes and perceptions of the digitalized society. Questions discussed are what paths elders take to use IT, what elderly people do with digital technology, and how they perceive their place and role in the digital society.

The data analyzed consist of recorded interviews with 22 pensioners, aged 66–87. The participants are men and women from different social and professional backgrounds. What they have in common is that they all use computers and mobile phones in their daily life. The participants' age is central to the investigation and time is an important theme in the report. A *now* and a *then* is constructed and made relevant in the stories that the participants tell. The stories contain elements that highlight the development of society and of change that has affected individuals.

Possible reasons for not using digital media are physical problems, such as bad motor skills, impaired sight or hearing, lack of knowledge of English and not having been introduced to the media while they were still working. Even though these problems are common among the participants, they all seem to find ways to manage digital technologies.

The investigation sheds light on how digital media is involved in the pensioners' every day activities. All participants use computers and mobile phones to interact with friends and family and to participate in social activities on and outside the Internet. They all claim that they write more often than they did before they had access to computers, and that the types of text they write vary more. They also claim that they read the news more often and that they take a more active role in public debates. Using digital media is, therefore, considered a way to extend the so-called third age.

Innehåll

1 Inledning	5
Undersökningens utgångspunkter	6
Disposition	6
2 Bakgrund.....	8
Ålder och åldrande	8
Synen på äldre idag och tidigare.....	10
Internets framväxt och spridning.....	11
Förändrade interaktionsmönster och teknikberoende	13
Ålderspensionärers användning av internet.....	15
3 Teoretiska och analytiska verktyg	18
Teoretisk utgångspunkt	18
Intervjumetoder	19
Deltagarna	21
Metoder för analys	22
4 Vägar till it-bruk	25
Nyfikenhet på tekniken.....	25
Fritidsintressen för med sig it	30
It för att följa med i samhällsutvecklingen	35
Ett nytt sätt att läsa och skriva	36
Att känna sig tvingad.....	42
5 Vad deltagarna gör med tekniken	45
Vad deltagarna gör med mobiltelefonen	45
Ringa och ta emot samtal med mobilen.....	46
Bruk av sms	48
Övriga händelser kring mobilen	52
Vad deltagarna gör vid datorn.....	55
Informationssökning.....	56
Korrespondens via datorn.....	59
Bankärenden och näthandel.....	68
6 Deltagarnas tankar om äldre personers plats och roll i mediasamhället	70
Den egna användningen i relation till ungdomars och yrkesverksammas	71
Den egna användningen i relation till personer som inte använder tekniken.....	74
Förhållningssätt till samtida och fortsatt teknisk utveckling.....	78

7 Sammanfattande diskussion.....	81
Vilken betydelse har hög ålder för it-bruk?.....	81
Den höga ålderns betydelse för vägar till it-bruk	82
Den höga ålderns betydelse för vad deltagarna gör med tekniken	83
Kan bruk av it förlänga den tredje åldern?.....	84
It och ålderspensionärers fritidsintressen.....	85
It och samhälleligt engagemang	86
Omfattas olika generationer av olika it-kulturer?.....	86
Det egna it-bruket jämfört med andras it bruk.....	87
Litteratur	88

1 Inledning

När internet och mobiltelefoner blev vanliga i Sverige och övriga västvärlden vid mitten av 90-talet befann sig några av dagens ålderspensionärer i slutet av sina yrkeskarriärer. Andra hade redan lämnat arbetslivet bakom sig. Till skillnad från yngre generationer har äldre personer fått lära sig hantera interaktions- och informationsteknik, it, långt efter att de har etablerat andra sätt för interaktion och informationssökning.

I den här rapporten presenteras en studie av ålderspensionärers plats och roll i det digitala samhället.¹ Undersökningen har som deskriptivt syfte att kartlägga användning och användningsområden. Dessutom förväntas undersökningens interaktionella analys komplettera tidigare kvantitativa studier (exempelvis Findahl 2011) genom att uppmärksamma äldre användares självbild, attityder och syn på samhället i relation till de senaste decenniernas digitalisering.² Studien behandlar frågorna:

- Vilka vägar finns till ålderspensionärers it-bruk?
- Vad gör de med tekniken?
- Vilka tankar har ålderspensionärer om sin egen och jämnårigas plats och roll i det digitala samhället?

Materialet omfattar inspelade intervjuer med 22 vana it-användare i åldrarna 66–87 år. Deltagarnas höga ålder är central för undersökningen och ett viktigt tema är tiden på så sätt att åtskillnad i deltagarnas berättelser skapas mellan nu och då vad gäller både tidsanda och personlig utveckling.

Av flera skäl är det intressant att studera den äldre befolkningens bruk av it. I likhet med många länder i västvärlden utgör ålderspensionärer en stor samhällsgrupp i Sverige. Eftersom antalet friska, pigga och aktiva pensionärer dessutom länge har ökat, och förväntas öka ytterligare, torde allehanda frågor som rör dem vara av stort intresse för det breda och mångvetenskapliga gerontologiska forskningsfältet.

¹ Undersökningen har finansierats av det fakultetsövergripande projektet *Språk och åldrande* vid språkvetenskapliga fakulteten vid Uppsala universitet.

² Ytterligare mål har varit att förbereda för fortsatta språkvetenskapliga studier av ålderspensionärers plats och roll i det digitala samhället. Materialinsamlingen har medfört att goda kontakter har upprättats med enskilda individer och med praktiker där ålderspensionärer samlas. I samband med intervjuerna har ett antal digitala och icke-digitala texter samlats in. Inspelningar har också genomförts på en kurs där ålderspensionärer lär sig hantering av mobiltelefoner. Dessa material behandlas inte i rapporten men kommer att analyseras i ett senare skede.

Ålderspensionärer är den samhällsgrupp som språkvetenskapen har studerat allra minst. Av de studier som ändå rör den äldre befolkningen är det få som behandlar friska och aktiva pensionärer. Dessutom utgår tidigare forskning om it och digital interaktion oftast från ungdomar eller unga vuxna. Kartläggningar av språkbruk bland människor i alla åldrar är viktig för beskrivningen av dagens svenska. Kunskaper om digitala skriftpraktiker och skrifthändelser i ålderspensionärers vardag kan bidra till literacyforskningen och förståelsen för äldre personers bruk av texter.

Undersökningens utgångspunkter

Hög ålder utgör ett kriterium för deltagande i undersökningen. De intervjuade personerna är födda mellan 1924 och 1945 och var vid intervjutillfället mellan 66 och 87 år. Samtliga har uppnått den ålder som medför att de juridiskt kan kategoriseras som ålderspensionärer. Samtliga mottar också allmän ålderspension även om några fortfarande har viss kontakt med sitt tidigare yrke och periodvis arbetar. Samtliga intervjuade ser sig själva som pensionärer. Av flera orsaker bör gruppen dock betraktas som heterogen, bland annat beroende på att deras åldrar spänner över 21 år.

Vetenskapen om att hög ålder är intressant för undersökningen påverkar de berättelser som deltagarnas delger i intervjusamtalen. Samhället och vardagen idag beskrivs i relation till samhället och vardagen i tidigare skeden av livet. Det faktum att jag som utför intervjuerna är betydligt yngre än deltagarna själva kan också tänkas påverka vilka händelser och erfarenheter som aktualiseras i samtalen och hur dessa framställs.

Deltagarna har kontaktats för att de är vana användare av it. Vad som avses med ”van användare” är dock i hög grad subjektivt. De flesta tycks ha gjort bedömningen utifrån jämförelser med jämnåriga i sin närhet. Generellt har de en positiv inställning till it och svårt att föreställa sig ett liv utan tillgång till digital teknik. En outtalad utgångspunkt i intervjusamtalen är att it är bra, nyttigt och viktigt för gruppen ålderspensionärer. Projektets övergripande syfte att studera äldre personers plats och roll i det digitala samhället har i denna studie alltså avgränsats till att enbart studera vad vana användare gör med tekniken och vilka tankar de har om sin egen och jämnårigas plats och roll i det digitala samhället.

Att hög ålder och it-vana på förhand har presenterats som viktiga utgångspunkter för undersökningen medför med stor sannolikhet att deltagarna orienterar sig mot identiteter kopplade till ålder och it som de upplever har relevans för studien.

Disposition

Rapporten rymmer sju kapitel där det första har inbegripit en inledande presentation av undersökningen, syften, frågeställningar och en diskussion kring utgångspunkter. I kapitel 2 ges en bakgrund till undersökningen utifrån tidi-

gare forskning om synen på äldre, internets framväxt och spridning, förändrade interaktionsmönster och teknikberoende samt ålderspensionärers användning av it. I kapitel 3 presenteras metoder för materialinsamling, materialet, teoretiska perspektiv samt analysmetoder. Kapitel 4–6 utgör tre analyskapitel som vart och ett behandlar olika aspekter av ålderspensionärers bruk av digital teknik. I kapitel 4 undersöks orsaker till it-användning, kapitel 5 behandlar vanliga användningsområden för mobiltelefoner och datorer och i kapitel 6 diskuteras intervjudeltagarnas tankar om äldres plats och roll i det digitala samhället.

De tre analyskapitlen disponeras på liknande sätt. Sekvenser ur intervjuerna utgör utgångspunkten för en interaktionell analys där deltagarnas sätt att språkligt uttrycka sig kring it-användning spelar en betydande roll för tolkningen. Deltagarnas berättelser jämförs med statistiska uppgifter om it-användning. Begrepp från New Literacy Studies, NLS, används för att förstå hur digital teknik har integrerats i vardagen.

I kapitel 7 förs en sammanfattande diskussion kring rapportens resultat och diskussionen kring tid i fråga om samhällelig och individuell utveckling fördjupas.

2 Bakgrund

För att öka kännedomen om den heterogena grupp ålderspensionärer som är föremål för undersökningen inleds rapportens bakgrundskapitel med en redogörelse för åldersbegrepp och synen på äldre idag och tidigare. Avsnitten syftar till att tydliggöra samhälleliga normer som intervjudeltagarna kan tänkas förhålla sig till när de i samtalen konstruerar sin egen och jämnårigas plats och roll i det digitala samhället. Vidare beskrivs internets spridning, förändrade interaktionsmönster och teknikberoende samt tidigare studier av hur gruppen ålderspensionärer använder it. Undersökningens deltagare har kommit i kontakt med it på olika sätt och har utvecklat individuella användarmönster. Den bild av det svenska samhällets digitalisering och befolkningens anpassning till tekniken som ges nedan syftar till att placera deltagarnas individuella berättelser i en större kontext.

Ålder och åldrande

Primärt har ålder med biologi att göra och handlar om tiden mellan födelse och död. Mänsklig ålder kan dock även beskrivas som ett socialt och kulturellt fenomen där beteenden, förväntningar och livsstil avgör synen på ålder. Ålder och åldersfaser är dock varken biologiskt eller socialt determinerade utan skapas som språkliga konstruktioner som används i syfte att strukturera och beräkna livsförlopp samt för att diskutera hur verkligheten ser ut (Blaakilde 1999).

I en avhandling om betydelserelationer och betydelseförändring i användningen av språkliga uttryck som betecknar ålder redogör Magnusson (2008) för hur olika åldersbegrepp används för att beskriva olika temporära sätt att se på ålder. Den *kronologiska åldern*, även kallad *almanacksålder*, innebär antal år efter födelsen. Det sammanfattande och övergripande begreppet *funktionell ålder* har med kapacitet och förmåga att göra och har uppkommit för att minska betydelsen av den kronologiska åldern. *Biologiskt åldrande* relateras till kroppens hälsotillstånd och fysiska form.³ *Kulturell ålder* kopplas till lagar, sedvänjor, miljöer och attityder och säger något om samhällets värderingar. Det *sociala åldrandet* har med samhälleliga förväntningar att göra och för *psykologiskt åldrande* är minne, drömmar, kreativitet, fysisk aktivitet, känslor och motivation bestämmande. *Subjektiv ålder*, eller *upplevd ålder*, innebär hur gammal en individ känner sig och vilka andra personer som individen identifierar sig med. Till den subjektiva åldern hör även

³ Hit hör även *anatomisk ålder* och *fysiologisk ålder* (Magnusson 2008).

idealålder, hur gammal individen skulle vilja vara, samt *utseendeålder*, hur gammal individen upplever att hon eller han ser ut att vara. Den *juridiska åldern* innebär slutligen uppnådd ålder som medför juridiska rättigheter eller skyldigheter, jämför exempelvis med *myndighets-* eller *pensionsålder* (Magnusson 2008:36–39).

Till floran av vanliga ålderskategoriseringar hör även stadiindelningar som *generationer*. Vilken generation en individ tillhör kan tänkas ha betydelse för dennes tankar, känslor och handlingar genom att individen mot bakgrund av att hon eller han har en bestämd position i förhållande till historiska och sociala processer. Att 65-åringar idag troligtvis har ett annat sätt att se på livet än vad 65-åringar generellt hade för 50 år sedan kan bland annat bero på att de har vuxit upp under andra förutsättningar och därmed skaffat sig olika erfarenheter och värderingar. Begreppet *generationstillhörighet* innebär således delvis något annat än ålderstillhörighet.

Begreppet *generation* kan vara synonymt med de så kallade *talistuttrycken* och beteckna personer födda inom samma årtionde, exempelvis 40-talister eller 70-talister. Det kan också avse det tidsintervall som förlöper mellan det att en individ föds och det att hon eller han får egna barn, det vill säga en tidsperiod på ungefär 30 år. Grupper av människor kan också benämnas sig själva, eller benämnas av andra, som tillhörande en specifik generation, till exempel *the lost generation*, *framtidsgenerationen*, *generation X* eller *fläskberget* (Magnusson 2008:39–40).

Idag är det vanligt att vid pensionen fortfarande ha sina föräldrar i livet. Således kan gruppen ålderspensionärer i Sverige sägas omfatta två generationer. De socialgerontologiska begreppen *tredje-* och *fjärde åldern* används ibland för att dela upp den heterogena åldersgruppen. Tredje åldern kan definieras ur tre infallsvinklar (Thelin 2011). För det första som en livsfas som börjar med ålderspensionering och avslutas med inträde i informell eller formell äldreomsorg. För det andra kan ålder definieras som en homogen grupp människor i olika åldrar som förenas av en liknande livssituation med inriktning mot prestation och självförverkligande. För det tredje som en homogen grupp av resursstarka och aktiva äldre personer (s. 33). Tredje ålderns placering inom livsförloppet och livsfasernas gränser kan problematiserats. Ofta framkommer kritik mot att tidigare forskning om den tredje åldern utgår från ett normativt och individorienterat perspektiv som uppmärksammar likheter och osynliggör skillnader inom kollektivet äldre personer.

Den tredje åldern möjliggörs alltså först i samband med pensioneringen. Den fjärde åldern kan börja 5, 10 eller 15 år efter att den tredje åldern har inletts. Den kan också skjutas fram ytterligare 25–30 år. Personer som befinner sig i tredje åldern ökar ständigt eftersom dödligheten under de senaste decennierna har minskat bland äldre parallellt med att andelen äldre med svår ohälsa har minskat. Idag uppmuntras äldre personer i västvärlden att ta stort personligt ansvar för sin hälsa för att därmed förlänga den tredje ålderns livsperiod. Det skulle kunna ses som att medelåldern är på väg att bli en utvidgad livsfas som sträcker sig längre upp i åren. Klyftan mellan den friska tredje ålderns aktiva fritid och den fjärde ålderns fysiska nedgång och beroende förväntas således öka (Öberg 2002).

Synen på äldre idag och tidigare

Mot bakgrund av bland annat demografiska och socioekonomiska samhällsförändringar förändras ständigt synen på ålder och åldrande. Utifrån en dansk kontext, som i hög grad torde likna den svenska, beskriver Blaakilde (2007) synen på kronologisk ålder under tre perioder. Under den *pre-kronologiska* tiden, det vill säga i det gamla bondesamhället, uppfattades tiden som cyklisk och inte framåtskridande. Samhället organiserades utifrån släktskap och den äldste mannen hade mest makt. Var och en arbetade efter förmåga och ritualer kring barnafödande, bröllop och begravning hade liten koppling till kronologisk ålder.

I och med industrialismen inföll den *kronologiska tiden*. Ålderdomen sågs nu som en sjukdomsfas och som en social och kulturell avvikelse. Föreställningen om levnadskurvan som en båge eller trappa, först stigande och sedan sluttande, uppkom. Grunden för föreställningen återfinns i den arbetandes arbetsförmåga som kort innebar *att erhålla* under barndomen, *att prestera* under vuxen ålder och att åter igen *erhålla* under ålderdomen (Blaakilde 2007:33–35). Inkludering och exkludering i olika samhälleliga och sociala kontexter avgjordes av den kronologiska åldern, exempelvis rätt till skolgång, rätt till arbete, rösträtt, utträde ur arbetslivet och så vidare.

Den tid vi lever i nu beskriver Blaakilde som *post-kronologiseringens* tid. Här är åldersgränserna mer flytande. Denna tid utmärker sig genom en större variation som bland annat beror på ökad livslängd som utmanar föreställningen om kronologisk ålder som det mest centrala. Den kollektiva ålderskurvan gäller inte längre utan ser olika ut för olika människor (s. 41). Blaakilde menar att utvecklingen dock är paradoxal eftersom det parallellt med de flytande åldersgränserna också förekommer en allt mer intensiv kronologisering och ett ökat fokus på generationsstrider och dylikt.

De stora förändringar i ökad förväntad livslängd som skett under relativt kort tid kan skapa osäkerhet inför vad det innebär att åldras (Öberg 2002). Vi kan föreställa oss en högskolestuderande i 60-årsåldern, en chef i 25-årsåldern och en man i 50-årsåldern som blir far för första gången. Dessa roller är inte längre nödvändigtvis knutna till en viss kronologisk ålder. Åldersnormerna, de standardiserade uppfattningarna om typiska åldrar då individer innehar vissa roller i livsloppet, blir alltmer uppluckrade. Det medför viss osäkerhet gällande exempelvis hur man bör förhålla sig till nygifta par i 70-årsåldern. För att beteckna den förändring som innebär en allt större likhet mellan unga och gamla har begreppet *uni-age* använts.

I västvärldens utvecklade ekonomier har anställda lämnat arbetslivet allt tidigare under de senaste decennierna, fram till alldeles nyligen då trenden har vänt. I de flesta länder har regeringar stött utvecklingen mot tidiga pensionsavgångar för att den ansetts leda till fler arbeten för unga samt till att dölja höga arbetslöshetssiffror då arbetslösa så att säga ”pensioneras bort”. De demografiska förändringar som innebär att färre kommer att arbeta och fler kommer att vara pensionerade har dock medfört att inställningen har förändrats (Andersson 2008). Attitydförändringen kan härledas till de ekonomiska problemen under 1990-talet då arbetslösheten även drabbade tidi-

gare förskonade medelklassyrken. När tidig pensionering endast gällde arbetaryrken sågs det oftast som en fördel att slippa slita ut sig under de sista åren. När fenomenet nådde medelklassyrkena tolkades det dock som ett utslag av åldersdiskriminering, så kallad *ålderism* (s. 75).

Pensioneringen som social institution har länge varit ett centralt intresse för sociologer och specifikt gerontologer. Vid slutet av 1940-talet beskrevs ålderdomen som elände och funktionsnedsättning. Man beförde att den känsla av hopplöshet som rådde på ålderdomshemmen skulle sprida sig till de ökande skarorna av nypensionerade (Jönsson 2001). När pensioneringen institutionaliserades med hjälp av allmänna pensioner efter andra världskriget började dock äldre få någorlunda acceptabla förhållanden. Oron för "pensioneringschocken" kvarstod emellertid. För att undvika att dö av omställningen från yrkesverksam till pensionär borde man fortsätta att arbeta, ägna sig åt meningsfulla aktiviteter eller som sista utväg bli föremål för terapeutiska åtgärder.

Under de senaste decennierna har en ny bild av pensionärlivet vuxit fram. Arbete är fortfarande attraktivt för en del men pensionärlivet utgör oftast en ännu större lockelse då det för många innebär en kravlös tillvaro där man kan ägna sig åt vad man vill med hyggligt ekonomisk standard (Andersson 2008).

Internets framväxt och spridning

Uppgifter om internets spridning och användningsområden i Sverige har kartlagts och analyserats vid Stiftelsen för internetinfrastruktur⁴ och rapporteras i en serie rapporter (bland annat Findahl 2009, 2010, 2011).⁵ I början av 1990-talet var internet en angelägenhet för ett relativt begränsat antal personer verksamma inom universitet och högskolor samt vid stora företag och myndigheter. Vid slutet av 90-talet tog utvecklingen fart och antalet nya användare ökade markant. Under de senaste 15 åren har internet vuxit både till innehåll och till användning. I vissa avseenden liknar utvecklingen vad som skett när det gäller andra tekniska innovationer, exempelvis radio och tv. Samtidigt är internets utveckling unik. Ingen tidigare teknisk uppfinning har givit upphov till så genomgripande förändringar, gällande medierna i sig, kulturen, samhället och ekonomin (Findahl 2009).

Findahl (2009) har utgått från en tidig modell över hur tekniska innovationer sprids (Rodgers 1995 [1962]), då han har undersökt hur svenskarna tagit till sig internet. Fem olika grupper av adoptanter urskiljs beroende på hur tidiga de varit på att ta till sig innovationen. Den första gruppen, *innovatörerna*, blev internetanvändare före 1995 och uppskattas i Sverige till tre procent av befolkningen. *De tidiga användarna* som varit med innan sprid-

⁴ Stiftelsen för internetinfrastruktur, .se, <https://www.iis.se/> (2012-09-13).

⁵ Dessa statistiska undersökningar har genomförts utifrån en panelstudie som omfattar 2000 telefonintervjuer. Dessa baseras på ett slumpvis urval av befolkningen. Telefonintervjuerna är omfattande och innehåller frågor om de intervjuade personernas bakgrund, tillgång till teknik, användning av traditionella medier och attityder till och användning av internet.

ningen riktigt tagit fart, det vill säga 1995–97, uppskattas till 14 procent. Därefter följer *den tidiga majoriteten* som blivit användare någon gång mellan åren 1998–2000 och omfattar 35 procent av befolkningen. *Den sena majoriteten* blev användare under den längre perioden 2001–09 och utgör 31 procent. Den femte och sista gruppen har kallats *de ointresserade* och omfattar 17 procent av befolkningen.

År 1995 var medelåldern bland internetanvändarna 28 år, männen var tre gånger så många som kvinnorna och personer med lång utbildning tre gånger fler än personer med kort utbildning. Personer i 20- och 30-årsåldern, det vill säga 60- och 70-talister, hade ett visst försprång. 40- och 50-talisterna var dock inte långt efter i början. Däremot var intresset svalt bland de 20- och 30-talister som vid mitten av 90-talet redan var pensionärer (Findahl 2009).

År 1998 hade de flesta välutbildade tjänstemän, som sedan tidigare var vana att arbeta med datorer, skaffat internet. Spridningstakten efter 1998 blev något långsammare. Skillnaderna mellan antalet kvinnliga och manliga användare stabiliserades och kvinnors och mäns spridningskurvor har följts parallellt från 1998 och framåt. En skillnad i tillgång och användning mellan kvinnor och män på ungefär 10 procent har kvarstått fram till de senaste åren då skillnaderna i stort sett har försvunnit. Fortfarande finns dock något fler manliga än kvinnliga användare bland de äldsta.

År 2009 fanns ungefär lika många internetanvändare bland 80-, 70- 60- och 50-talister, det vill säga mellan 90 och 100 procent. Ungefär 75 procent av Sveriges 40-talister använde internet, 55 procent av 30-talisterna men bara strax under 20 procent av 20-talisterna. Nya internetanvändare rekryteras fortfarande bland yngre och medelålders personer men i de äldsta grupperna tycks spridningskurvorna nästan helt ha planat ut (Findahl 2009: 43–44).

Idag finns fortfarande ett starkt samband mellan tillgången och användningen av internet och människors socioekonomiska villkor. Starkast inverkan har ålder, sedan följer inkomst och därefter utbildning. Sämst tillgång till internet har alltså äldre personer med dålig ekonomi och kort utbildning. Eftersom internet är så pass spritt i Sverige idag går det bara att se dessa skillnader hos de allra äldsta. Bland unga och medelålders har den digitala klyftan försvunnit och nästan alla har tillgång till internet oberoende av inkomst och utbildning (s. 49).

De intervjuer som ligger till grund för min undersökning rör ålderspensionärers användning av datorer och mobiltelefoner. Båda dessa kommunikationsmedier betraktas i studien som interaktions- och informationsteknik, det vill säga it. Mobiltelefoner och datorer kan sägas ha utvecklats parallellt i samband med internets spridning från mitten av 1990-talet och framåt. Idag kan både datorer och mobiltelefoner användas för att utföra handlingar som kräver internetuppkoppling. Emellertid spreds internet till allmänheten via persondatorer och uppkoppling via mobiltelefonen har blivit vanligt först under de senaste fem åren. Både datorer och mobiltelefoner omfattar ett flertal funktioner som inte kräver internetuppkoppling. Frågorna i intervjuerna rör användning av mobiltelefoner och datorer och särskiljer

inte aktiviteter och användningsområden som kräver respektive inte kräver uppkoppling mot internet.

Förändrade interaktionsmönster och teknikberoende

Utvecklingen av internets och mobiltelefonis kommunikativa funktioner har tidigare belysts ur olika språkvetenskapliga perspektiv. Inom svensk text- och samtalsforskning har man bland annat studerat hur nya genrer skapas och utvecklas (Karlsson 2002, Weilenmann 2010). Inom psykolingvistisk forskning har läsning av och förståelse för datormedierade texter analyserats (Holsanova 2010, Örnberg Berglund 2009) och inom språksociologin har man koncentrerat sig på hur den nya tekniken har förändrat människors kommunikativa verklighet (Bellander 2010, Greggas Bäckström 2011).

Josephson (2004) beskriver *teknifiering* som en av flera viktiga förklaringar till pågående språkförändring. De digitala mediernas påverkan på svenska språket konstateras dock vara ytlig. Josephson ser engelska uttryck, okonventionell förkortningsteknik, stavning, interpunktion och smilisar som oproblematisksa språkliga nyheter. Han poängterar dock att det kan vara svårt att avgöra vilken form av samspel mellan deltagarna som ska gälla i de nya medierna och att ovana användare löper risk för normkonflikter. Modern kommunikationsteknik kräver kunskap om genrer. Exempelvis kan chatt, där man hugger ordet när man vill, upplevas som märkligt. Digitaliseringen innebär att allmän tal- och skrivförmåga inte längre är tillräckligt. För medborgare i dagens samhälle är det nödvändigt att veta vilket språkbruk som passar till en viss situation och till en viss teknik (jfr Bellander 2011).

En tänkbar konsekvens av den digitala utvecklingen är att fler människor skriver mer än vad som var fallet före internets och mobiltelefonernas tid. Utan att peka ut de exakta bakomliggande orsakerna beskriver Karlsson (2006) det nya textsamhället utifrån en studie av det skrivande och läsande som ingår i arbetsdagen i en rad vanliga yrken. Ett stort antal internationella studier belyser på olika sätt digitaliseringens påverkan på och betydelse för vardagliga skriftpraktiker⁶ (se Mills 2010 för en överblick).

Sociologerna Åberg och Shahmehri (2005) konstaterar att dagens samhälle är teknikberoende och att beroendet till största delen handlar om att människor varken kan eller vill vara utan tekniken. It har lett till ökad livskvalitet och teknikberoendet förväntas inte minska i framtiden. Man skulle kunna argumentera för att alla viktiga tekniska uppfinningar redan är gjorda och att ny teknik därför bäst bör betraktas som onödiga leksaker utan något egentligt värde. Utifrån ett historiskt perspektiv finns det dock ingenting som tyder på det. Kommande generationer kommer troligtvis att bli lika beroende av den teknik som blir en del av deras vardag som dagens samhällsmedborgare är av dagens teknik. Snarare, menar Åberg och Shahmehri, kan risken att behöva bli utan teknik utgöra ett hot (s. 254).

Effektiviseringar av samhällets administration leder till att traditionella kommunikationsformer fasas ut. Automatiska tjänster via internet minskar

⁶ *Literacy practices* på engelska.

exempelvis möjligheten att besöka eller ringa till en myndighet för att reglera ett ärende. För många är denna utveckling positiv eftersom den innebär tidsbesparing. För personer som inte kan eller vill använda internet kan den däremot innebära ett stort problem.

Många äldre är bra på att använda teknik och intresserade av att följa teknikutvecklingen. Tyvärr är dock äldre personer sällan den tänkta målgruppen för ny teknik. Åberg och Shahmehri (2005) skrev, för sju år sedan, att vi då stod inför ett vägval vad gäller framtida teknikutveckling. I ett skräckscenari skulle äldre kunna riskera att hamna utanför samhället. Ett annat scenario, författarnas förhoppning, skulle kunna innebära att ny teknik utvecklas med äldre i åtanke och anpassades efter deras behov. Därmed skulle äldre personer kunna fortsätta att vara aktiva i samhället och utnyttja tekniken till något positivt som att förlänga den så kallade tredje åldern. Sedan artikeln skrevs har ett antal nya tekniska produkter för äldre utvecklats, exempelvis användarvänliga mobiltelefoner. Statistiska uppgifter tyder också på att fler äldre personer har börjat använda internet under de senaste åren samt att redan vana användare bland de äldre har blivit aktivare genom att de använder nätet i fler syften och tillbringar mer tid vid datorn (Findahl 2011).

Trots att användarvänlighet är ett uttalat mål med dagens teknikutveckling finns det anledning att tro att personer som hittills stått utanför det digitala samhället och som idag är äldre än 80 år aldrig kommer att ta till sig tekniken (Findahl 2011). En framträdande egenskap hos ny teknik är att många olika funktioner erbjuds inom en och samma multifunktionella produkt. Sådana sammanslagningar av flera olika funktioner kallas *konvergens* (Ernfridsson 2005). Det kan tyckas vara bra att mängden apparater att hålla reda på minskar. En följd är dock att användaren får fler vägval att ta ställning till innan den önskade tjänsten kan aktiveras. Det ställer högre krav på användarens kompetens och förmåga samt på utformningen av produktens användargränssnitt. En annan tydlig linje i informations- och kommunikationsteknikens utveckling är att flera ingångar idag erbjuds till samma tjänst. Exempelvis kan vi genomföra banktransaktioner genom samtal med banktjänsteman, automatiska, talbaserade telefontjänster eller internetbank.

När internet var nytt debatterades ofta faran för att användningen skulle leda till social isolering. Då gällde diskussionen främst ungdomar som tidigt anammade medierna och tillbringade mycket tid framför datorn. I en amerikansk studie (HomeNet Project, Nie m.fl. 2000) drogs slutsatsen att kontakten med familj och vänner i den fysiska närmiljön minskade till följd av internetanvändning och att följderna blev ökad ensamhet och isolering. Diskussionen är inte lika högljudd idag och senare forskning tyder på att resultaten från The HomeNet Project kan ha att göra med en undersökningseffekt (Byam 2006). Deltagarna i projektet var alla noviser och tilldelades datorer med internetuppkoppling. När samma projekt med samma deltagare upprepades ett år senare (Kraut m.fl. 2002) hade deltagarna fått större kunskaper om internet och bättre rutiner i hanteringen av datorer. Resultaten var då de motsatta. Nu fann man positiva samband mellan socialt umgänge på nätet och bland familj, vänner och bekanta utanför nätet i den omedelbara närmiljön. Många studier har sedan visat att sociala kontakter via nätet med släk-

tingar och vänner generellt ökar den allmänna kommunikationsnivån och främjar sociala praktiker utanför nätet (Söderström 2009, Wang m.fl. 2010, Zhao 2006).

Många människor har idag relationer som kan beskrivas som multimediala. Det är vanligt att en individ använder sig av flera kommunikationskanaler för att hålla kontakten och interagera med en annan individ. Exempelvis kan tonåringar, efter skolans slut, fortsätta diskussioner via sociala forum på nätet (Bellander 2010). Yrkesverksamma kan växla mellan att använda telefon, e-post och samtal ansikte mot ansikte (Hössjer 2006) och familjemedlemmar kan växla mellan att skicka sms, ringa och att träffas fysiskt i hemmet (Haunstrup Christensen 2008).

Ålderspensionärers användning av internet

Personer som är födda på 1920-talet var redan pensionärer då internet började spridas vid mitten av 1990-talet. Intresset för att skaffa en dator med internetuppkoppling var inte särskilt stort i denna åldersgrupp men började ändå spridas i långsam takt (Findahl 2011). År 2000 hade 10 procent av 20-talisterna blivit internetanvändare men sedan stannade spridningen av. Efter ytterligare 10 år, år 2010, när samtliga 20-talister blivit äldre än 80 år låg andelen som använde internet på ungefär samma nivå som år 2000. 30-talisterna var fortfarande yrkesverksamma 1995. Välutbildade tjänstemän som sedan tidigare använde dator som arbetsredskap började succesivt att även använda internet. Några av dem skaffade dator och internet hemma. Spridningen bland 30-talisterna gick dock långsammare än i yngre generationer, särskilt bland arbetare och korttidsutbildade och speciellt kvinnor. År 2010 använde 80 procent av de välutbildade 30-talisterna internet medan intresset fortfarande var svagt hos majoriteten med medellång eller kort utbildning. Bland 40-talisterna var tjänstemän och akademiker lika snabba som sina yngre kollegor att börja använda internet. Deras arbetsplatser spelade en primär roll för spridningen. Bland personer med kortare utbildning gick spridningen långsammare. År 2010 använde 90 procent av de långtidsutbildade 40-talisterna internet men endast hälften av de korttidsutbildade (s. 12–13).

De statistiska uppgifterna från Stiftelsen för internetinfrastruktur visar vidare att den tid som svenskars genomsnittligen tillbringar på internet är 11,4 timmar i veckan eller 1,6 timmar om dagen (Findahl 2011:17). Bland de äldre användarna är variationen större än bland användare i andra åldersgrupper. Några använder internet 20–30 timmar i veckan, andra högst en halvtimme. Andelen försiktiga användare är också betydligt större bland äldre än yngre personer. Äldre män ägnar också mer tid åt internet än äldre kvinnor. Så är det också bland personer yngre än 20 år medan skillnaderna är små i övriga åldrar, det vill säga 20–60 år.

Äldre personer använder främst internet för att söka information om praktiska vardagssaker, exempelvis kartor, vägbeskrivningar, adresser och tidtabeller. Äldre personer söker också fakta kopplad till specialintressen. Internet används också för kommunikation även om äldre personer i regel inte

utnyttjar alla de möjligheter som internet erbjuder i form av chatt och sociala nätverk (Findahl 2011). Selg och Findahl (2008) konstaterar att personer äldre än 55 år är de som uppvisar högst intensitet i användningen av e-post. De beskriver en delning av befolkningen i mejlgenerationen och messenger-generationen. Studien visar att personer äldre än 35 år huvudsakligen använder e-posten och därmed tillhör mejlgenerationen medan personer under 35 år föredrar instant messaging, det vill säga chatt i realtid, som digitalt interaktionssätt.

Vad gäller sociala nätverk är 40-talisterna mer aktiva än 30-talisterna, som i sin tur är mer aktiva än 20-talisterna. De flesta av de äldre tar del av nyheter på nätet. De läser någon dagstidning online. En av tre internetanvändare har hittat fram till tv på nätet och en av fyra har upptäckt radion. Tv och radio på internet ingår dock inte i äldre personers medievardag. De söker sig dit någon gång då och då. Att läsa tidningen på nätet, och ibland se på tv och lyssna på radio, har inte påverkat äldre personers invandrade medievanor att läsa vanliga papperstidningar, se på tv från vardagsrumssoffan och lyssna på en radioapparat (Findahl 2011:19–20).

Findahl (2007) urskiljer utifrån rapporterade användarmönster fyra typer av internetanvändare: *de avancerade entusiasterna*, *traditionalisterna*, *modernisterna* och *de försiktiga*. Typerna återfinns i alla åldersgrupper. Således bekräftas inte schablonbilden att unga bloggar och är aktiva i sociala forum medan äldre bara läser tidningen och tittar på annonserna på Blocket. Många äldre är avancerade entusiaster och det finns också gott om försiktiga användare bland ungdomar. De stora skillnaderna bland äldre och yngre återfinns inte bland användarna utan hos dem som inte alls använder internet. Icke-användarna är betydligt fler bland äldre än bland yngre personer (Findahl 2011: 21).

Det senaste decenniet har frågan huruvida digital teknik bör ses som ett hjälpmedel eller ett hinder för äldre diskuterats inom olika forskningsområden som på olika sätt rör äldre personers hälsa och välbefinnande. De flesta verkar dock överens om att det är ett hjälpmedel och att det helt klart finns en potential i tekniken. Faktorer som talar emot en positiv teknikutveckling är exempelvis okunskap eller ointresse av att ta tillvara på möjligheterna, att de grupper som berörs inte vet vilka krav de skulle kunna ställa, eller inte vågar ställa krav på att förbättra sin situation samt rädsla för risken att tappa kontrollen över sin tillvaro istället för att få bättre kontroll. Oro över att bli övervakad, för att integriteten ska gå förlorad och att ”tekniken tar över” är vanlig (Helgesson 2005:235).

Under senare år har det blivit vanligare att bygga produktutveckling på etnografiska studier. Man har i större utsträckning än tidigare intresserat sig för vad människor gör med teknik och hur de gör detta. Bland annat har kognitionsforskare genomfört en empirisk undersökning av äldres vardagsliv i Norrköping (Ernfridsson & Hagberg 2005). Sju kvinnor och sex män i åldrarna 65–83 år har intervjuats om sin syn på ny och gammal teknik. Till skillnad från min studie fokuserar Ernfridssons och Hagbergs undersökning i första hand ålderspensionärer som inte använder digitala medier, eller som i huvudsak har en negativ inställning till tekniken. Liknande fokus på icke-

användare och nybörjare har Weilenmanns (2010) samtalsanalytiska undersökning baserad på videoinspelningar av ålderspensionärer som går på kurs för att lära sig mobiltelefonhantering.

Enligt Findahls statistiska uppgifter (2009) är det vanligaste skälet till att inte använda internet att man inte ser nyttan med det. Detta gäller hela befolkningen, inte enbart de äldre. Rädsla för tekniska problem är en annan faktor liksom funktionshinder som exempelvis försämrad syn och motorik. Den senare typen av problem är naturligtvis vanligare hos äldre och blir vanligare i takt med att andelen äldre i samhället ökar.

Findahl (2009) gör en åtskillnad mellan tre samhällsgrupper. De som har tillgång till internet men inte utnyttjar möjligheterna, de som tidigare har använt internet men inte gör det längre samt de som aldrig har använt internet och aldrig heller har haft tillgång till det. Majoriteten av icke-användarna tillhör grupper med låg ekonomi och utbildning. De flesta lever dock inte isolerade från användare. Emellertid tycks de inte alls vara intresserade av tekniken och uppger sig förbli icke-användare även om internet skulle bli mycket billigare eller mycket lättare att använda. De är osäkra på vad internet skulle kunna erbjuda dem och huruvida de är kapabla att hantera datorn utan att den går sönder. Många av dessa kan benämnas *passiva användare* eftersom de indirekt använder sig av internet genom att andra tar fram information, skickar e-post eller liknande för deras räkning.

3 Teoretiska och analytiska verktyg

Undersökningen utgår alltså från intervjuer med ålderspensionärer som ser sig själva som vana it-användare och den syftar till att undersöka ålderspensionärers vägar till it-bruk, vad de gör med tekniken samt vilka tankar de har om sin egen och jämnårigas plats och roll i det digitala samhället. I detta kapitel presenteras undersökningens teoretiska utgångspunkt, metoder för materialinsamling, material och analysmetoder.

Teoretisk utgångspunkt

Undersökningen grundas i en syn på interaktion som social handling, där språket utgör ett av flera verktyg som används för att skapa mening i sociala möten mellan människor.⁷ Det innebär att de berättelser som får utrymme samtalen och de identiteter som görs relevanta ses som konstruerade i samspellet mellan den intervjuade och intervjuaren. Samtalen förs framåt i detta samspel och de intervjuade personerna kan snabbt växla innehåll och fokus i sina berättelser samt orientera sig mot olika identiteter. Hur samtalen utvecklas beror på en mängd faktorer, alltså inte enbart på intervjuarens frågor utan bland annat också på hur deltagarna uppfattar ramarna för samtalet och hur samtalet fortskrider utifrån de sakuppgifter och berättelser som deltagarna delger. Som nämndes i inledningskapitlet har undersökningens explicita utgångspunkter hög ålder och it-vana särskild betydelse för meningsskapande i intervjusamtalen.

Sociala variabler som exempelvis kön, social bakgrund och tidigare yrkesuppgifter ses inte som avgörande för de uppgifter som deltagarna lämnar, men kan ha potentiell relevans för vilka praktiker kring it-bruk som de enskilda individerna uppper att de deltar i. Att en av de intervjuade berättar att hon använder internet för att beställa böcker och kommunicera med medlemmarna i sin bokcirkel är inte överraskande med tanke på att hon i sitt yrkesliv har arbetat som journalist och lärare i svenskämnet.

Eftersom samtal alltid är interaktiva och skapade i samspel mellan deltagarna är det viktigt att även uppmärksamma intervjuarens, i det här fallet min, betydelse för de uppgifter som framkommer i de inspelade intervjuerna. Ramen för den kommunikativa verksamhetstypen (Linell 2011) *intervju* innebär i regel en asymmetrisk relation mellan intervjuare och intervjuad där intervjuaren har betydligt större makt att påverka samtalsförloppet (jämför

⁷ Synen på interaktion som social handling och konstituerande praktik har sin grund inom sociologin och socialpsykologin (Giddens 1984). Hymes (1972) introducerade språkveten- skapen för tankarna kring interaktion och kultur som ömsesidigt beroende.

Bockgård 2010). Denna asymmetri är mer tydlig i vissa av materialets intervjuer än i andra. I rollen som intervjuare har jag agerat utifrån i förväg fastställda syften men inspelningarna antyder att mina och deltagarnas kommunikativa projekt och agendor inte alltid har överensstämt med varandra. Det har exempelvis förekommit att jag och den intervjuade har bytt roller under delar av intervjusamtalen genom att deltagarna har börjat ställa frågor till mig.

Intervjumetoder

Metoden *kvalitativ forskningsintervju* (Kvale 1997), har använts för att förstå och beskriva centrala teman i de intervjuades livsvärld (s. 34). Intervjuerna är utformade som samtal med syftet att få intervjudeltagarna att dela med sig av sina erfarenheter av digital teknik idag och tidigare i livet. De frågor som ställts har riktats mot deltagarnas erfarenheter av dator teknik tidigare i livet och deras användning av datorer och mobiltelefoner i dag. Samtalen rör också vad deltagarna vet, tycker, känner och vill när det gäller it.

Intervjuerna beskrivs bäst som *narrativa intervjuer* (Mishler 1986). Metoden har utvecklats utifrån uppfattningen att berättelser är en naturlig kognitiv och språklig form som individer använder för att organisera och uttrycka kunskap. Svar på frågor i vardagliga, informella samtal visar ofta upp narrativa drag. I narrativa intervjuer ställs frågor som förväntas leda till berättelser, exempelvis ”hur kom det sig att du deltog i den där datorkursen?”. Direkta uppmaningar till berättelser, som ”berätta om första gången du stötte på en dator” används också. Efter den inledande frågan, eller begäran om en berättelse, är intervjuarens roll att inte avbryta utan att hjälpa den intervjuade att fortsätta genom att då och då ställa nya frågor. Intervjuaren blir, genom frågorna, sin tystnad och sina nickningar, medskapare till berättelserna.

Narrativa intervjuer kan tjäna många syften (Kvale & Brinkmann 2009). För den här undersökningen är tre syften av särskild betydelse. För det första kan en berättelse röra en specifik händelse som är betydelsefull för den intervjuade, för det andra kan berättelsen gälla personens livshistoria sedd ur dennes eget perspektiv och för det tredje kan ämnet för berättelsen komma att sträcka sig utöver individens historia så att den intervjuade blir en informant som redogör för samhällets historia.

Den intervjumetod som använts för undersökningen bär också drag av *diskursiv intervjuteknik* på så sätt att intervjusamtalen har utformats för att möjliggöra diskursanalys av hur individer och grupper använder språket för att iscensätta specifika aktiviteter och identiteter (Gee 2005). Diskursanalysen (se exempelvis Foucault 2002) lägger fokus på hur kunskap och sanning skapas inom diskurser samt på skapandet och upprätthållandet av maktförhållanden inom dessa. Makt har inte funnits med som tema i utformningen av undersökningens intervjuer. Däremot har *handlingar* utgjort en mycket viktig utgångspunkt. Deltagarnas berättelser om individuella möjligheter och förutsättningar när det gäller digitala medier har varit intressant för förståelsen för ålderspensionärers vägar till it-bruk och vad de gör med tekniken.

Tabell 1 presenterar intervjudeltagarna med de fingerade namn som används i rapporten i den ordning som intervjuerna har genomförts. Två av intervjuerna har genomförts i par, övriga enskilt. På min uppmaning hade Maj-Lis med sig en god vän till intervjutillfället. Gunilla och Åke är sammanboende och intervjuades av praktiska skäl tillsammans vid samma tillfälle. Mot slutet av intervjun med Marianne deltog Kajsa, som intervjuats vid ett tidigare tillfälle. Marianne och Kajsa är bekanta. Datum för intervjuerna anges under en särskild rubrik i tabellen. Den första intervjun genomfördes i april 2011 och de övriga under perioden oktober 2011 till maj 2012. Rubriken *plats* i tabellen avser den fysiska plats där intervjuerna har ägt rum. I samband med att jag har tagit kontakt, oftast genom ett telefonsamtal men i ett par fall via mejl, har jag och deltagarna tillsammans kommit överens om tid och plats för ett fysiskt möte. Intervjuerna har genomförts i ett avskilt rum på min arbetsplats vid universitetet, på bibliotek eller på andra institutionella platser, hemma hos deltagarna eller hemma hos en gemensam bekant till oss båda.

De flesta intervjuerna spelades in med en liten digital ljudinspelare med extern mikrofon. Ett fåtal har spelats in med röstinspelningsfunktionen i min mobiltelefon. I tabell 1 anges även inspelningslängd. De flesta inspelningar omfattar ungefär en timme, den kortaste cirka 30 minuter och den längsta närmare två timmar. Jag har inte upplevt att deltagarna störts eller fäst särskild uppmärksamhet vid inspelningsutrustningen. Ljudkvaliteten är överlag mycket god. Samtliga intervjuer har transkriberats.

Tabell 1. *Kontakt, datum, plats och inspelningslängd*

Deltagare	Kontakt	Datum	Plats	Längd
Erik	Via internet	11 april 2011	Universitetet	01:12:33
Bodil	Bekant till en granne	23 okt 2011	Hos grannen	00:28:17
Ulf	Via PRO	25 okt 2011	ABF-huset	00:33:24
Maj-Lis	Bekant till kollega	26 okt 2011	Biblioteket	00:55:11
Bo	Bekant till M-L	26 okt 2011	Biblioteket	00:55:11
Kajsa	F.d. kollega	27 okt 2011	Hos Kajsa	01:03:15
Bertil	Bekant till min man	22 nov 2011	Universitetet	00:58:13
Jan	Bekant till svärfar	24 nov 2011	Biblioteket	00:54:15
Hans	Bekant till Ulf	29 nov 2011	Universitetet	00:56:12
Karin	Bekant till kollega	2 jan 2012	Hos kollegan	01:02:16
Barbro	Bekant till Ulf	17 jan 2012	Hos Barbro	01:03:31
Gunilla	Bekant till kollega	18 jan 2012	Hos G och Å	00:45:27
Åke	Bekant till kollega	18 jan 2012	Hos G och Å	00:45:27
Lars-Erik	Bekant till min man	19 och 23 jan	Universitetet	01:21:59
Göran	Bekant till L-E	26 jan 2012	Universitetet	01:49:39
Sture	Bekant till L-E	31 jan 2012	Universitetet	00:32:52
Rolf	Bekant till L-E	31 jan 2012	Universitetet	00:58:55
Sven	Bekant till L-E	31 jan 2012	Universitetet	01:07:01
Sten	Bekant till L-E	31 jan 2012	Universitetet	00:35:15
Kurt	Bekant till L-E	2 feb	Universitetet	01:23:48
Liv	Bekant till kollega	21 feb	Universitetet	00:46:34
Marianne	Bekant till Kajsa	11 maj	Biblioteket	01:13:02

I kolumnen *kontakt* i tabell 1 anges hur jag har kommit i kontakt med deltagarna. En av dessa, Kajsa, hade jag träffat före intervjutillfället. En annan deltagare, Erik, kontaktade jag efter att jag läst en kommentar som han hade lämnat till en nättidning och en tredje deltagare, Ulf, föreslogs av PRO-föreningen i Uppsala. Några av deltagarna kontaktade jag efter att ha blivit tipsad av personer i min närhet, andra kontaktade jag efter att andra intervjudeltagare, i samband med intervjuerna tipsat mig.

I samtliga fall har deltagarna informerats om forskningsprojektet och accepterat att träffas för en intervju om ålderspensionärens användning av datorer och mobiltelefoner. Några av deltagarna har läst en kortfattad projektbeskrivning före intervjutillfället (se bilaga 1), medan andra har fått tillgång till beskrivningen först i början av intervjun. Inför intervjun har några av deltagarna också läst en kortfattad populärvetenskaplig artikel om digitalt skriftspråk (Bellander 2011).

Deltagarna

Av de personer som deltar i undersökningen är ett fåtal 20-talister, några 30-talister samt ytterligare några tidiga 40-talister. Det är viktigt att påpeka att de personer som har intervjuats inte utgör en homogen grupp till följd av sin ålder eller ens med avseende på sitt förhållande till och erfarenhet av it. Förändring är att de inte längre är yrkesverksamma och att de mottar allmän ålderspension. De har också gemensamt att de är socialt aktiva, bor i egen bostad och är oberoende av stöd från någon annan person i sina vardagliga bestyr.

8 kvinnor och 14 män deltar i undersökningen. Den äldsta var 87 år gammal vid intervjutillfället, född 1924 och den yngsta är 67 år, född 1945. Personerna har genomgått olika långa utbildningar, har olika yrkesbakgrund och olika intressen. De flesta är bosatta i Uppsala, på landsbygden i Norduppland eller i Stockholmsförort. En deltagare är bosatt i Göteborg och en i Örebro.

I tabell 2, som visar ålder, utbildningslängd och yrke/arbetsuppgifter, presenteras deltagarna i åldersordning. Ålder avser deltagarnas kronologiska ålder vid intervjutillfället. Utbildningslängd beskrivs i någon av kategorierna *kort*, *medel* eller *lång* utbildning. Kort avser folkskola, medel avser realskola och/eller gymnasium och lång avser universitetsutbildning. Under sitt yrkesliv har de allra flesta deltagare gått kurser, fortbildningar och vidareutbildningar av olika slag. Några av deltagarna har haft flera yrken och arbetsuppgifter under sitt yrkesverksamma liv. I tabellen har jag försökt att så kortfattat som möjligt, utan att förenkla alltför mycket, sammanfatta de uppgifter som framkommer i intervjuerna.

Tabell 2. *Kronologisk ålder, utbildningslängd och tidigare arbetsuppgifter*

Deltagare	Ålder	Födelseår	Utbildningslängd	Yrke/arbetsuppgifter
Karin	87	1924	Lång	Forskningsassistent
Erik	85	1926	Lång	Civilingenjör
Bodil	81	1930	Medel	Administratörsuppgifter
Marianne	81	1930	Medel	Protokollförare i domstol
Hans	78	1932	Kort	Faktor
Jan	77	1934	Medel	Högstadielärare, rektor
Bertil	74	1937	Lång	Gymnasielärare
Lars-Erik	73	1938	Lång	Polischef
Ulf	73	1938	Medel	Byggnadsingenjör
Sven	73	1938	Medel	Socialassistent
Kurt	73	1938	Lång	Chefsutbildare
Maj-Lis	73	1938	Kort	Bonde
Bo	72	1939	Kort	Faktor
Åke	71	1940	Kort	Diversearbetare
Barbro	71	1940	Medel	Administratörsuppgifter
Kajsa	70	1941	Lång	Journalist, Gymnasielärare
Rolf	70	1941	Lång	Dataingenjör
Sten	70	1941	Medel	Mark-/vatteningenjör
Göran	70	1941	Lång	Utredare inom industrin
Sture	69	1942	Lång	Professor i fysik
Liv	68	1944	Kort	Administratörsuppgifter
Gunilla	66	1945	Kort	Undersköterska

Metoder för analys

Intervjuerna har analyserats tematiskt med fokus på de händelser som deltagarna uppmärksammar kring sin egen och andras användning av datorer och mobiltelefoner.

Inga anspråk görs på att försöka ge en objektiv framställning av verkliga förhållanden. Istället riktas intresset mot deltagarnas berättelser om specifika, individuella händelser samt mot några av de användarroller som är synliga i samtalen. Intervjustudien kan ses som ett komplement till befintlig statistik och de intervjuade personernas berättelser kan gemensamt ge en bild av ålderspensionärens plats och roll i det digitala samhället.

Samtalsanalys utgör ett viktigt metodiskt redskap i undersökningen. Deltagarnas sätt att uttrycka sig språkligt får stor betydelse för analysen. Som nämnts hanteras inte deras berättelser om orsaker till it-användning och användningsområden enbart som faktauppgifter utan de ses också som identitetsskapande. Ett antal transkriberade sekvenser från intervjuerna återges i rapporten för att visa hur de intervjuades självbild, attityder och syn på it-samhället förhandlas i samtalen.⁸ Deltagarna kategoriserar ofta sig själva och

⁸ De transkriptioner som återger sekvenser ur intervjumaterialet bör betraktas som bastranskriptioner eller grovtranskriptioner. De har i hög grad anpassats till skriftspråkskonventioner för att underlätta läsningen. Eftersom syftet har varit att återge innehållet i intervjuerna återges inte prosodiska drag, detaljuttal eller samtidigt tal. Pauser och pauslängd har inte mätts. Skratt och ickeverbala handlingar återges inom dubbla parenteser. Tvekljud, intervjuarens

andra i förhållande till tekniken. Kategoriseringar görs även av digitala tjänster och produkter.

För att komma åt orsaker bakom it-användning och vardagliga händelser kopplade till mobiltelefoner och datorer används några begrepp som inspirerats av det omfattande forskningsområdet *New Literacy Studies*, NLS, (Barton 1994, Hamilton 1998, Street 1984). NLS:s sociala perspektiv, som också inbegriper ett etnografiskt arbetssätt, används vanligen för att studera hur människor på olika sätt använder sig av text i vardagliga praktiker. Nyckelbegreppet *literacy* betecknar i internationella sammanhang förmåga och kompetens att läsa och skriva. Inom NLS handlar *literacy* snarare om situationer då människor använder sig av skrift. Denna syn på *literacy* utgår från dagliga händelser och skriftbruk betraktas parallellt utifrån ett socialt, psykologiskt och historiskt perspektiv (Barton 1994). Literacies beskrivs bäst i termer av de *skriftpraktiker* inom vilka människor ägnar sig åt olika *skrifthändelser*. Den sociala synen på skriftanvändning innebär att man försöker förstå skriftanvändningen i sitt konkreta sammanhang genom att studera vad människor gör med skrift, när de gör det och varför de gör det. Begreppet skrifthändelse avser ett tillfälle där skrift av något slag har en roll genom att någon läser, skriver eller pratar om text. Inom några skrifthändelser, särskilt sådana som äger rum i skolan, är det explicita syftet att lära. De flesta skrifthändelser har dock inga sådana syften utan rör helt vardagliga, informellt organiserade sysslor, exempelvis att titta igenom posten, skriva en inköpslista eller betala en räkning. Begreppet skriftpraktik avser vedertagna och vanligt förekommande mönster när det gäller att läsa och skriva i en specifik situation. Skriftpraktiker omfattar givna deltagarroller, fasta rutiner och etablerade genrer. Varje ny skrifthändelse börjar således inte om från noll utan kan anslutas till mönster som etablerats inom en aktuell skriftpraktik. Exempelvis finns det ganska tydliga mönster för hur julkort ska skrivas (Barton och Hamilton 1998).

Under det senaste decenniet har en stor del av literacyforskningen genomgått en så kallad ”digital turn” (Mills 2010) som en konsekvens av samhällets globalisering och den ökade användningen av it. NLS-forskningens fokus har allt mer flyttats från utskriftsbaserad användning av skrift till skriftpraktiker som medieras av digital teknik (se Mills 2010 för referenser och exempel).

Utgångspunkten för rapportens analys är inte primärt situationer runt skrivna texter utan snarare situationen runt mobiltelefoner och datorer. De centrala NLS-begreppen *literacy practice* och *literacy event*, på svenska ofta *skriftpraktik* och *skrifthändelse* (Karlsson 2006) används i rapportens diskussion kring vägar till ålderspensionärers it-bruk och vad de använder tekniken till. För det mesta omfattar händelser vid datorn hög grad av literacy och skrift har en central roll. I några fall tilldelas dock det skrivna språket en mer undanskymd roll, exempelvis då någon ser ett tv-program eller lyssnar på musik via datorn. I rapporten har fokus på skrift tonats ner och literacy

uppbäckningar i form av ”hummanden” och andra småord återges så som de hörs på inspelningarna. Frågetecken markerar frågor i enlighet med den traditionella skriftspråksnormen.

practice och literacy event representeras av de mer allmänna begreppen *praktiker* och *händelser*. En bokcirkel kan ses som ett exempel på en praktik som omfattar många skrifthändelser där några utgör specifikt *digitala händelser*, exempelvis att läsa mejl från medlemmarna. Begreppet digitala händelser används främst i kapitel 5 rapporten där frågan vad ålderspensionärer gör med it behandlas. En deltagare berättar kanske att hon morgonen för intervjun satte på datorn klockan åtta och att hon via internet först läste tidningen, sedan bokade en tid på golfbanan och sist skrev ett mejl. När hon satt vid datorn deltog hon i tre olika digitala händelser.

4 Vägar till it-bruk

Ja, jag insåg ju i och med att jag arbetade med datorer på jobbet, jag insåg ju kapaciteten i det hela plus att utvecklingen gick ju så brant uppåt hela tiden. Det var ju ett absolut måste att skaffa sig en dator.

(Hans, 78 år)

De flesta av deltagarna i intervjuundersökningen uttrycker att de finner det nödvändigt att disponera en dator för att kunna leva det liv de önskar. Berättelserna i intervjuerna antyder dock att vägen fram till den insikten har sett olika ut för olika individer. Deltagarnas berättelser om första mötet med datorn och om hur de tillägnat sig tekniken exemplifierar olika vägar till it-bruk. I kapitlet uppmärksammas att nyfikenhet på tekniken kan vara en väg till it-bruk, att fritidsintressen kan föra med sig it, att it-bruk kan upplevas som viktigt för att följa med i samhällsutvecklingen samt att it för med sig ett nytt sätt att läsa och skriva som i sig kan utgöra en väg till it-bruk. Det framgår även att en väg till it-bruk kan vara att man känner sig tvingad att använda tekniken. Analysen bygger på transkriberade sekvenser ur intervju-samtalen.

Nyfikenhet på tekniken

Långt ifrån alla deltagare i undersökningen betraktar sig själva som tekniskt kunniga eller ens särskilt teknikintresserade. Några berättar dock om en nyfikenhet för teknik som innan datorer och mobiltelefoner fanns gällde andra apparater, exempelvis telefonväxeln, radion eller videon. Ofta, men inte alltid, har dessa personer en teknisk utbildning eller en yrkesbakgrund som involverar arbete med datorer eller annan teknik. De minns och beskriver stora känslor som präglat det första mötet med datorn.

Erik, 86 år, har arbetat som civilingenjör och gick i pension 1991. Han uppger att han alltid har varit tekniskt intresserad men att han inte har använt vare sig dator eller internet i sitt yrke. Han berättar att han vid slutet av 1990-talet uppmuntrades av ett barnbarn att köpa en dator och att han sedan ”blev helt gripen”.

Intervjuaren: Du har förstås lärt dig datorn i yrket?

Erik: Nej, nej det har jag faktiskt inte.

Intervjuaren: Nej?

Erik: Jag har inte lärt mig datorn i yrket. Jag pensionerades nittonhundraettioett. Jag är född tjugosex.

Intervjuaren: Ja.

Erik: Så då fyllde jag sextiofem och jag hade då aldrig använt den.

[...]

- Erik: Men eh sen så att, datorer började jag inte med förrän i slutet på nittitalet, alltså strax före millennieskiftet.
- Intervjuaren: Um.
- Erik: Jag har en sonson, född sjuttifyra. Han var ju då i tjugofemårs-åldern.
- Intervjuaren: Um.
- Erik: Han är nu trettiosju.
- Intervjuaren: Um.
- Erik: Han eh, ja egentligen så skulle han läsa till jurist men när han hade klarat ett par tentor vid universitetet i Stockholm så kom dom in på nåt ämne där dom skulle titta på en databas och han blev fullständigt fascinerad av datorn.
- Intervjuaren: Um.
- Erik: Och han lämnade sina studier och nu är han datorspecialist, mycket duktig.
- Intervjuaren: Um.
- Erik: Och det var han som fick mig att börja med datorn.
- Intervjuaren: Um.
- Erik: Jag var sammankallande i min studentkull nere i Lund och jag var sammankallande i KTH-kamraterna och sånt där och jag skrev då mycket brev.
- Intervjuaren: Um.
- Erik: Och, eh, hade då elektrisk skrivmaskin och kopiator och allting sånt där va.
- Intervjuaren: Um.
- Erik: Men eh, så började det bli svårt att få tag i band till den här elektriska skrivmaskinen.
- Intervjuaren: Um.
- Erik: Och då sa min sonson, du ska ju ta en dator naturligtvis och inte hålla på och skriva en massa brev och skicka och sånt där.
- Intervjuaren: Um.
- Erik: Så jag sa okej och sen gick vi och köpte en dator.
- Intervjuaren: Um.
- Erik: Och sen blev jag helt gripen av det.

Erik berättar om sina åtaganden och sysslor i vardagen och om hur ett problem plötsligt uppstår när den teknik som han tidigare har använt sig av är på väg att gå ur tiden. Datorn introduceras som en lösning på problemet och en möjlighet för Erik att fortsätta med sina vardagliga aktiviteter. Sonsonen presenteras som ”datorspecialist” och ”mycket duktig” vilket rättfärdigar Eriks beslut att låta sig övertygas av honom. I sin berättelse ger Erik en röst till sonsonens uppmaning ”du ska ju ta en dator naturligtvis och inte hålla på och å skriva en massa brev och skicka å sånt där”. Uttrycket ”naturligtvis” fungerar övertygande och handlingar som att ”hålla på å skriva”, ”skicka”, ”å sånt där” lyfts fram som besvärligt när Erik istället kan ”ta en dator”. Eriks berättelse avslutas med en bekräftelse på att sonsonen givit honom det rätta rådet. Erik beskriver det som att han efter att ha köpt datorn blev ”helt gripen”.

Ulf, 73 år, har tidigare arbetat som byggnadsingenjör och gick en programmeringskurs genom jobbet vid mitten av 1980-talet. Han berättar att han sedan arbetade med programmering, utveckling av datorprogram och

datorutbildningar för anställda inom ett byggföretag. Han uppger att han och en arbetskamrat skaffade varsin Macintosh, för att ”se vad det var”.

- Intervjuaren: När skaffade du dig dator hemma? Åttiotalet också eller?
Ulf: Nej, näe, det var nog inte förrän näe, men det var senare för att jag hade ju nog utav datorer i jobbet, så att e, näe nitti, nitti.
Intervjuaren: Ja, varför då? Vad ville du göra med den?
Ulf: Ja, den första den var ju inte privat utan den var ju i jobbet.
Intervjuaren: Ja.
Ulf: Det var när Macen kom vi hade en diskussion mycket i jobbet om vi skulle jobba med minidatorer, om du vet va det var för nånting.
Intervjuaren: Um.
Ulf: Å så där man hade vissa datorer utplacerade i landet och koppla upp sig mot, och sen började ju pc:n komma och då var det ju en kamp va, ”ska vi fortsätta med minidatorer och program där eller ska vi gå över på pc?”, de fanns straka krafter va ”de där jävla pc det kan aldrig bli nånting” och sen kom Mac:en och då var vi ett par killar, en uppe i Umeå och jag, och vi köpte oss varsin sån där Mac för att se vad Macen var för nånting.
Intervjuaren: Ja just det.
Ulf: Den där lilla fyrkantiga, ungefär så ja.

Ulfs första möte med datorn sker alltså i yrket. Han uttrycker till en början att han ”hade nog av datorer i jobbet” men berättar sedan hur han och en arbetskamrat köpte varsin Mac. Diskussionen på arbetsplatsen lyfts fram som ett skäl till att under fritiden undersöka en dator lite närmare. Ulf presenterar sig själv och kollegan i Umeå som deltagare i den ”kamp” mellan Mac och pc som fördes på arbetsplatsen. Pc-motståndarna presenteras i Ulfs berättelse som ”starka röster”. Han citerar de starka rösterna med en svordom, ”jävla”, och förstärker därmed deras negativa inställning till de nya pc-datorerna.

Karin, 87 år, berättar att hon arbetade som forskningsassistent i ett medicinskt projekt där det köptes in en dator vid mitten av 1970-talet. Hon kommer ihåg att den kostade 70 000 kr och hade ett minne på 32 mb. Karin berättar att hon konstruerade ett eget program som fick datorn att räkna enkel statistik. I forskargruppen använde de sedan Karins program under flera år och, som hon uttrycker det, hade de ”jätteroligt”.

Liksom Ulf och Karin berättar Rolf och Göran, båda 70 år, att de följt den digitala utvecklingen på nära håll i sina yrken. Rolf uppger att han har arbetat som dataingenjör och bland annat varit med och utvecklat datoriseringen av järnvägen. Göran säger att han i sitt yrke som utredare inom svensk industri har följt stora nedläggningar och fattat beslut om specialisering, globalisering och datorisering. Han berättar om ett studiebesök till Silicon Valley 1981 och om hur han kom till insikt om att företaget inte kunde välja att avstå från den digitala utvecklingen och fortsätta som tidigare. För svensk industri handlade frågan istället om att antingen datorisera och globalisera, och ta den negativa konsekvensen att avskeda folk, eller att stänga verksamheterna helt och hållet. ”Hela den här organisationen var beredd på teknikförändringar och gjorde vi inte förändringar gick allt åt helvete” säger Rolf i inter-

vjun. Att säga nej till den snabba tekniska utvecklingen som tog fart under 1980-talet var aldrig ett alternativ enligt Rolf.

Inom några av de yrken som finns representerade i intervjumaterialet började man tidigt att använda datorer. Några anställda lockades då att även skaffa dator hemma. Bo, 72 år, som arbetat på tryckeri sedan han var 16 år, berättar att han till en början var motståndare till datorer men att hans nyfikenhet ganska snart tog över och drev honom till att ta hem en gammal dator från jobbet. Han plockade isär den och lärde sig att bygga egna datorer.

- Bo: Jag var ju motståndare mot det där nåt hemskt i början.
Intervjuaren: Jasså?
Bo: Jag var ju chef, höll jag på å säga, på tryckeriet då, ja arbetsledarchef kan man säga.
Intervjuaren: Ja.
Bo: Och eh, man var ju tvungen att ramla in i det i alla fall då, men sen hamna jag på den andra sidan då och fick hand om tidningar, facktidningar och grejer med redaktioner i Stockholm och alltihopa.
Intervjuaren: Ja.
Bo: Och jag var ju tvungen till slut att börja med den där datorn då, jag med då va.
Intervjuaren: Um.
Bo: Sen, Östbergare som jag är, när jag blir intresserad av någonting när jag börjar komma in i det, det första jag gjorde då tog jag hem en gammal dator från [företaget] och så rev jag sönder den och tittade hur den såg ut inuti.
Intervjuaren: Det gjorde du?
Bo: Ja. ((skrattar))
Intervjuaren: Jaha. ((skrattar))
Maj-Lis: Sen har du väl byggt några?
Bo: Ja, jag har byggt bra många själv med va.
Intervjuaren: Ja.
Bo: Ja den vägen har det gått va hela vägen så att säga då.

Den orsak som Bo anger till att han blir ”tvungen å ramla in”, det vill säga börja använda dator, är de förändrade arbetsuppgifterna. Han blev ”arbetsledarchef” och ”fick hand om tidningar, facktidningar å grejer med redaktioner i Stockholm”. Det intresse som tycks uppkomma förklarar Bo med att han är ”Östbergare”. Han beskriver således intresset som ett släktdrag som i det här fallet medförde att han tog hem en dator, ”rev sönder den” för att ”titta hur den såg ut inuti”.

Bodil, 81 år, uppger att hon främst har haft administrativa uppgifter under sina yrkesverksamma år. Hon berättar att hon kom i kontakt med datorn första gången 1978 då hon satt i kassan på en bank. ”Jag blev fascinerad” säger hon och berättar hur hon bara några år senare fick tag i en dator för hemmabruk som någon hade satt ihop av olika komponenter som blivit över på en arbetsplats. Bodils erfarenheter liknar Mariannes. Marianne är född samma år som Bodil och har arbetat som protokollförare på domstol. ”Jag har alltid varit tekniskt intresserad [...] jag har inte haft svårt för tekniska saker” säger Marianne. Under intervjun återkommer hon sedan till sitt intresse för teknik och berättar att hon aldrig har varit rädd för teknik.

Vikten av att inte känna rädsla för teknik återkommer i intervjuerna. Tillsammans med känslor som fascination och nyfikenhet kan alltså en slags djärvhet skönjas i flera av berättelserna.

Bland de tidiga användarna av datorer i undersökningen tycks många ha haft god vana av annan teknik sedan tidigare. Exempelvis uppger Bertil, 74 år, att han började använda dator och internet under 1990-talet i sitt yrke som gymnasielärare. Han såg den pedagogiska potentialen och hade sedan slutet av 1970-talet använt video i undervisningen. Bertil berättar att han satte upp satellitantenner hemma som kunde ta in tv-program från hela världen. Han brukade spela in filmer och dokumentärer som han sedan klippte och redigerade till lagom långa lektionsavsnitt med hjälp av två videoapparater. Under andra halvan av 1990-talet skapade han ett nytt undervisningsämne som blev valbart på hans skola. Det hette *Framtidskunskap, perspektiv på 2000-talet*. Internet användes mycket i undervisningen och Bertil berättar att eleverna var ”slängda som sjutton” på tekniken. Han själv styrde kursinnehållet och hade koll på vilka sökord som skulle användas. På så sätt kunde han och eleverna lära av varandra.

Bertil: Det var hemskt kul och jag kunde inte tekniken.

Intervjuaren: Näe.

Bertil: Men dom, eleverna, dom var ju slängda som sjutton men jag kunde liksom innehållet, sökorden och allt det där.

Intervjuaren: Ja just det.

Bertil: Och det saknade dom och de där är viktigt och jag tycker att vi gamlingar som har baskunskaper vi har dom rätta sökorden medan eleverna ((skrattar)). Jag kommer ihåg när vi gjorde ett grupparbete om demokrati och dom skulle då ta av olika, var det en som kom ”ja fick åttahudraförtiofemtusen träffar vilken ska jag ta” ((skrattar)).

Intervjuaren: ((skattar)) Ja de var ju kanske lite ...

Bertil: Så där hamnade jag och då fick jag liksom en chans att balansera elevernas tekniska kunskaper.

Intervjuaren: Ja just det.

Bertil: Men jag var inte nåt bra på det då utan det liksom eftersom jag aldrig fick gå någon utbildning.

I sin berättelse tilldelar Bertil sig själv och eleverna roller i förhållande till den digitala tekniken. ”Jag kunde inte tekniken”, säger han om sig själv, hans bidrag till verksamheten handlade istället om att han ”kunde innehållet och sökorden”, något som han lyfter fram som ”viktigt”. Bertil placerar sedan sig själv i kategorin ”vi gamlingar” som utgör en mosats till ”eleverna” i berättelsen. Eleverna framställs som ”slängda som sjutton” men kan inte hantera det stora antalet träffar de får på sina sökord. Senare i intervjun beskriver Bertil glädjen han kände över att få följa en viktig, pågående utveckling tillsammans med personer som skulle leva och verka i det framtida högteknologiska samhället.

Vanligt i intervjuerna är också att de tidiga användarna av digitala medier beskriver hur de försökt tillgodose ett behov av något slag med hjälp av datorn. Kajsa, 70 år, berättar att hon och hennes man hade en telefonsvarare

under 1980-talet som de ofta ringde till under arbetsdagen för att tala in och lyssna av meddelanden till och från varandra. Det handlade exempelvis om vem som skulle hämta på dagis och vad som behövde handlas. Idag säger Kajsa att hon ofta använder e-post eller mobiltelefonens sms-funktion för att stämma av vardagsplaner med sin man.

Några av de tidiga användarna uppger att de har varit och att de fortfarande är måna om att förmedla sin upptäckt av datorer och internet till andra jämnåriga. Erik, 85 år, berättar att han tillsammans med några andra datorintresserade pensionärer konstruerade en webbplats till den lokala SPF-föreningen⁹ som han tillhör. Då, i början av år 2000, låg det i tiden att alla företag och föreningar skulle ha en hemsida berättar Erik och han framhåller att det är viktigt att äldre personer följer med i sin tid och att deras aktiviteter synliggörs i samhället. Erik uppger att han senare också har varit med om att starta och driva en föreningsblogg i vilken han ofta skriver inlägg. I föreningens regi har han också utvecklat och hållit ett flertal kurser i datoranvändning, användning av mobiltelefon och hantering av digitalkamera. Ulf, 73 år, uppger att han, på liknande sätt som Erik, har lett nybörjarkurser i datorhantering för pensionärer. Han berättar också att han på senare år har utbildat PRO:s¹⁰ lokala föreningsmedlemmar i hur man lägger ut information på organisationens webbplats.

Fritidsintressen för med sig it

De intervjuade pensionärerna nämner ofta en hobby eller ett specifikt intresse som orsak till att de har skaffat dator. Hobbyn eller intresset beskrivs många gånger generera datoranvändning och bidra till ett upplevt datorberoende. Några av de intervjuade ålderspensionärerna berättar att de inte skulle kunna ägna sig åt sin hobby om de inte hade tillgång till dator. Att intressen får stort utrymme i deltagarnas berättelser är naturligt med tanke på att deras dagar till stor del präglas av fritid. Exempel på hobby- och intresseområden som nämns i intervjuerna är sporter och friluftaktiviteter som stavgång, tennis, golf, segling, fjällvandring, långfärdsskridskoåkning och bordtennis. Några sysslar också med fågelskådning, släktforskning, matlagning och körsång. Studiecirklar av olika slag nämns liksom bokcirklar, konstföreningar och engagemang i sällskapsordnar. Många av deltagarnas intressen har någon form av koppling till internet. Det kan gälla digitala bokningsformulär för tennisbanor eller golfrunder, e-postlistor om skridskoutflykter eller diskussionsforum för fågelskådare. Många ägnar mycket tid åt formella åtaganden. Dessa vilar dock på en slags frivillig grund eftersom deltagarna inte längre är yrkesverksamma. Vanligt är exempelvis att de innehar styrelseposter i föreningar eller leder studiecirklar. Sådana uppdrag tycks oftast generera datoranvändning.

Hans, 78 år, köpte en dator direkt efter att han hade gått i pension. Han säger att han ”insåg kapaciteten” och att det var ”ett absolut måste” för ho-

⁹ SPF står för Sveriges pensionärsförbund. <http://www.spfpension.se/> (2012-09-17)

¹⁰ PRO står för pensionärernas riksförbund. <http://www.pro.se/> (2012-09-17)

nom att skaffa sig en dator. Han berättar att han är fågelskådare och att han ofta besöker ”dagens fågel”¹¹ för att läsa rapporter. Utifrån den information han får där avgör han sedan *om* och i så fall *vart* han ska åka för att titta på fåglar.

- Intervjuaren: Vad gör du vid datorn?
Hans: Jag letar ju information ibland. Jag är fågelskådare och då kan man gå in på någonting som heter dagens fågel så ser man rapporteringar om vilka fåglar som man har sett i landskapet under dagen, till exempel va och sådär, så att ja.
- Intervjuaren: Rapporterar man själv också?
Hans: Det kan man göra men jag bryr mig inte om att göra det men jag åker ju snålskjuts på andras rapporter det gör jag ju.
- Intervjuaren: Ja just det så du vet.
Hans: Det kommer ju in massor med rapporter om man tittar på Uppland, vet du, nu ligger det ju nere i botten det finns ju inga fåglar kvar nästan men när det är fullt ös på fåglarna, om man säger, fram och tillbaka va. Bara på Uppland kanske du hittar hundra observationer på en dag.
- Intervjuaren: Ja, ja just det.
Hans: Och dagen före kanske det var hundra också va.
Intervjuaren: Um, sticker du ut och tittar efter fåglarna?
Hans: Ja det gör jag.

I berättelsen framgår att Hans intresse för fågelskådning genererar datoranvändning. Han tilldelar sig själv roller i relation till fågelskådningen och datoranvändningen. Han inleder med att placera sig i kategorin fågelskådare, ”jag är fågelskådare”. Jag frågar om han brukar rapportera på webbplatsen och han svarar att han inte bryr sig om att göra det och tillägger ”men jag åker snålskjuts på andras rapporter det gör jag ju”. Hans beskriver alltså sig själv som en fågelskådare som gärna läser och följer andra fågelskådares råd men som inte själv bidrar med information till webbplatsen. Huruvida den roll han ger sig själv bäst beskriver honom som fågelskådare eller som datoranvändare framgår inte. Många av deltagarna i intervjuerna uppger dock, i likhet med Hans, att de inte gärna publicerar egna inlägg på sociala forum på nätet.

Liv, 68 år, är tio år yngre än Hans. Hon uppger att hon hade tillgång till dator på sin arbetsplats under de sista åren före pensionen men att hon sällan använde den för privata ändamål. Ändå berättar hon att hon kände behov av att skaffa dator hemma efter att hon slutat arbeta. Orsaken var främst att kunna boka tider på golfbanan. Liv berättar vidare att hon efter att ha installerat datorn kom på att hon också ville betala sina räkningar via internet samt använda e-posten. Livs berättelse antyder att nya användningsområden och nya behov har skapats succesivt men att golfintresset har varit den främsta orsaken till att hon från början skaffade dator.

Sten, 70 år, uppger att han är intresserad av trav och att han spelar V75 varje vecka via ATG:s internetjänst. Han och hans två syskon turas om att skriva in raden och ringer sedan till varandra för att meddela hur de har tippat.

¹¹ <http://www.artportalen.se/birds/dagens.asp> (2012-08-24)

Intervjuaren: Är det några intressen kopplade till det här, tennisklubben förstås men.

Sten: Jag skrev faktiskt upp lite här vad jag använder den till.

Intervjuaren: Jaha ja, vad roligt.

Sten: För att jag skulle komma ihåg och inte glömma bort, jo då, jag är lite aktiv på alla möjliga ställen här så att eh, jag har skrivit banken här för jag gör alla mina bankärenden via datorn.

Intervjuaren: Ja har du gjort det länge?

Sten: Ja faktiskt, ända sen jag fick en laptop men jag började nog tidigare ändå tror jag.

Intervjuaren: Um.

Sten: Ja, um, jag spelar på trav via ATG.

Intervjuaren: Uh um.

Sten: Och det är hur enkelt som helst.

Intervjuaren: Gör du det regelbundet?

Sten: Ja i varje fall ibland det, ja spelar V75 ihop med mina syskon uppe i Jämtland.

Intervjuaren: Um.

Sten: Å då kör vi då ungefär var fjärde, tredje vecka någonting.

Intervjuaren: Ja.

Sten: Och då skriver jag raden där på datorn och bara skickar in och har koll på 't där och det går jättebra.

Intervjuaren: Och så mejlar du dom?

Sten: Ja, eh jag, ringer också.

Intervjuaren: Just det. Är det du som driver den här verksamheten?

Sten: Näe då, vi är lika aktiva.

Lite senare under intervjun säger Sten att han vanligtvis följer loppet på tv. Om han är borta under lördagskvällen, när loppet sänds, ser han det senare på datorn via SVT Play. Det händer också att Sten ser andra, internationella travlopp, på datorn. Intresset för sporten, hästarna och kuskarna började redan på 1950-talet när han bodde i närheten av en travbana i Östersund.

Intervjuaren: Men trav det är mest för att spela på det eller?

Sten: Ja.

Intervjuaren: Har du varit intresserad av det?

Sten: Man blir ju intresserad av kuskarna och hästarna när man har hållit på ett tag.

Intervjuaren: Ja precis men du har aldrig själv hållit på med det?

Sten: Näe, näe de har jag inte, bodde väl inte så långt ifrån en Travbana där uppe i Östersund på femtiotalet.

Intervjuaren: Ja just det.

Sten: Börja väl intressera mig redan då.

Intervjuaren: Ja just det.

Sten: Och åkte en del på trav.

Intervjuaren: Just det, åkte dit och tittade.

Sten: Ja men sen när det blev på tv så här då behöver man inte åka då kan man spela via datorn man behöver inte ens åka ut till banan.

Intervjuaren: Näe.

Sten: ((skrattar)) Det är mycket smidigare och billigare och allting ((skrattar)).

Intervjuaren: Um, um men du har alltid haft ett idrottsintresse?

Sten: Ja, ja, oh ja.

I likhet med Hans berättelse om hur fågelskådning genererar datoranvändning berättar Sten om hur han använder datorn för att spela på trav. Liksom i Hans berättelse är det fråga om ett tidigare intresse som tar andra former på grund av datorn. Hans ökar sina chanser att få syn på attraktiva fågelarter genom att läsa var andra har sett dem och sedan söka sig till platserna. Sten berättar att han inte alls behöver åka till travbanan. Han kan se Tv-sändningen från loppet och spela spelet via datorn. TV och dator har medfört att Stens intresse har flyttat inomhus.

För de flesta av deltagarna i undersökningen tycks datorn fungera som ett stöd för sociala fysiska möten (jfr Kraut m.fl. 2002). Information om teaterföreställningar, konserter och föreläsningar förmedlas ofta via webbplatser och inbjudningar till arrangemang skickas med e-post. Datorn tycks för många vara en väg att ta sig ut och ägna sig åt sociala möten ansikte mot ansikte. Kajsa, 70 år, använder datorn för kontakten med medlemmarna i sina två bokcirklar. Cirkarna startade för bara ett par år sedan och de flesta av medlemmarna är, till skillnad från Kajsa, fortfarande yrkesverksamma. I cirkarna används både e-post och Facebook för att komma överens om tid att träffas och böcker att läsa.

Intervjuaren: Använder ni Facebook i bokcirkeln?

Kajsa: Det beror på, jag är med i två cirklar, den ena är bara några med i Facebook.

Intervjuaren: Ja.

Kajsa: Och där mejlar vi till varandra för att välja bok och så där eller någon föreslår tre böcker.

Intervjuaren: Ja.

Kajsa: Och så röstar vi, men det är utanför Facebook.

Intervjuaren: Um.

Kajsa: Men sen är det den här Brekfast book club den, du kan komma och vara med oss om du har lust, men det värsta med den eller det som är bra med den är att man träffas halv åtta [på morgonen] en dag i månaden.

Marianne: På Kanelnäckan eller?

Kajsa: Ja just det och jag tycker det är så himla bra för det är så ofta som min cirkel krockar med något annat jag vill göra.

Intervjuaren: Ja.

Kajsa: Som varför kunde jag nu inte gå sist när dom skulle prata om Underjordiska timmar, ja jag hade något annat för mig.

Intervjuaren: Men dom här dom jobbar så dom måste ses utanför arbetstid?

Kajsa: Ja just det, ja precis.

Intervjuaren: Um.

Sekvensen där Kajsa berättar om sina bokcirklar har hämtats från intervjun med Marianne där Kajsa deltar mot slutet. Kajsa och Marianne känner varandra från PRO-kören men delar också intresset för skönlitteratur. Marianne, 81 år, deltar i en bokcirkel som startade genom PRO för tio år sedan. Samtliga deltagare i hennes cirkel är pensionärer och i Mariannes bokcirkel används inte digitala kommunikationsmedel alls.

Intervjuaren: Vad är det för bokcirkel? Vad är det för personer som är med i den?

Marianne: Det är en liten pensionärsförening som heter aktiva seniorer.
 Intervjuaren: Ja.
 Marianne: Och vi har läst massor med olika saker.
 Intervjuaren: Så dom kände du inte innan, personerna i cirkeln?
 Marianne: Näe, inte alls men nu har jag varit med i snart tio år och det är väl en del som har varit med den dubbla tiden nästan tror jag. Det har varit en väldigt långvarig bokcirkel.
 Intervjuaren: Ja just det, men den är inte, ni träffas fysiskt?
 Marianne: Ja vi träffas fysiskt.
 Intervjuaren: Har ni mejlkontakt inför era möten?
 Marianne: Näe det har vi inte det är bara med den här konstcirkeln.
 Intervjuaren: Ja.

En tänkbar orsak till att digital teknik inte alls används i Mariannes bokcirkel är att cirkeln startades innan tekniken fått spridning och att man har fortsatt att driva verksamheten som man alltid har gjort. Även om deltagarna i Mariannes cirkel är äldre än deltagarna i Kajsas är det troligt att fler än Marianne är vana datoranvändare. Ingen har dock tagit initiativ till att låta kontakten i cirkeln ske via mejl eller Facebook.

Många av de praktiker kring hobbyverksamheter som nämns i intervjuerna har etablerats långt före internets spridning. Datoranvändningen kan dock även ge upphov till nya intressen eller i vart fall omforma praktikerna kring en tidigare hobby. Åke, 71 år, berättar att han ofta besöker webbplatsen Blocket, för att titta på annonser. Han uppger att han har köpt och sålt varor privat även innan han hade tillgång till internet. När han berättar om sitt intresse för Blocket framstår dock praktiken handla om något mer än konsumtion. Han tittar för att ”se vad som finns” utan att vara ute efter något speciellt. Kanske kan man likna Åkes besök på Blocket vid ”fönstershopping”.

Intervjuaren: Vad är det mer, Blocket?
 Gunilla: Ja där är Åke varenda dag.
 Intervjuaren: Jasså?
 Åke: Ja.
 Intervjuaren: Köper du eller vad?
 Åke: Näe jag har inte köpt något där, inte har jag sålt något heller men jag har tittat på't.
 Gunilla: Han är intresserad.
 Åke: Ja.
 Gunilla: Av annonser och...
 Intervjuaren: Ja, just de vad är det?
 Åke: Sånt kan man roa sig med.
 Intervjuaren: Mm, vad är det du tittar på då?
 Åke: Jag kan titta på allting, det kan vara möbler och, bilar och.
 Gunilla: Vi har visst köpt på Blocket.
 Åke: Ja det har vi kanske gjort.
 Gunilla: Den där sekretär'n eller vad heter det?
 Åke: Chiffonjé?
 Gunilla: Chiffonjén ja, inne i rummet.
 Intervjuaren: Um.
 Åke: Riktigt bra.
 Intervjuaren: Ja det är riktigt bra.

I likhet med Hans, ovan, tilldelar sig Åke en roll som ganska passiv datoranvändare. Han tittar gärna på annonserna på Blocket men deltar inte själv genom att lägga ut egna annonser eller handla. Det är Gunilla som påminner honom om att de faktiskt har köpt en möbel från Blocket en gång.

Även om gamla intressen dominerar i intervjuerna möjliggör internet också nya sociala kontakter. Bertil, 74 år, berättar att han är mycket engagerad i ett litterärt sällskap och att han genom internet har sökt upp och kommit i kontakt med författarens läsare i andra länder. Bertil berättar också att han har släktforskat mycket, både kring sin egen och kring sin hustrus släkt. Via nätet har han, på liknande sätt som han spårat läsare av favoritförfattaren, även kontaktat nu levande släktingar som är bosatta i andra delar av världen. Bertil berättar att han skickar och tar emot mycket e-post från personer som han inte har möjlighet att träffa fysiskt.

It för att följa med i samhällsutvecklingen

De flesta av deltagarna, men inte alla, läser tidningar på nätet. I dag är internet det snabbaste sättet att ta del av nyhetsflödet. Några är måna om att hålla sig uppdaterade med färskaste nyheter, några läser internationell dagspress eller lokaltidningar från orter där de tidigare har bott. Ett par av deltagarna är politiskt intresserade och mycket engagerade i samhällsfrågor.

Jan, 77 år, som bland annat har arbetat som rektor på en högstadieskola, hyste tidigt stor fascination för internet men uttrycker bestämt att det inte var tekniken i sig som fascinerade honom utan möjligheterna som den skapade. Jan uppger att han under de sista åtta åren före pensioneringen, 1997, arbetade med ett projekt om internationalisering av gymnasieskolorna i länet. Han berättar att projektet gick ut på att få skolor i östra och västra Europa att samarbeta efter murens fall. Samhällsengagemanget, intresset för politik och möjligheten till snabb kommunikation tycks vara de främsta orsakerna till att användningen av dator och internet blivit ett naturligt inslag i Jans vardag. Idag använder han internet för att hålla sig uppdaterad och för att själv delta i samhällsdebatten. Han berättar att han brukar börja med att läsa på nättidningen Dagens Arena och klickar sig sedan vidare till länkade artiklar i andra tidningar.

- Jan: Jag läser varje morgon då, Dagens Arena.
Intervjuaren: Ja.
Jan: På nätet och där får man ju då direkt massa eh tips om artiklar och så.
Intervjuaren: Um.
Jan: De är länkade direkt så att eh i morse till exempel så handlade artikeln om just den här offentligvården och...
Intervjuaren: Ja.
Jan: Och då var det ju där länkar till Maria Larssons där någon skrivelse hon hade gjort på departementet där.
Intervjuaren: Så du kan ta dig vidare?
Jan: Ja visst, det ena ger det andra va så det är väldigt, eh, det är det som är så bra med nätet.

Sedan pensionen har han skrivit ett femtiotal debattartiklar till lokaltidningen. Alla trycks inte, men ganska många. Han säger själv att det ligger i hans natur att bli intresserad av och ibland upprörd över samhällsfrågor. Datorn och internet hjälper honom inte bara att snabbt ta till sig information utan även att göra sin röst hörd.

Ett nytt sätt att läsa och skriva

Behovet av att skriva anges i många av intervjuerna som ett vanligt skäl till att börja använda dator. Många av deltagarna har tidigare i livet använt skrivmaskiner för ändamålet och i några sådana fall har den första datorn införskaffats i syfte att bland annat ersätta en uttjänt skrivmaskin. Alla intervjuade ålderspensionärer skriver och tar emot e-post men många skriver också andra typer av texter.

Sven, 73 år, berättar att han skaffade dator flera år efter att han hade gått i pension. Han hade tidigare ägt en elektrisk skrivmaskin och främst ville han använda datorn för att skriva. Målet var inte att få något publicerat utan att visa för sig själv att han kunde. Till intervjun har han med sig en artikel som han skrivit till seglarklubbens matrikel. Artikeln har han färdigställt utifrån dagboksanteckningar från en seglats.

- Intervjuaren: Och datorn när fick du den?
Sven: Datorn det var väl likadant där då ville jag skriva, alltså jag ville ha en dator för att kunna skriva på.
- Intervjuaren: Mm, vad skulle du?
Sven: Det är ju ett sånt där motstånd som jag har haft hela livet fast jag har gärna velat va.
- Intervjuaren: Um.
Sven: Jag har inte trott att jag har kunnat.
Intervjuaren: Skriva?
Sven: Ja, som är värt att läsa för någon annan.
Intervjuaren: Ja just det.
Sven: Alltså från början säger man ju så att ”nej jag skriver bara för mig själv”, och det är inte riktigt sant. ((skrattar))
- Intervjuaren: Um. ((skrattar))
Sven: Man vill gärna att någon annan ska läsa det här.
Intervjuaren: Um, um.
Sven: Av någon anledning då och så var det med det, men sen för det med sig en massa andra saker, dels kunde jag, alltså jag var inhyrd på det här med aktieaffärerna tillsammans med andra.
- Intervjuaren: Um.
Sven: Men nu kunde jag göra det själv via datorn.
Intervjuaren: Just det.

Att skriva är också ett intresse som Bertil, 74 år, uppmärksammar som stort under intervjun. Han berättar att han har skrivit många artiklar till medlems-tidningarna för den svenska och den engelska falangen av det litterära sällskap där han är medlem. Under arbetet med artiklarna har han också gjort en del research via nätet.

Kajsa, 70 år, säger att hon använder datorn till det mesta och att hon oftast tillbringar flera timmar om dagen vid skärmen. Hon beskriver datorn som ”en bekväm skrivmaskin”. I hennes berättelse framstår skrivandet och längtan efter en egen ordbehandlare som en tydlig inkörsport till datoranvändningen. Hon berättar att hon arbetade som journalist under 1970-talet och att hon då kom i kontakt med ordbehandlare på arbetsplatsen. Tyvärr var ordbehandlarna inte tillgängliga för journalisterna utan användes enbart av sekreterarna. På lunchrasterna brukade dock Kajsa be att få låna en.

- Intervjuaren: Har du alltid varit intresserad av teknik?
Kajsa: Näe, oh nej inte ett dugg, men däremot genom att det är bekvämt, den första datorn var ju en bekväm skrivmaskin.
- Intervjuaren: Ja.
Kajsa: Säg till om jag blir för långrandig, men annars kan jag berätta.
Intervjuaren: Um gör det.
Kajsa: Jag var ju journalist och i början så, jag började mitt första jobb va nittonhundrasextiofyra, då var det en vanlig knatterskrivmaskin, alltså ”skriva, skriva, skriva”, sen så fick jag jobb på Hyresgästsföreningens riksförbund som journalist, så, så småningom det blev, det mest avancerade hjälpmedlet var ju elskrivmaskin med radertangent.
- Intervjuaren: Um.
Kajsa: Och man raderade ju så man kunde ju nästan orden baklänges.
Intervjuaren: Um.
Kajsa: Man var ju tvungen att radera det som inte, ja du vet, jag menar skriver du fel på bokstav nummer två så måste du ...
- Intervjuaren: Ja, mm, mm.
Kajsa: Radera, åtta, sex, ja alla bokstäver sen.
Intervjuaren: Um.
Kajsa: Så jag var ju skitbra på det och var väl sugen på en egen sådan som säkert kostade en sex, sjutusen då.
- Intervjuaren: Um.
Kajsa: Och det blev ju aldrig fråga om det, jag har ju, jag har kvar en sån där reseskrivmaskin.
- Intervjuaren: Um.
Kajsa: Min sekreterare hade ordbehandlare och så skrev man ju, hur var det, vi skickade manus på det sättet att jag skrev på vanlig maskin, det var aldrig nån sekreterare inblandad där, men dom fick i alla fall ordbehandlare som, jo jag kunde få sitta och skriva på ordbehandlaren på lunchen.
- Intervjuaren: Uh um.
Kajsa: Och så sparade man i något som hette stjärnminne.
Intervjuaren: Var det någon annan som skulle ha den annars?
Kajsa: Ja just det, det var ju, de var ju, avdelningens sekreterare.

Kajsa lyfter alltså fram skrivandet som orsak till datoranvändning. I sekvensen ovan är det mötet med ordbehandlaren, som beskrivs. Senare under samtalet säger Kajsa att hon hade stor nytta av ordbehandlaren och att hon upplevde att hon med hjälp av den hade lättare att disponera sina journalistiska texter. Kajsa har senare haft tillgång till dator i hemmet i stort sett så länge som hemdatorer har funnits på marknaden. Hon fortsätter berättelsen om hur hon upptäckte ordbehandlaren och hur det sedan ledde till att hon började

använda dator för sitt skrivande. Hennes sambo köpte den första datorn 1984 och Kajsa använde den som skrivmaskin.

- Kajsa: Någon gång på åttitalet, då var de en arbetskamrat, en man, som är död nu, han rökte ihjäl sig, som sa att det var utsiktslöst ...
- Intervjuaren: Um.
- Kajsa: För mig att tro att jag någonsin skulle kunna få en ordbehandlare.
- Intervjuaren: Mm.
- Kajsa: Utan det var ju skrivmaskin som gällde.
- Intervjuaren: Um.
- Kajsa: Då köpte Sture, det var under den här tiden då vi bodde isär. Först bodde vi ihop men så bodde vi isär ett tag, då bodde han där nere i den där lilla lägenheten.
- Intervjuaren: Um.
- Kajsa: Då köpte han en australisk dator som hette Microbee.
- Intervjuaren: Jaha.
- Kajsa: Och den har vi faktiskt slängt för det är ju inte så mycket att ha egentligen.
- Intervjuaren: Nä. ((skrattar))
- Kajsa: Och det var ju bara, det var ju långt före Windows.
- Intervjuaren: Men den hade ni hemma?
- Kajsa: Ja den hade ju han hemma då.
- Intervjuaren: Ja.
- Kajsa: Då satt jag hos honom och skrev.
- Intervjuaren: Ja.

Behovet av en ordbehandlare fungerar som en drivkraft i Kajsas berättelse. Den gamla ”knatterskrivmaskinen” och ”elskrivmaskinen med radertangent” framställs som sämre och oönskade alternativ. En manlig kollega lyfts fram som den som förhindrar att Kajsa får en egen ordbehandlare. Hon beskriver honom först som ”kollega”, lägger till ”en man” och berättar sedan att han nu är död och att orsaken var att han ”rökte ihjäl sig”. Av Kajsas framställning framgår att hon ogillat kollegan. Kajsas fortsätter att beskriva vägen mot en egen ordbehandlare som kärv. Det var hennes sambo som köpte familjens första dator, men eftersom de vid tillfället bodde isär fanns datorn i hans lägenhet och hon fick sitta där och skriva. Kajsas berättelse uppmärksammar flera hinder mot målet att få en dator och förmedlar således en stark längtan.

Jan, 77 år, använder, som nämnts, datorn till att skriva debattartiklar till lokaltidningen. Han uttrycker att han är mycket nöjd med datorns ordbehandlingsfunktion.

- Intervjuaren: Skriver du privat? Nä det gör du inte, du antecknar inte dagens väder, och jag vet inte?
- Jan: Nä, nä.
- Intervjuaren: Med penna och?
- Jan: Näe, näe, näe.
- Intervjuaren: Du skriver kanske inte så mycket med penna?
- Jan: Näe det gör jag inte, inte numera näe.
- Intervjuaren: Näe.
- Jan: Näe det är ju så att det är ju så väldigt bekvämt det här va det är, tänk om man hade haft datorer när man var ung.

Intervjuaren: ((skrattar)) Ja.
Jan: Man hade utvecklats på ett helt annat sätt. Den saken är klar.
Intervjuaren: Jaa?
Jan: Just det här möjligheten att skriva gör ju att man skriver.
Intervjuaren: Ja.
Jan: Eh, jag har alltid haft svårt för att sitta och skriva för hand.
Intervjuaren: Ja.

Jan säger att ”möjligheten att skriva gör att man skriver” och han tror att han ”skulle ha utvecklats på ett helt annat sätt” om det funnits datorer då han var ung. Jan signalerar alltså en stor tillit till tekniken. Han berättar att han alltid har haft svårt att skriva för hand, nu när han har tillgång till datorn skriver han ofta och mycket.

Ulf, 73 år, säger att han har dålig handstil. Tack vare datorn behöver han numera aldrig skriva för hand. Han funderar mycket över sitt livs historia och berättar att han ”kastar ner” lite text då och då i ett dokument som liknar en slags memoarer.

Ulf: Sen så har jag rätt dålig handskriv, handstil om jag inte anstränger mig.
Intervjuaren: Ja.
Ulf: Jag har inte automatiskt utan det räcker om jag kan läsa det själv och sen så, ja ungefär så.
Intervjuaren: Ja, vad skriver du generellt för typ av texter idag förutom mejl? skriver du något annat?
Ulf: Jag skriver ju, om man säger, såna här utbildningsdokumentation.
Intervjuaren: Ja det är klart.
Ulf: Det gör jag rätt mycket.
Intervjuaren: Um.
Ulf: Sen är det väl inget annat generellt, den här åldern börjar man ju fundera lite på mitt livs historia och så där så det kastar man väl ner lite då och då.
Intervjuaren: Um skriver du det på datorn då?
Ulf: Ja, det gör jag.

Även Ulfs berättelse antyder att datorn är en skrivhjälp. Datorn möjliggör att han kan ”kasta ner” några rader ur sitt livs historia ”lite nu och då”. Kanske syftar han på att datorn sparar texten och att ordbehandlingsfunktionen underlättar senare redigering. Ulf lyfter fram sin dåliga handstil som en orsak till att skriva på datorn. Kanske skulle inte memoarerna bli till utan datorn.

Några av deltagarna uppger att de inte har skrivit i någon större utsträckning under sina yrkesverksamma år. Det gäller även personer med kontorsarbete och lång utbildning. Istället för att skriva själva har högre tjänstemän använt sig av diktafoner eller dikterat direkt till en sekreterare. Under intervjun med Lars-Erik, 73 år, som har arbetat som polischef, ger jag en komplimang för de texter som han har skickat inför intervjun. Jag berömmar honom för den stora dos av humor som han lägger till sina e-postmeddelanden. Lars-Erik berättar att han knappt hade godkänt i svenska språket i skolan. Nu för tiden är det dock många som frågar varför han inte skriver en bok.

- Lars-Erik: Det är väldigt många som har sagt att, i skolan, i gymnasiet hade jag väl knappt godkänt i svenska språket va, men, men det är många som säger ”varför skriver du inte en bok”, va.
- Intervjuaren: Ja.
- Lars-Erik: ”Varför gör du inte det?” Jag får väldigt mycket uppmuntran för min behandling av språket nu.
- Intervjuaren: Ja.
- Lars-Erik: Och det är framförallt från [sällskapsorden] och det är när jag har kallat till sånna här repetitioner med kören då skriver jag ganska långa epistlar blir det.
- Intervjuaren: Ja.
- Lars-Erik: Det är flera som har sagt ”jag har bevarat allihopa” va och de är ju därför att jag kan ju skriva, jag har ju tid, det går ju fort va.
- Intervjuaren: Mm.

Trots det låga betyget i skolan säger Lars-Erik ”jag kan ju skriva”. Uttrycket ”jag har ju tid” kan åsyfta att han har tid nu när han är pensionär till skillnad från tidigare då han arbetade men med tanke på tillägget ”det går ju fort va” kan det också åsyfta den hjälp han har av datorn. Lars-Erik återkommer under intervjun till att han tycker att det är roligt att skriva. Han berättar att han sätter på datorn när han har vaknat på morgonen och att han inte sällan har skickat tio mejl före klockan tio. Han uppger att han lägger mycket tid på sina formuleringar och att hans texter, enligt vännerna, ofta blir ganska humoristiska. Några av Lars-Eriks bekanta har berättat att de har sparat mejl som de har fått från honom.

För några av intervjudeltagarna tycks skrivandet ha ökat efter pensionen. De uppger att de oftare producerar text hemma vid datorn idag än de gjorde på sin arbetsplats när de var yrkesverksamma. Användningen av datorer är troligtvis en stark orsak. Ingen av deltagarna uppger att de skriver särskilt mycket för hand.

- Intervjuaren: Skriver du något för hand?
- Maj-Lis: Det är så lätt att skriva på datorn, man kan ju ändra hur mycket som helst, varför ska man hålla på och skriva för hand då?

Maj-Lis, 66 år, har tidigare har drivit ett lantbruk tillsammans med sin man. Hon uppger att hon använder datorn mycket för att hantera kontakter inom föreningsliv och liknande. Bland annat är hon mycket engagerad i den lokala hembygdsföreningen.

Skrivandet vara likställt med författande. Exempel på textprodukter som produceras är memoarer, reseberättelser, läromedel till kurser, insändare och debattartiklar. För vissa handlar skrivandet främst om att skriva av eller att skriva rent. Exempelvis uppger några deltagare att de skriver av recept och sätter in i pärmar eller att de skriver av sångtexter för att frigöra texten från notbilden och göra den mer lätläst.

- Intervjuaren: Vad har du skrivit tidigare i livet då innan du hade föreningen?
- Barbro: Näe, jag har nog, ja, skrivit har jag alltid gjort.
- Intervjuaren: Um.

Barbro: Jag har varit väldigt duktig på att laga mat.
 Intervjuaren: Ja.
 Barbro: Det föll ju naturligtvis när Leffe gick bort då.
 Intervjuaren: Så det är inte?
 Barbro: Det blir inte riktigt det samma men min dotter är kök, eh, kock då så.
 Intervjuaren: Um.
 Barbro: Så att hon jobbar här då på matsalen här i Österåker.
 Intervjuaren: Um.
 Barbro: Och hon är helt suverän liksom men att jag har alltid varit sån att har jag hittat något konstigt inne i affär'n då måste jag köpa det.
 Intervjuaren: Jaha. ((skrattar)).
 Barbro: Och så måste vi testa det, vad det är och så slår jag och letar på internet och gräver i kokböcker och tills man hittar någonting och naturligtvis så struts har vi naturligtvis ätit för det finns ju här utanför i Åkersbro.
 Intervjuaren: ((skrattar)) Ja ha.
 Barbro: Och det trodde ju jag då när man köpte Struts det fick man ju köpa djupfryst. Vi köpte filé, ja, ja då levde Leffe, och jag tänkte det här grillar vi.
 Intervjuaren: Um.
 Barbro: Det är ju första tanken.
 Intervjuaren: Um.
 Barbro: Men när jag gick in på internet så upptäckte jag att det skulle man definitivt inte göra man skulle sätta termometer i och ha svag värme i ugnen.
 Intervjuaren: Jaha, långsamt?
 Barbro: För annars vart det torrt.
 Intervjuaren: Långsamt.
 Barbro: Det är ett torrt kött alltså.
 Intervjuaren: Ja.
 Barbro: Till exempel, ja men jo men alltså.
 Intervjuaren: Och då har du skrivit?
 Barbro: Då har jag skrivit om det och skrivit ner recepten. Jag har en så här tjock receptbok också.
 Intervjuaren: Jaha.
 Barbro: Som jag har samlat på mig då. Och det har gjort, har jag sparat receptet och så där men jag har ju inga bilder men eh.
 Intervjuaren: Näe, skriver du för hand eller har du?
 Barbro: Näe, näe ja skriver på datorn.
 Intervjuaren: Um.

Barbro, 71 år, lyfter fram skrivandet parallellt med intresset för matlagning som orsaker till datoranvändning. Hon ger sig själv rollen som en person som alltid har skrivit och alltid "har varit väldigt duktig på å laga mat". Berättelsen börjar med ett svar på min fråga om skrivande men övergår sedan i en redogörelse för hur hon köpt struts och tillagat den. Dator har dels använts för att hitta recept och dels för att skriva ner receptet efter att projektet har avslutats. I berättelsen får den tidigare maken Leffe en viktig roll. Han levde vid tillfället och efter hans död har inte Barbro varit lika engagerad i matlagningen. Barbro uppmärksammar även sin dotter i berättelsen. Hon får rollen som en som är duktig på matlagning och genom det nära släktskapet får Barbro del av hennes kompetens.

Att känna sig tvingad

En tänkbar orsak till att börja använda dator och internet sent i livet är känslan av tvång. Upplevelsen av att samhället kräver datorkompetens av medborgarna tas upp av några av de intervjuade pensionärerna. De poängterar att tidigare möjligheter att kontakta myndigheter och företag via telefonsamtal eller besök fasas ut till förmån för digitala funktioner. Ofta är det svårt att få tag i information på andra sätt än via webbplatser. Deltagarna i intervjuundersökningen ser sin egen datoranvändning som frivillig men många uttrycker en oro för personer i sin närhet som fortfarande inte kan hantera datorer.

Lars-Erik, 73 år, säger att hans hustru brukar påminna honom om hur han förr ”helt kunde gå i taket” över att det förutsattes att alla hade dator. Han berättar att han har skrivit brev till Nationalencyklopedin och anklagat företaget för trakasserier för att de ville sälja uppslagsverket till honom på cd-skiva.

- Intervjuaren: Just det, åter till datorn.
Lars-Erik: Um.
Intervjuaren: Ja så här har jag skrivit, använder numera datorn till allt.
Lars-Erik: Um.
Intervjuaren: Men har en gång varit ett datafån. ((skrattar)).
Lars-Erik: Ja det är rätt alltså.
Intervjuaren: Ja.
Lars-Erik: När jag, eh, ja eh, du skulle tala med Bettan [Lars-Eriks hustru] och höra hur hon uttrycker sig om mig.
Intervjuaren: Ja.
Lars-Erik: Hur jag kunde gå fullständigt i taket förr och var precis som väldigt många av mina jämnåriga också är idag.
Intervjuaren: Um.
Lars-Erik: Tänk för jag blev så förbannad på det här för att man förutsatte att man hade, att alla hade datorer. Den där utvecklingen skulle vara, och Bettan brukar säga då hon kommer ihåg jag skrev till Nationalencyklopedin och, och eh var förbannad när dom någon gång skickade på mig det här att man skulle köpa den här på cd.
Intervjuaren: Jaha.
Lars-Erik: ”Ja, men va fasan, jag har väl ingen dator, förutsatt inte att alla har det på det här viset.”
Intervjuaren: Ja, ja.
Lars-Erik: ”Det här är trakasseri.”
Intervjuaren: Jaha.
Lars-Erik: Ja, jag skrev och skällde, det återoppar hon ibland va.
Intervjuaren: Ja ((skrattar)).
Lars-Erik: Och det har ju vänt då eller det har blivit så att det har vänt.
Intervjuaren: Um.
Lars-Erik: Kolossalt mycket för mig.
Intervjuaren: Um.
Lars-Erik: Nä jag upptäcker det att jag är frälst.
Intervjuaren: ((skrattar))

Lars-Erik beskriver hur han själv kände av påtryckningar att skaffa sig en dator och hur han till en början försökte motarbeta dessa. Han berättar inte

vad det var som gjorde att det ”har vänt” för honom men han lyfter fram att många av hans jämnåriga idag betar sig så som han själv gjorde förr, det vill säga kan ”gå fullständigt i taket”. Han beskriver de känslor han hade över påtryckningarna med starka ord: ”va förbannad”, ”men va fasen”, ”det här e trakasserier” och ”skrev å skällde”.

Bertil, 74 år, som pensionerades från sitt läraryrke 2002 berättar att lärarna på hans skola, åtminstone de som arbetade med samhällsorienterade ämnen, hade krav på sig att använda datorer i undervisningen och att hänga med i utvecklingen av internet. Idag uppger han att han är tacksam för att han ”tvingats” lära sig tekniken.

Många uttrycker att utvecklingen av nya tekniska produkter går snabbt och några upplever att de inte hinner med. Liv, 66 år, berättar hur hon vänt sig till en telefonförsäljare för att få hjälp att köpa en sms-biljett till en bussresa. Försäljaren konstaterade snabbt att hennes telefon var gammal och övertalade henne att köpa en ny så kallad *smart phone*. Liv verkar högst medveten om att försäljaren till stor del handlat efter eget intresse, att få sälja telefonen, men väljer att acceptera hans argument att hon inom kort inte kommer att klara sig utan den nya sortens mobiltelefon.

Intervjuaren: Var du tveksam då när du skulle ha en ny?

Liv: Mycket.

Intervjuaren: Vad du skulle ha för modell?

Liv: Mycket.

Intervjuaren: Um.

Liv: Det var helt och hållet försäljarens förtjänst.

Intervjuaren: Jaha.

Liv: Också intressant.

Intervjuaren: Ja.

Liv: Um, för jag skulle gå dit för att lägga in det här att man kan köpa biljett på bussen.

Intervjuaren: Um.

Liv: Och det slutade med att jag köper en ny telefon.

Intervjuaren: Um.

Liv: Då är man säljare.

Intervjuaren: Ja visst.

Medvetenheten om försäljarens knep är tydlig i Livs berättelse, ”det var helt och hållet försäljarens förtjänst” och ”då är man säljare”. Liv, 68 år, Åke, 71 år och Gunilla, 66 år uttrycker viss osäkerhet när det gäller internet trots att de uppger att de sitter en stund vid datorn nästan varje dag. Till skillnad från andra deltagare i undersökningen uttrycker de egna begränsningar och hyser önskningsom att kunna mer om datorer än de tycker att de kan. Liv, Åke och Gunilla tycks ha en föreställning om att internet erbjuder mycket som de skulle kunna ha glädje av om de hade verktyg för att hantera det. På frågan vad de skulle vilja kunna nämner de exempelvis att bifoga filer till e-postmeddelanden och överföra bilder från en digitalkamera. Liv säger att hon behöver komma över rädslan för att lämna ut sitt visakortnummer och uppgifter om sig själv på nätet.

Intervjuaren: Gjorde du beställningen via internet också?
Liv: Nej, den gjorde jag via telefon.
Intervjuaren: För det kan man också göra.
Liv: Det kan man också göra, men det gjorde inte jag.
Intervjuaren: Nej.
Liv: Men så där långt som att beställa grejer och betala, boka resa och sånt där det gör inte jag.
Intervjuaren: Näe.
Liv: Och jag skulle vilja komma över den tröskeln.
Intervjuaren: Umhum.
Liv: Men det har jag inte gjort än.
Intervjuaren: Näe.
Liv: Och jag vet inte varför jag är rädd för att lämna ut konton och sånt.
Intervjuaren: Um.
Liv: Det är nog säkert. Det gör ju alla andra, men jag har svårt för det.
Intervjuaren: Um.
Liv: Så där har jag en spärr i alla fall.
Intervjuaren: Um.
Liv: Um.

I sekvensen tilldelar Liv en roll åt sig själv som försiktig datoranvändare (jfr 2007). Att ”beställa grejer å betala, boka resa och sånt där det gör inte jag”, säger Liv. Hon förklarar att hon inte vet varför hon ”är rädd för att lämna ut konton”, och poängterar att det nog ”är säkert” eftersom ”alla andra” gör det. Hon har en önskan om att ”komma över den tröskeln” men har hittills inte lyckats. Liv kategoriserar sig själv som avvikande från kategorin av ”alla andra” som hon tror vågar lämna ut sina uppgifter på nätet.

5 Vad deltagarna gör med tekniken

Jag tycker det är väldigt roligt att sätta mig vid datorn. Tiden går väldigt fort då så jag brukar sätta en äggklocka för annars försvinner tiden.

(Karin 87 år)

I citatet ovan finns en attityd till it-bruk som är vanlig i intervjuerna – att det är viktigt att begränsa sin datoranvändning. Även motsatt attityd, att aktiviteter vid datorn gärna får ta tid, förekommer frekvent. Redogörelser för vad deltagarna gör med it får stort utrymme i intervjusamtalen. I detta kapitel analyseras hur deltagarna resonerar kring vad de gör samt i viss mån även hur de resonerar kring vad inte gör med it.

Som tidigare nämnts betraktas både datorer och mobiltelefoner i undersökningen som interaktions- och informationsteknik, det vill säga it. Intervjuerna har handlat om deltagarnas bruk av datorer och mobiltelefoner, idag och tidigare i livet. Frågor om användning av mobiltelefon och dator har behandlats åtskilt i de flesta av intervjuerna. Därför har det här kapitlet disponerats så att användning av mobiltelefon och användning av dator behandlas var för sig. I avsnittet om mobiltelefon diskuteras hur deltagarna resonerar kring att ringa och ta emot samtal samt kring att skicka och ta emot sms. Resonemang kring bruk av övriga funktioner i mobiltelefonen har sammanfogats under rubriken Övriga händelser. Avsnittet om användning av dator har delats upp i Informationssökning, Korrespondens samt Bankärenden och näthandel.

Tydligt i intervjuerna är att deltagarna sällan sätter sig vid datorn för att ägna sig åt en enskild och avgränsad aktivitet. Bruk av dator innebär snarare engagemang i flera vitt skilda verksamheter som har olika syften och involverar kontakter med personer i olika roller (jfr Bellander 2010). På samma sätt använder många av deltagarna sina mobiltelefoner, i synnerhet de som disponerar så kallade smarta telefoner. Begreppen *händelser* och *digitala händelser* används i analysen för att studera mobiltelefoners och datorers plats och roll i deltagarnas vardag. Liksom i föregående kapitel återges transkriptioner av intervjusekvenser för att möjliggöra analyser av deltagarnas förhållningssätt till de uppgifter som de lämnar.

Vad deltagarna gör med mobiltelefonen

Samtliga deltagare i undersökningen uppger att de har använt mobiltelefon länge och de flesta har svårt att komma på någon i bekantskapskretsen som fortfarande inte har tillgång till mobil. De allra flesta säger att de i första

hand använder mobilen för att ringa och ta emot samtal. Så gott som alla säger sig kunna ta emot och skicka sms och många använder också någon mer av mobiltelefonens funktioner, exempelvis radion, kameran eller tidtagaruret. Trots att så kallade smarta telefoner med 3G-uppkoppling har funnits en tid på marknaden är det bara ett fåtal av deltagarna som, vid intervju-tillfället, uppger att de äger en sådan.

Ringa och ta emot samtal med mobilen

Flera av deltagarna säger sig använda mobiltelefonen sparsamt. De uppger att de förvarar den avslagen när de är hemma, tar med den när de reser bort och sätter på den när de behöver ringa. Gunilla, 66 år, som intervjuas tillsammans med sin sambo Åke, 71 år, styr in samtalet på sin egen mobiltelefonanvändning i samband med att hon beskriver yngre och äldre personers olika förhållningssätt till den digitala tekniken.

- Intervjuaren: Så lever kanske inte den äldre generationen?
Gunilla: Näe dom har inte mobilen på ensingång.
Intervjuaren: Du har inte det?
Gunilla: ((skrattar)) Näe ((skrattar)) Jag har'n för å ringa själv om det behövs.
Intervjuaren: Ja okej så den är avstängd när du är hemma så här?
Gunilla: Jaa.
Intervjuaren: Mm.
Gunilla: Ja vi har ju en vanlig stationär och vi har varsina.
Intervjuaren: Ja, och så sätter ni på den när ni går ut då?
Gunilla: Näe det är inte säkert att man gör utan...
Intervjuaren: Nähe.
Gunilla: Som sagt om man är på stan och behöver ringa hem och säga att jag blir sen eller.
Intervjuaren: Ja, då sätter du på den?
Gunilla: Ja då ringer jag hem och säger det ((skrattar)).
Intervjuaren: Och sen stänger du av den?
Gunilla: Ja.
Intervjuaren: Jaha.

Sekvensen inleds med att jag, som intervjuare, ställer en fråga om den "äldre generationen". Därmed bekräftar jag en kategorisering som Gunilla har uppmärksammat tidigare under intervjun. Gunilla säger att personer i "den äldre generationen" inte har mobilen på "ensingång" varpå jag styr samtalet så att det istället kommer att handla om Gunillas egen användning av mobiltelefonen "du har inte det?" Gunilla berättar att hennes telefon normalt är avstängd, att hon sätter på den för att själv ringa och att hon sedan stänger av den igen. Hon sällar sig till gruppen "äldre", och uppger att hon i likhet med "dom" som inte "ensingång" har mobilen på, "har'n för å ringa själv om det behövs".

Gunilla och Åke menar att de är hemma så pass ofta att det går bra att ringa på deras hemnummer. De tillägger dock att "ungdomarna", det vill säga deras yngre släktingar, tyvärr inte håller med om det.

Gunilla: Vi är ju hemma så pass mycket så vill dom ha tag på en så kan dom ju ringa till det här numret tycker jag.

Intervjuaren: Um, gör dom det då?

Gunilla: Ja det kan man väl säga.

Åke: Ja då. Det gör dom.

Gunilla: Men dom är ju lite förargade för man inte har'n på.

Intervjuaren: Um.

Gunilla: För nån gång händer det väl att vi inte svarar här ((skrattar)).

Intervjuaren: Ja.

Gunilla: ((drar in luft)) Ungdomarna då.

Intervjuaren: Ja.

Gunilla: Men jag vet inte om jag tycker att man måste.

Åke: ”Jag har'n bara för å ringa”, säger du då.

Gunilla: Ja, att man måste vara tillgänglig jämt.

Intervjuaren: Näe.

Gunilla: Då ska man ha den där och tänka kanske det ringer.

Intervjuaren: Ja.

Gunilla: Så har man den i väskan så kanske man ställer ifrån sig väskan och då ska man komma ihåg att ta med sig telefon och det kommer jag inte ihåg ((skrattar)).

Intervjuaren: Nej det behövs inte.

Gunilla: Nej jag tycker inte det.

I motsats till den grupp av äldre som Gunilla räknar sig själv till, säger Gunilla att ”ungdomarna” blir lite ”förargade” för att hon ”inte har'n på”. Hon uppger att det har hänt att hon och Åke inte har svarat på hemnumret. Gunilla resonerar kring frågan huruvida man alltid måste vara tillgänglig. Att det är besvärligt att vara uppmärksam på om telefonen ringer och att komma ihåg att bära den med sig anges som skäl till att bara använda den för att själv ringa med.

På liknande sätt som Gunilla säger sig Bertil, 74 år, använda sin mobiltelefon. Han berättar att han tar med den av praktiska skäl när han går ut för att hålla kontakten med sin hustru. Karin, 87 år, säger att hennes mobiltelefon oftast är avstängd. Hon berättar att den, även om den är på, vanligtvis ligger i handväskan och att det är svårt att hinna få upp den i tid för att svara. Erik, 85 år, anser dock att mobiltelefonen alltid ska vara påslagen och finnas nära till hands. Han berättar att han försöker förmedla det till deltagarna i de pensionärskurser i mobiltelefonanvändning som han undervisar på.

Erik: Jag har sagt till mina elever att det ska bli lika naturligt på morgonen att du klär på dig den här.

Intervjuaren: Um.

Erik: Som det är att ta på armbandsuret.

Intervjuaren: Ja just det.

Erik: För dom flesta har den liggande bara.

Intervjuaren: Ja just det.

Erik: För då använder man den inte på det sätt man ska.

Intervjuaren: Näe man ska ha den i fickan.

Liksom Gunilla förmedlar Erik bilden av att ”dom flesta” äldre mobiltelefonägare ”har den liggande”. För Erik är det dock viktigt att använda mobilen ”på det sätt man ska” och för att kunna det måste man lära sig att ”klä på

sig” telefonen. Senare i intervjun anger Erik trygghet som ett starkt skäl till att bära mobilen med sig. Han vill kunna bli nådd och han vill själv kunna få tag i andra.

Liv, 68 år, har haft mobiltelefon länge men det är först på senare år som hon har börjat ha den påslagen även när hon är hemma. Liv brukar köra bil till Norge och hon skaffade mobilen för att det kändes tryggt att kunna ringa någon om det hände något under resan. Flera av deltagarna uppger att det känns tryggt att ha mobiltelefonen med sig. Lars-Erik, 73 år, kallar den för sin ”livförsäkring”. Han berättar att han har lagt in nummer till närmast anhöriga och uppgifter om sin blodgrupp i telefonen. Han säger att det kan vara bra om han skulle hittas medvetlös på gatan. Erik, 85 år, berättar att han och hans hustru har sagt upp sitt fasta abonnemang för att bara använda mobiler-na. De har kommit fram till att det är enkelt och ekonomiskt. Han uppger att de bor halva året på Gotland och halva året i Stockholm. Således har de kunnat göra sig av med två fasta abonnemang. En positiv bieffekt av att ha varsitt telefonnummer, enligt Erik, är också att han slipper ta emot och förmedla samtal mellan sin hustru och hennes väninnor.

Bruk av sms

Deltagarna i intervjuundersökningen säger sig främst använda sms för privata, informella kontakter. Ingen uppger att de använder sms för kontakt med myndigheter men Maj-Lis, 73 år, berättar att hon ibland röstar i tävlingar via sms.

Marianne, 81 år, har haft mobiltelefon sedan 2005. Hon har använt sms-funktionen ända från början. ”Andra använde det, säger hon, och då ville jag också”. Barn och barnbarn tycks vara de främsta mottagarna av de sms som deltagarna skickar. Bodil, 81 år, berättar att hon började skicka sms till sin dotter då dottern började arbeta.

- Intervjuaren: Brukar du använda sms i mobiltelefonen?
Bodil: O ja [...] det var ju när Pia började jobba så var det ju så väldigt praktiskt att kunna sms:a till henne.
Intervjuaren: Um.
Bodil: En fråga och då kunde hon svara när hon hade tillfälle.
Intervjuaren: Ja precis.
Bodil: Och hon kunde inte ta telefonen när som helst inte.
Intervjuaren: Näe.
Bodil: Näe.
Intervjuaren: Näe.
Bodil: Så jag var ju så illa tvungen att lära mig sms.
Intervjuaren: Um.
Bodil: Och sen tycker jag ju att det är ett underbart sätt att kommunicera.

Bodil lyfter fram möjligheten att hålla kontakten med dottern som den främsta orsaken till att hon lärde sig sms-tekniken. Hon beskriver det som ”väldigt praktiskt å kunna sms:a till henne”. Efter att ha berättat att dottern inte kunde ”ta telefonen när som helst” på arbetet lägger hon till att hon själv ”var så illa tvungen å lära sig sms”. Trots detta ”tvång” beskriver hon sms

som ”ett underbart sätt å kommunicera”. Idag tycks Bodil använda sms i stor utsträckning.

Intervjuaren: Ja vilka kommunicerar du med via sms?
Bodil: Alla.
Intervjuaren: Alla ja ((skrattar)) ja.
Bodil: ((skrattar)) Ja det är klart att jag har ju vissa som det inte funkar med va.
Intervjuaren: Näe och då har du provat några gånger och sen ((skrattar)).
Bodil: Ja och då förstår jag ju det att det går ju bara inte.
Intervjuaren: Um.

Av Bodils berättelse framgår att hon föredrar att kommunicera via sms, det är ”praktiskt”, men funkar ”tyvärr” inte med alla. I intervjun med Erik diskuterar vi tillsammans fördelarna med sms.

Erik: Jag tar hellre emot ett sms än ett samtal.
Intervjuaren: Ja då kan man tänka igenom.
Erik: Visst, man behöver inte omedelbart slita upp den.
Intervjuaren: Um.
Erik: Och, utan man noterar bara att nu fick jag ett sms.
Intervjuaren: Um.
Erik: Och sen när det är lämpligt så tar man fram den.
Intervjuaren: Um.

Det är jag som föreslår ”då kan man tänka igenom” som ett skäl till att sms är att föredra framför samtal. Erik bekräftar att han håller med, ”visst”, och tillägger möjligheten att kunna välja när man vill svara som ett ytterligare skäl.

Maj-Lis, 73 år, säger att sms är ett smidigt sätt att hålla kontakten med barn och barnbarn som hon upplever kan vara svåra att få tag i. Maj-Lis säger att hon ofta skickar frasen ”ring när du får tid” och väntar sedan på att bli uppringd. Liknande meddelanden skickar Sven, 73 år, till sin son. Sten, 70 år, berättar att han inte använder sms regelbundet men att han tycker att det är bekvämt att skicka ett meddelande vid tillfällen då han har försökt att ringa och inte lyckats få kontakt. Överlag tycks dock deltagarna föredra mobiltelefon framför sms (jfr Findahl 2011). För dem som sällan använder mobiltelefonen är det dock naturligt att inte använda sms i någon större utsträckning. Så är fallet exempelvis för Gunilla, 66 år.

Intervjuaren: Får du sms?
Gunilla: Ja det kan hända men då är det inte säkert att jag tittar på dom.
Åke: Månader, då är det kört.
Intervjuaren: Då försvinner ju den där poängen med att det ska va direkt.
Gunilla: Mm
Åke: Ja

Om det kan gå månader mellan de tillfällen då man sätter på sin mobiltelefon, vilket Gunillas sambo Åke påstår, faller naturligtvis många av de tänkbara fördelarna med sms-kommunikation. Ulf, 73 år, påpekar att det inte

bara handlar om ens eget sätt att använda mobiltelefonen utan att det också kan vara svårt att veta om mottagaren verkligen tar emot och läser, ”alla går inte med mobilen på sig ständigt”, säger han.

- Intervjuaren: Brukar du använda sms?
Ulf: Mycket sparsamt.
Intervjuaren: Aa.
Ulf: Där också ja, ja, näe men det är ju så fantastiskt att vi bara kan ha mobiltelefon och få tag på dom.
Intervjuaren: Ja.
Ulf: Vad ska man skicka sms för då?
Intervjuaren: ((skrattar)) Jaha okej det är lättare när du kan ringa?
Ulf: Prata med dom istället.
Intervjuaren: ((skrattar))
Ulf: ((skrattar)) De där är ju också en fostringssak för att det är ju så också att mottagaren ska ju ta emot dom också.
Intervjuaren: Ja.
Ulf: Och inte lämna dom olästa.
Intervjuaren: Ja eh.
Ulf: Men om du pratar med dom då får du direkt kvitto på att de har fått informationen.
Intervjuaren: Ja just det.
Ulf: Det är väl lite grann där också att vi är vana vid direktkontakt, prata och veta att si och så va.
Intervjuaren: Um.
Ulf: Och inte vilja vänta då på att skicka ett sms och så få svar om tre timmar eller nånting sånt där.
Intervjuaren: Nä visst.
Ulf: För vi är ju inte såna här att, eller vi säger ja, men i alla fall jag går ständigt med telefonen på sig och ser om det har kommit något sms.
Intervjuaren: Näe, just det.
Ulf: För att telefonen den kan ju..
Intervjuaren: Det kan ju komma ett samtal.
Ulf: Ja visst men då får dom ju inget svar och får ringa på andra telefon då.
Intervjuaren: Du känner inte att du behöver kunna bli nådd hela tiden?
Ulf: Nej, nej, nej det är väl bara en fördel i så fall.
Intervjuaren: Um.

Ulf anger alltså osäkerheten kring huruvida mottagaren har läst meddelandet som ett skäl till att han sällan skickar sms, ”om du pratar med dom då får du direkt kvitto på att de har fått informationen”. Ulf flyttar således en del av ansvaret för kommunikationen från sig själv. Han rättfärdigar sin syn på kommunikationstekniken genom att bitvis lämna sitt eget sätt att använda mobilen för att istället tala om hur en kategori av äldre användare, dit han räknar sig själv, tänker kring dessa frågor, ”vi är vana vid direktkontakt, prata och veta att si och så va”. Ulf känner inte behov av att vara tillgänglig, ”nej, nej nej”. Tvärtom, anser han det vara en ”fördel” att inte ”kunna bli nådd hela tiden”.

Bo, 72 år, uppger att han ibland tar emot sms men att han sällan svarar. Han säger att han ”retar” sig på beteendet att skicka sms istället för att ringa.

Intervjuaren: Ja man skickar sms ibland istället för att ringa.
Bo: Ja det kan man ju reta sig på ibland, vet du, många gånger när man ska hålla på och söka varann så ”såg du inte att jag hade mejlat?” va ”ja men va fan du hade väl kunnat ringt istället.”
Intervjuaren: Ja ja.
Bo: Så det där det är ja vadå?

Bo återger hur en odefinierad sms-anhängare säger ”såg du inte att ja hade mejla” och hur han själv svarar ”ja men va fan du hade väl kunna ringt istället”. Bo får dock inte särskilt stort utrymme i intervjun att argumentera för sitt förhållningssätt till kommunikationstekniken. Maj-Lis, 71 år, som också deltar i samtalet har i motsats till Bo uppgivit att hon använder sms i ganska stor utsträckning.

Intervjuaren: Men du som använder sms, i vilka situationer gör du det?
Maj-Lis: Ja det är med mina barn och barnbarn för det mesta.
Intervjuaren: Mm, istället för att ringa. Skulle man kunna ringa istället eller är det?
Maj-Lis: Ja men dom är lite svåra att få tag i vet du.
Intervjuaren: Ja.
Maj-Lis: Då är det ett sms och så ringer dom tillbaka när dom kan.

Genom Maj-Lis redogörelse för hur hon använder sms förmedlas en positiv bild av mediet. Efter att ha mottagit ett sms kan barn och barnbarn ringa upp när de har möjlighet. Kanske är det Maj-Lis motsatta syn på sms som får Bo att senare ge ytterligare ett skäl till att han inte använder tekniken. Han åberopar nu den muskelsjukdom som han tidigare under intervjun har berättat att han bär på. Sjukdomen medför svårigheter att använda telefonens ”små knappar”.

Bo: Näe att inte jag använder sms och skriver så mycket själv.
Intervjuaren: Ja.
Bo: Det är små knappar och jag klarar inte av att ...
Intervjuaren: Näe.
Bo: Att skriva. Jag behöver en halvtimme innan jag får skriva nånting jag menar.
Intervjuaren: Nä precis, nä men det förstår jag.
Bo: Men jag tar ju emot. Det kommer ju sms till mig naturligtvis det gör det ju.

Tekniskt motoriska svårigheter att hantera sms tas upp av flera deltagare i undersökningen. Karin, 87 år, berättar att hon kan hantera sms men att hon sällan använder kommunikationssättet eftersom hennes fingrar inte fungerar riktigt. Hon berättar att hon hellre ringer och talar in ett meddelande. Karin säger att det händer att andra skickar sms till henne och att hon då läser och sedan svarar kortfattat och enkelt. Bertil, 74 år, uppger inte att han har några särskilda motoriska svårigheter, dålig syn eller liknande. Ändå berättar han att det tar lång tid för honom att knappa in texten och att han därför sällan använder sms. Kajsa, 70 år, använder en så kallad smart phone. Av sekven-

sen nedan tycks orsaken till att hon ”sms:ar dåligt” ha att göra med svårigheter med tekniken.

- Intervjuaren: Mobiltelefonen då hur använder du den?
Kajsa: Jag ringer hemskt mycket. Jag sms:ar dåligt för att som sagt dom försvinner, åker i väg. Jag har inte lärt mig hantera det särskilt bra.
Intervjuaren: Näe.
Kajsa: Jag får ju sms och det är ju praktiskt sen.
Intervjuaren: Men du svarar inte på dom?
Kajsa: Jo då, jo det gör jag men det är ju tryggare på något sätt alltså jag har ju, snälla du det är tvåhundra sidor.
Intervjuaren: Ja.
Kajsa: Tvåhundra sidor bruks och jag har inte skrivit ut den ens ännu.
Intervjuaren: Näe.
Kajsa: Fast jag har ju haft den i ett och ett halvt år, näe drygt ett år.
Intervjuaren: Ja.
Kajsa: Och det är ju pinsamt att jag inte lär mig den.

Kajsa berättar att hennes sms ”försvinner, åker iväg” och att det beror på att hon inte har lärt sig ”hantera det särskilt bra”. Hon säger också att ”det är pinsamt” att hon inte lärt sig. Kajsa tycks känna en tilltro till bruksanvisningen som hon påpekar överskrider 200 sidor. Att den är omfattande kan tolkas som orsaken till att Kajsa ännu inte har läst den trots att det gått drygt ett år sedan hon skaffade mobilen.

Övriga händelser kring mobilen

Redogörelsen ovan, för hur intervjudeltagarna ringer och tar emot samtal samt kommunicerar via sms, har i viss mån berört händelser som är kopplade till mobiltelefonen. I samband med vardagliga aktiviteter som att åka till stan utgör mobiltelefonen en artefakt som följer med och som ibland används under utflykten. Vidare kan umgänge med familj och vänner ske via mobiltelefonen och sms kan vara ett redskap för att rösta i tävlingar. Även om deltagarna bär den med sig i olika hög utsträckning kan den sägas vara integrerad i de flestas vardagliga praktiker. Några deltagare använder mobiltelefonen även för annat än kommunikation. Kajsa, 70 år, har som nämnts en smart telefon. Under intervjun hämtar hon telefonen och undersöker den parallellt med att hon redogör för hur hon använder den.

- Kajsa: Ja använder den väldigt mycket för att lyssna på radio ((bläddrar bland apparna i telefonen)).
Intervjuaren: Ja.
Kajsa: Det gör jag och, ja just det Akademibokhandeln ja just det. Det här är ju löjligt. Om du handlar för trehundra spänn får du en servicecheck för femti spänn.
Intervjuaren: Jaha.
Kajsa: Finns ju ingen anledning att köpa böcker på en bokhandel längre.
Intervjuaren: Näe.
Kajsa: Man går ju bara dit för att se hur dom ser ut. Jag menar jag köper ju allt på Adlibris och Bokus.

Intervjuaren: Ja ja.

De smarta telefonerna med 3G-uppkoppling fungerar som små datorer som ständigt kan bäras med. Samtalssekvensen från intervjun med Kajsa antyder att flera olika medier och interaktionssätt kan användas parallellt vid samma vardagshändelse. Kajsa berättar att hon köper sina böcker via adlibris och bokus, det vill säga två nättjänster. Hon besöker också fysiska boklådor för att se hur böckerna ser ut. Under intervjun använder hon akademibokhandels app i telefonen varifrån hon får meddelandet om servicechecken. Det är intressant att notera att frågan ”hur använder du din mobiltelefon” kan vara svår att besvara för avancerade användare som Kajsa. Det skulle troligtvis vara mer givande att samtala om, och kanske även observera, vilka händelser som är vanligt förekommande i vardagen, om några av dessa involverar mobiltelefonanvändning och hur mobilen i så fall används. Kajsa fortsätter att bläddra bland apparna i sin telefon.

Kajsa: ((harklar sig)) Ja just det här står Bokus så egentligen skulle jag kunna kolla. Det har inte jag tänkt på. Jag skulle kunna kolla boktitlar här, för när jag, när jag har gått tillexempel på du vet Världens längsta bokbord.

Intervjuaren: Um.

Kajsa: Jag vet inte om du har åkt dit men du har sett det i alla fall.

Intervjuaren: Um.

Kajsa: När jag har gått där och tittat på böcker och priser.

Intervjuaren: Um.

Kajsa: Då har inte jag vetat eller tänkt på att det här finns.

Intervjuaren: Näe.

Kajsa: Så jag har ringt till Kalle och sagt att ”gå in på Adlibris och kolla vad den här boken kostar.”

Intervjuaren: Um.

Kajsa: Så har jag använt telefonen för att be nån annan.

Intervjuaren: Um.

Kajsa: Eftersom han sitter klistrad vid datorn.

Intervjuaren: Um.

Intervjun med Kajsa ger inte bara inblick i hur avancerade användare använder digital teknik utan också hur de tar till sig ny. Även om Kajsa har ägt sin telefon en tid är hon fortfarande i färd med att upptäcka nya funktioner och användningsområden för mobilen. Genom att bläddra bland sina appar får Kajsa nya insikter om hur hon skulle kunna använda telefonen. ”De har inte ja tänkt på”, säger Kajsa, ”ja skulle kunna kolla boktitlar här”. Hon berättar sedan om det lite krångligare tillvägagångssättet som hon tidigare har använt sig av, att ringa sin son Kalle och be honom söka efter informationen via datorn. Senare i intervjun hittar Kajsa kamerafunktionen i mobilen och redogör för hur hon använder den.

Kajsa: Kamera den använder jag och eh och laddar ner så jag har en del bilder. Ja just ja, jag är sammankallande i våran sommarstugeförening.

Intervjuaren: Ja.

- Kajsa: Och just nu har jag kommit på att lägga en bild högst upp i varje kallelse från vårt område då.
- Intervjuaren: Ja.
- Kajsa: Och så har jag även haft bilder när jag har gjort vad heter det såna här årsmötesutskick.
- Intervjuaren: Um.
- Kajsa: Då hade jag nån sån här havsbild ja så gjorde jag nån gång ett sånghäfte och en del hade bilder om ången och en del om hav och så där.
- Intervjuaren: Um.
- Kajsa: Och den där havsbilden var rätt poppis så det va rätt kul.
- Intervjuaren: Um.
- Kajsa: Men det var i och för sig Leif som hade tagit den men det spelar inte nån stor roll.

Även av denna sekvens framgår svårigheten med att besvara frågan vad mobilen används till. Utgångspunkten för de handlingar som Kajsa beskriver är hennes uppgift att, som sammankallande i sommarstugeföreningen, göra årsmötesutskick. Av berättelsen framgår att hon tar bilder med mobilen som hon bifogar utskicken. Hon säger att hon ”laddar ner” bilderna vilket antyder att hon sparar dem i en dator som hon sedan använder för att skriva kallelsena. Den havsbild som berättelsen uppehålls kring visar sig dock vara tagen av Kajsas sambo vilket ytterligare förstärker hur svårt det är att redogöra för vilken teknik som används till vad och hur teknikanvändningen integreras i händelser som att skriva ett årsmötesutskick. Vid genomlysning av intervjun med Kajsa är det svårt att summera vilka funktioner i mobilen som hon faktiskt använder sig av, vilka hon känner till men kanske kommer att börja använda samt vilka hon finner ointressanta. Kajsa lyssnar på radion i stor utsträckning, ibland läser hon kvällstidningarna i telefonen. Vidare använder hon telefonen för att låsa upp porten till huset där hon bor. Hon ringer då ett nummer och slipper leta efter nycklar eller memorera en kod.

- Kajsa: Miniräknaren använder jag inte så ofta men däremot så använder jag, jag är ju sudukogalen.
- Intervjuaren: Um.
- Kajsa: Så jag kan fakiskt sitta och ägna mig åt sudoku på söndagmornarna fast det är inte så ofta, vet du att det finns en ficklampa här?
- Intervjuaren: Um.
- Kajsa: Fantastiskt.

Marianne, 81 år, berättar att hon tidigare har fotograferat mycket med sin mobiltelefon och att hon har använt inspelningsfunktionen på kören för att kunna lyssna på musiken när hon övar hemma. När vi träffas har hon precis köpt en ny telefon och i efterhand förstått att hon även borde ha köpt ett minneskort. När hon tillfälligt är utan möjligheten att ta bilder förstår hon hur mycket hon tidigare använde dessa funktioner.

- Marianne: Telefon tycker jag är bra att kunna ringa, ta kort, att spela in. På kören då så kan man ju spela in så att man hör och kan träna hemma också lite grann.
- Intervjuaren: Um.

Marianne: Ja det är väl det och så sms förstås och mms nån gång skickar jag också

Intervjuaren: Um.

Marianne: Med den här telefonen, jo den gamla kom jag på att man kunde skicka vykort, postens vykort kunde man ju skicka.

Intervjuaren: Um.

Marianne: Man tar en egen bild och skickar iväg ((skrattar)).

Intervjuaren: Jaa.

Marianne: Och så kommer det i pappersformat till den man skickar till, men det har jag inte lyckats få reda på på den här förmodligen är det att jag måste köpa det här minneskortet innan jag kan göra det.

Intervjuaren: Ja just det.

Marianne: För jag har bara lyckats få in elva kort. Sen säger den att minnet är fullt.

Samtalen med Kajsa och Marianne antyder att mobiltelefonen både kan förändra sedan tidigare förekommande händelser i deltagarnas vardag och ge upphov till nya.

Vad deltagarna gör vid datorn

Datorer med internetuppkoppling har potential att användas till mycket. Som nämnts bör därför inte företeelsen ”att sitta vid datorn” betraktas som en ensam händelse utan ses som flera parallella händelser. Användaren kan vara fysiskt placerad på en bestämd plats i ett rum, men har möjlighet att växla mellan en mängd olika aktiviteter på skärmen som kan involvera interaktion med olika personer (jfr Bellander 2010, kapitel 8).

De användningsområden som uppmärksammas i störts utsträckning i intervjuerna är att söka praktisk vardagsinformation, söka information kopplad till specialintressen samt att ta emot och skicka e-post. Många uppger också att de läser tidningar, lyssnar på radio, ser tv-program och betalar räkningar via internet (jfr Findahl 2011). Den fråga som ställs i intervjuerna, ”vad använder du datorn till?”, besvaras oftast med redogörelser för ganska specifika händelser vid datorn. Deltagarna berättar att de brukar boka teaterbiljetter, läsa kulturhusets program, kolla upp födelsedagar, söka adresser och telefonnummer, läsa fotbollsresultat och laguppställningar eller titta på travlopp på SVT Play. Några av händelserna vid datorn kräver inte internetuppkoppling, exempelvis att lägga patients, göra en hembudget i Excel, lägga in och redigera foton, lyssna på ljudböcker och skapa en kalender i Excel. Några händelser involverar många av datorns olika funktioner exempelvis att hjälpa barnbarn med skolarbeten genom att läsa och kommentera text i Word som sedan mejlas fram och tillbaka. Av intervjuerna förstår jag att datorn kan användas för att delta i en eller flera händelser som är kopplade till en gemensam aktivitet. Dag och plats för en skridskotur kan exempelvis bestämmas via mejl. Väderrapport inför utflykten kan hämtas från nätet och en liten bloggtext kan författas efter hemkomsten. Under själva skridskoturen kan annan digital teknik användas, exempelvis gps för att hitta rätt och sms för att ordna med hemtransport (jfr Karlsson 2011).

I intervjuerna besvarar deltagarna någon av frågorna ”vad använder du datorn till?”, ”vad gör du vid datorn” eller ”hur använder du datorn?”. I kapitlet diskuteras därför deltagarnas berättelser om informationssökning, e-post, andra kommunikationsformer, tidningar, tv och radio, bankärenden och näthandel samt skrivande och olika typer av texter under separata rubriker.

Informationssökning

Intervjudeltagarna använder olika verb för att beskriva händelser som kan kategoriseras som informationssökning. ”Jag letar ju information naturligtvis” säger Hans, 78 år. Lars-Erik, 73 år, säger att han brukar ”kolla upp saker” på Wikipedia och Gunilla, 66 år, uppger att hon ”går in på birthday.se”, en webbplats som tillhandahåller information om när personer är födda. Att ”leta”, ”kolla upp” och ”gå in på” kan i det här fallet kategoriseras som informationssökning. När deltagarna räknar upp användningsområden vid datorn och exempelvis nämner ”googla” och ”surfa”, är det dock svårt att kategorisera dessa diffusa aktiviteter som informationssökning. Ibland förekommer dock verben i berättelser om konkreta händelser. Utifrån berättelserna är det ibland möjligt att likställa googling och informationssökning. Kajsa, 70 år, berättar att hon har en äldre syster i Västerbotten som inte själv använder internet. Systemen brukar ringa till Kajsa när hon behöver hjälp med korsord och Kajsa berättar att hon då brukar ”googla”. Flera gånger under intervjun återkommer Kajsa till hur snabbt och enkelt det är söka information på nätet. Hon nämner hur böligt det var förr då man var tvungen att slå i uppslagsverk men också i tidtabeller och telefonkataloger.

Kajsa: Vet du vad vi köpte?
Intervjuaren: Näe.
Kajsa: Under åttiotalet eller när de var?
Intervjuaren: Nä.
Kajsa: Nationalencyklopedin, tolv band. Dom bara står där. Jag tror inte att jag ens har hållit i vart och ett av dom här. Dom bara står där.
Intervjuaren: Um.

Kajsas fråga ”vet du va vi köpte?”, som genast besvaras nekande av mig, förebådar något spännande. Den produkt som inhandlades, Nationalencyklopedin, framställs som onödig genom tillägget ”tolv band” och upprepningen av frasen ”dom bara står där”. I sekvensen betonar Kajsa att hon inte använder sitt uppslagsverk.

Av intervjuerna framgår att informationssökning kan röra all form av information. Erik, 85 år, berättar att webbplatsen Birthday¹² har varit mycket populär på de pensionärskurser i internethantering som han har givit. Många av hans elever har berättat att de ofta besöker webbplatsen för att exempelvis se hur gamla deras grannar är.

Ofta tycks informationssökning vara kopplat till händelserna kring ett intresse eller en hobby. Karin, 87 år, berättar att hon är med i en brideklubb.

¹² www.birthday.se 2012-05-28

Intervjuaren: Är du medlem i någon pensionärsförening?
Karin: Ja SPF i Göteborg. Sen spelar jag bridge.
Intervjuaren: Ja just det. Det gör ju många också.
Karin: Ja det är mycket pensionärer och mycket kvinnor.

Min fråga, huruvida Karin också spelar bridge på nätet, besvaras nekande.

Intervjuaren: Kan man spela bridge på internet?
Karin: Det kan man men det har jag aldrig gjort.
Intervjuaren: Näe.
Karin: Nä utan jag spelar två gånger i veckan på någon sån där...
Intervjuaren: Um.
Karin: Som kallas trivselbridge där man tävlar liksom.
Intervjuaren: Ja.
Karin: Så att man har såna här budlådor och.
Intervjuaren: Ja.
Karin: Ja, men jag har och jag vet att det finns på internet men det är, jag har inget tålamod att sitta där och spela.

Den fysiska aktiviteten att spela bridge visar sig senare under intervjun ändå involvera datoranvändning. Karin berättar att hon "går in" och läser hur hon har "kommit" och "hur andra har kommit". För Karin är datorn alltså viktig för att söka information kring en hobbyverksamhet.

Karin: Man kan se hur spelen har varit och vad man har bjudit och.
Intervjuaren: Ja och det brukar du göra?
Intervjuaren: Ja de kan jag göra men inte så att jag har nåt sånt där det finns ju massor av bridgeprogram också där man spelar.
Intervjuaren: Um.
Karin: Det räcker med dom två gånger i veckan.
Intervjuaren: Um.
Karin: Men däremot går jag ju in och tittar hur vi har kommit och hur andra har kommit det är klart ja. ((skrattar))
Intervjuaren: Det är klart ja.

Kurt, 73 år, har bott större delen av sitt yrkesverksamma liv i Afrika och berättar om olika digitala händelser som kan kopplas till hans intresse för Afrika. I stort handlar det om informationssökning.

Intervjuaren: Vad brukar du göra vid datorn utom att mejla då?
Kurt: Jo jag tittar nästan varje dag på Safari heter det ju.
Intervjuaren: Um.
Kurt: Jo på Macen där, jag tittar på Kenyatidningen.
Intervjuaren: Jaha.
Kurt: Hur det går.
Intervjuaren: Um.
Kurt: Med politiken och annat där som jag, eh jag måste hålla mig lite uppdaterad.

Kurt berättar också att han ofta besöker Google Earth för att titta på satellitbilder över Afrika. Även denna händelse kan sägas omfatta en slags informationssökning.

Bruk av nättidningar samt TV och radio via nätet

Många av deltagarna uppger att de läser tidningar på nätet. Några gör det regelbundet medan andra gör det någon gång ibland. Kurt, 73 år, som tidigare har bott i Afrika läser ofta afrikanska tidningar på nätet. Liv, 68 år, som är uppvuxen i Norge, läser sin norska lokaltidning på nätet. Det är tydligt att tillgången till internet ger upphov till nya och eventuellt även utökade läsvanor.

- Intervjuaren: Brukar du läsa tidningen på nätet?
Liv: Ja, jag läser vårans lokala tidning i Norge på nätet.
Intervjuaren: Ja.
Liv: Och jag läser VG, norska tidningen, och jag läser Expressen och Aftonbladet.
Intervjuaren: Ja.
Liv: Eller läser och läser det är fel, men jag ögnar igenom det.
Intervjuaren: Ja, men det är ju rätt så bra.
Liv: Det är mycket bra.

Varken Kurt eller Liv har tidigare haft tillgång till pappersversioner av de tidningar som de nu säger sig läsa regelbundet på nätet.

- Intervjuaren: Um, tidigare har du gått till biblioteket och läst norska tidningar då?
Liv: Näe det har jag inte gjort.
Intervjuaren: Näe.
Liv: Näe.
Intervjuaren: Så då har du haft en period när du inte.
Liv: Ja, ja, men det här är väldigt bra.
Intervjuaren: Um.
Liv: Jag går faktiskt varje dag in och ser vilket väder det är hemma.

Flera av deltagarna uppger att de tack vare internet läser flera olika tidningar. Ofta har de en prenumeration på en papperstidning som de kompletterar med nyhetsinformation från nätet. Några av deltagarna, exempelvis Karin, 87 år, ser dock inget behov av att läsa nättidningar utan tycker att det är trevligare och fullt tillräckligt att kunna bläddra i en papperstidning.

- Intervjuaren: Brukar du läsa tidningen på internet?
Karin: Nej det gör jag inte.
Intervjuaren: Näe.
Karin: Nej det gör jag inte.
Intervjuaren: ((skrattar)) Näe.
Karin: Nä jag tycker nog fortfarande det är väldigt trevligt att läsa den i pappersform.
Intervjuaren: Ja just det. Det är om man vill läsa flera olika tidningar.
Karin: Ja.
Intervjuaren: Och inte vill ha så många prenumerationer kanske.
Karin: Ja, näe det gör jag inte.
Intervjuaren: Näe.

Karins argument för att inte läsa tidningen digitalt är att det ”e väldigt trevligt å läsa den i pappersform”. Hon visar inte större intresse för att jag föreslår att internet möjliggör läsning av ”flera olika tidningar”.

På samma sätt som många deltagare utnyttjar möjligheten att följa lokala nyheter från uppväxtorter eller platser där de tidigare bott via nättidningar lyssnar några på digital lokalradio. Göran, 70 år, berättar att han dagligen hör väderleksrapporten på tre olika lokalradiostationer – från området där han är bosatt nu, området där han växte upp samt området där han har sitt lantställe. Intresse finns också för nationella radiosändningar. Marianne, 81 år, lyssnar exempelvis på radioföljetongen digitalt när hon har missat den ordinarie sändningen i P1. Vidare uppger Gunilla, 66 år, och Åke, 71 år, att de har lånat digitala böcker från biblioteket.

Gunilla: Vi har lånat böcker.
Intervjuaren: Jaha.
Gunilla: På datan.
Intervjuaren: Ja det kan man göra.
Gunilla: Ja och lyssna.
Intervjuaren: Ja just det, såna eh.
Gunilla: Det har Sandras syster lärt oss.
Intervjuaren: Kommer böckerna, ljudet kommer i datorn då?
Gunilla: Ja.

Den fördel som framförallt diskuteras i intervjuerna är att man kan göra andra saker samtidigt, exempelvis ligga på sängen och slöa eller handarbeta.

Korrespondens via datorn

Tillsammans med informationssökning av olika slag framstår kommunikation med släkt och vänner som framträdande och viktigt när pensionärerna berättar hur de använder datorn.

Bruk av e-post

E-post utgör det absolut främst kommunikationssättet (jfr Findahl 2011). Samtliga deltagare i studien använder e-post ofta. Bodil, 81 år, nämner många användningsområden, både sådana som hon utnyttjar och sådana som hon inte använder sig av. Hon återkommer dock till e-posten.

Intervjuaren: Vad brukar du göra med datorn?
Bodil: Ja betala räkningar, det gör jag ju.
Intervjuaren: Um.
Bodil: Och sen eh mejlar jag ju och sen om det är nånting som jag ska ha, nån upplysning, så försöker jag ju att hitta det där.
Intervjuaren: Ja.
Bodil: Men jag går inte in och tittar på tv-program på den.
Intervjuaren: Näe.
Bodil: Det gör jag inte och.
Intervjuaren: Näe.
Bodil: Så det eh, jag är väl ganska begränsad om man säger så men.
Intervjuaren: Um.

Bodil: Jag skulle inte kunna tänka mig ett liv utan mejl alltså. ((skrattar))

Bodil har tidigare under intervjun berättat att hon nästan dagligen använder internet. Ändå beskriver hon sin datoranvändning som ”ganska begränsad” i sekvensen. Att hon inte kan tänka sig ”ett liv utan mejl” stärker kanske Findahls (2011) resultat att hantering av e-post är ett användningsområde för datorn som både avancerade och mer försiktiga datoranvändare nyttjar. Samtliga deltagare i undersökningen mottar och skickar e-post. Några gör det i stor utsträckning medan andra säger sig föredra mer traditionella kommunikationssätt. Många uppger att de mottar mycket reklam, information och erbjudanden av olika slag via e-posten. Intervjudeltagarna nämner också att de skickar mejl till vänner, barn och barnbarn, tidigare arbetskamrater samt medlemmarna i bokcirkeln, konstföreningen, skridskoklubben och den lokala politiska föreningen. Några säger att de skickar e-post till myndigheter. Bland mer formella kontakter nämns även ögonläkaren, tandläkaren och Telia.

När Karin, 87 år, berättar om sin datoranvändning tycks en stor del av hennes digitala händelser röra administration kring makens tidigare arbetsuppgifter. Karin är gift med en pensionerad professor som inte själv använder dator.

Intervjuaren: Vad brukar du använda datorn till nu?

Karin: Nu använder jag den till att jag tar fram referenser, Torsten får mycket internet fortfarande med frågor om artiklar och då tar jag fram dom på biblioteket och skickar dom till dom som vill ha det.

Intervjuaren: Um.

Karin: Och så över huvud taget hjälper honom med sånt som kommer.

Intervjuaren: Skickar och svarar på e-post?

Karin: Ja, ja, ja.

E-posten i Karins berättelse utgör en av flera digitala händelser som har att göra med administration kring makens tidigare arbete. Karins användning av uttrycket internet, ”Torsten får mycke internet fortfarande” är troligtvis en felsägning men avslöjar samtidigt att Karins händelser vid datorn inte enbart rör e-post. Olika händelser som involverar olika program och funktioner på datorn medför att det helt enkelt är fråga om ”mycke internet” för Karin.

Liv, 68 år, berättar hur hon använder e-posten i sin kontakt med företag.

Intervjuaren: Vad är det för typ av e-post som du skickar då?

Liv: Ja jag skickar till mina vänner.

Intervjuaren: Ja.

Liv: Gör jag, och till företag om det är nånting.

Intervjuaren: Um.

Liv: Också väldigt bra.

Intervjuaren: Så klart.

Liv: Um istället för telefon kan jag känna ja.

Intervjuaren: Um istället för att ringa nån?

Liv: Ja så kan jag skicka e-post.

Liv antyder att e-posten ersätter telefonsamtal till företag. Hon säger att hon använder e-post ”istället för telefonen”. Lite senare under intervjun ger hon ett exempel.

- Liv: Just när det gäller exempelvis ...
Intervjuaren: Ja.
Liv: Exempelvis när jag hade beställt en ny skrivare och så blev det fel, och istället för att sitta och vänta i telefonkö så skickade jag ett mejl.
Intervjuaren: Ja just det.
Liv: Såna där gånger tycker jag att det kan vara bra.
Intervjuaren: Då går det fort. Gjorde du beställningen via internet också?
Liv: Näe den gjorde jag via telefon.

Liv har upptäckt att användningen av e-post är smidig i jämförelse med ”å sitta å vänta i telefonkö” vilket hon förmodligen gjorde tidigare. Att hon inte har genomfört beställningen av skrivaren via internet beror troligtvis på hennes rädsla att betala via nätet. Att internet är snabbt, smidigt och enkelt behöver inte vara tillräckliga argument.

Många av deltagarna uppger att de använder e-posten för kommunikation inom föreningar. Sten, 70 år, berättar att hans sportaktiviteter, både bordtennisen och tennisen, genererar mycket e-post.

- Sten: Jodå, sen är jag med i Korpens bordtennissektion.
Intervjuaren: Jaha.
Sten: Och där jobbar vi, går, anordnar tävlingar och så, och då är det mycket e-post via, och det är allt möjligt. Vi skickar ut papper till tävlande.
Intervjuaren: Um.
Sten: Och vi eh upprättar inbjudningar till eh olika tävlingar.
Intervjuaren: Um, um.
Sten: Skriver, och vi är tre fyra stycken som snackar ihop oss om hur det ska se ut då.
Intervjuaren: Um.
Sten: Så skickar vi e-post till varann så där och grejar. Och sen så är jag med i en tennisklubb som heter TK live.
Intervjuaren: Um.
Sten: Som jag är kassör där och där använder jag också datorn och där skickar vi mycket e-post till varann.

Även Stens berättelse antyder att e-post sällan enbart handlar om att ta emot och att skicka. Att ”jobba” innebär enligt sekvensen att ”anordna tävlingar” vilket i sin tur innebär hantering av e-post eller mer specifikt att ”skicka ut papper till tävlande”, innan dessa skickas ut måste de dock ”upprättas”. Sten nämner också att de ”skriver” och att de ”snackar ihop” sig ”om hur det ska se ut”. E-post skickas inte bara till de tävlande utan används också som kommunikationsredskap av arrangörerna.

Många av deltagarna uppger att de föredrar att sköta kontakten med familj och vänner via telefon eller fysiska möten. Bertil, 74 år, berättar dock om hur han använder mejl för att hjälpa ett av barnbarnen med skolarbeten. Barnbarnet skickar över texter som han kommenterar och sedan skickar till-

baka. Även Jan, 77 år, berättar att han har handlett skolarbeten via e-post när hans dotter gick en utbildning för några år sedan. Bertil och Jan bor långt ifrån barn och barnbarn. E-posten blir därför ett alternativ till fysiska möten som inte är möjliga.

Gunilla, 66 år, berättar att hon har tagit upp kontakten med en kusin genom att först ha letat upp kusinen via webbplatsen Birthday.

- Gunilla: Jag har letat upp en kusin.
Intervjuaren: Jaha.
Gunilla: ((skrattat))
Intervjuaren: Jaa.
Gunilla: Som jag inte har sett på, ja, fyrtio år kanske.
Intervjuaren: Um, gjorde du det via datorn?
Gunilla: Jaa det gjorde jag.
Intervjuaren: Um.
Gunilla: Jag visste ju vad hon hette.
Intervjuaren: Jaa.
Gunilla: Det var väl på Birthday?
Intervjuaren: Ja just det.
Gunilla: Ja eller först, hon var gift Andersson.
Intervjuaren: Ja.
Gunilla: Men jag visste att hon var skild det hade man hört liksom.
Intervjuaren: Ja.
Gunilla: Och då tänkte jag att hon har nog tagit tillbaks flicknamnet.
Intervjuaren: Um.
Gunilla: Det är detsamma som mitt då, Sundén.
Intervjuaren: Ja.
Gunilla: Då var det inte så svårt att hitta på na' för det fanns inte så många.
Intervjuaren: Näe.
Gunilla: För jag visste att hon var två år äldre än jag.
Intervjuaren: Um.
Gunilla: Så jag hitta na' och så skrev jag ett julkort.
Intervjuaren: Ja just det för på birthday så får man ingen e-postadress.
Gunilla: Nej så sen skrev jag, och då skrev jag våran mejladress då då.
Intervjuaren: Ja.
Gunilla: Och det är ett år sedan och sen har vi mejlat till varann och så då.

Gunillas berättelse visar hur datorn först används för informationssökning. På julkortet som Gunilla skickar till den adress som hon hittar via birthday anger dock Gunilla sin e-postadress varpå kommunikationen byter medium och fortsätter digitalt istället för att fortgå via postgång.

Deltagarna är över lag mycket positivt inställda till e-post. Lars-Erik, 73 år, påpekar dock att det kan finnas risker med att e-posten i allt för hög grad ersätter andra kommunikationsformer. Han berättar om arbetet i styrelsen till hans bostadsrättsförening.

- Lars-Erik: Sen så måste jag säga, vi har, jag har, vi har ny styrelse i vår bostadsrättsförening.
Intervjuaren: Ja.
Lars-Erik: Och eh som tillsattes förra våren och där så, där kommunicerar vi med e-post då då.
Intervjuaren: Um.

Lars- Erik: Och skriver till varandra men alla meddelanden går alltid till alla och jag blir lite besvärad av det. Jag tycker en del grejer är ...

Intervjuaren: Um.

Lars- Erik: Alla svarar på allting och det får ju på sätt och vis inte ersätta sammanträdena.

Intervjuaren: Nä nä.

Lars- Erik: För öppenheten i det här kan komma bort då.

Intervjuaren: Ja.

Lars- Erik: Så att vissa saker måste man ändå ta upp i sammanträde och protekollera.

Intervjuaren: Um.

Lars- Erik: Så att alla andra får veta vad vi har gjort i föreningen som sådan va.

Intervjuaren: Precis.

Lars- Erik: Det får inte bli en underjordisk rörelse som bara skriver till varandra.

Lars-Erik påpekar att det kan finnas en risk med att ”alla meddelanden alltid går till alla” och att ”alla svarar på allting”. Han uppmärksammar en farhåga att e-postkommunikationen kan komma att ”ersätta sammanträdena” vilket skulle kunna leda till att ”öppenheten [...] kan komma bort”. En viktig poäng med att hålla fysiska sammanträden är att man då kan ”protekollera” det som diskuteras så att medlemmarna i bostadsrättsföreningen kan ta del av styrelsens arbete. Lars-Erik påpekar att det finns risk att verksamheten förvandlas till ”en underjordisk rörelse” om styrelsemedlemmarna bara skriver till varandra.

Bruk av andra digitala kommunikationsformer

Internet erbjuder andra kommunikationsformer vid sidan av e-posten. Erik, 85 år, uppger att han sällan chattar, annars använder han flera digitala kommunikationssätt. Han berättar att han ringer samtal via Skype, bloggar, lämnar statusuppdateringar och kommentarer på Facebook samt skriver inlägg på olika diskussionsforum. Kajsa, 70 år, redogör för ett liknande kommunikationsmönster vid datorn. Hon gick med i det sociala nätverket Facebook efter att ha gått en kurs på Södertörns högskola. Syftet var att hålla kontakten med kurskamraterna, som hon beskriver som ”en massa tjejer i 23-årsåldern”. Efterhand har nya vänner tillkommit, bland annat på grund av de bokcirklar som hon deltar i.

Vanligast i undersökningen är att ålderspensionärerna inte använder andra digitala kommunikationsformer än e-post (jfr Selg & Findahl 2008). De flesta känner dock till fler sätt men väljer av olika anledningar att inte använda dem. Karin, 87 år, har ett barnbarn i Singapore som hon har talat med via Skype.

Karin: Vi har ett barnbarn i Singapore och då är det jättebra med e-posten.

Intervjuaren: Um.

Karin: Dom som bor här blir det mer telefon.

Intervjuaren: Ja just det man kan ju använda sån här Skypetelefon.

Karin: Ja det har inte vi men.

Intervjuaren: Näe.

Karin: Men det har dom här [hos dottern] så att senast i förgår så var vi ju inne i Singapore och tittade på det lilla barnbarnsbarnet där.
Intervjuaren: Åå.
Karin: ((skrattar)) Och det är ju skojigt.
Intervjuaren: Ja det är ju jätteroligt.
Karin: Ja jätteskojigt.
Intervjuaren: Och det är roligt med kameran att man får se deras vardagsrum och ...
Karin: Ja, men det har inte vi och det kan jag inte.
Intervjuaren: Näe.

Ett par gånger påpekar Karin att de själva, det vill säga hon och maken, inte har Skype. Hon säger också att hon inte ”kan” det. Ändå beskriver hon samtalet med barnbarnet från dotterns Skypetelefon som ”jätteskojigt”. Karins sätt att använda Skype sker alltså genom att någon annan initierar den digitala händelsen och låter Karin ta del av det (jfr Findahl 2009).

Att läsa andras inlägg och kommentarer i sociala nätforum utan att själv delta i kommunikationen framstår som typiskt för de intervjuade personerna. Att okända kan komma att läsa deras privata kommunikation avskräcker.

Intervjuaren: Följer du någon blogg?
Rolf: Nej jag gör inte det och jag är väldigt rädd för det där med att jag vill inte, jag vill helst vara anonym.
Intervjuaren: Um.
Rolf: Jag vill inte lägga ut min egen blogg och så vidare.
Intervjuaren: Näe.
Rolf: Mina dagbok, alltså det är i princip som att öppna en dagbok för hela världen.
Intervjuaren: Aa, nej det vill inte du?
Rolf: Nej.
Intervjuaren: Du har inte Facebook?
Rolf: Jo jag har det men jag är passiv där därför att där får man ju massor med, som man inte alls egentligen, man vet vilka dom är men inte som man vill vara vän med och sånt där.
Intervjuaren: Um.
Rolf: Så där är jag inte med och jag twittrar inte heller.
Intervjuaren: Näe.

Rolf, 70 år, använder ordet ”rädd” när han beskriver varför han inte bloggar. Han vill ”helst vara anonym” och anser att skriva blogg ”i princip” är det samma som att ”öppna en dagbok för hela världen”. Maj-Lis, 73 år, berättar att hon följer ett par bloggar som barnbarnen har men att hon själv inte kommenterar inläggen i bloggen.

Många, ungefär hälften av deltagarna i undersökningen, har Facebook-konton. Många av dem har som daglig rutin att logga in och läsa andras statusuppdateringar. Det vanligaste är dock att de själva håller sig i bakgrunden genom att sällan gilla eller kommentera andras inlägg. Bo, 72 år, förmedlar en skeptisk attityd till viss samtida teknisk apparatur och sociala medier. Han berättar att han lurades in på Facebook av en bekant.

Bo: Jag blir tokig på att höra allt det här dom pratar om, det är Iphone och Ipod och ...
Intervjuaren: Um.
Bo: Twitter och bloggar och Facebook och, ja herregud vet jag.
Intervjuaren: Um det intresserar dig inte, eller hur tänker du?
Bo: Inte mycket heller det gör det inte.
Intervjuaren: Näe.
Bo: Jag var inne på Facebook förut eller, jag vi har ju en teatergrupp här i Österäng som heter Mirabella va och ...
Intervjuaren: Ja.
Bo: Hon som är chef där hon lurade in mig i det där Facebook hon vet du.

Bo signalerar sitt avståndstagande med frasen ”ja blir tokig på å höra allt de här dom pratar om”. Pronomenet ”dom” kan tänkas avse ”ungdomar” eftersom Bo tidigare i samtalet har jämfört sin egen användning av digital teknik med hur hans brorson, som är i 20-årsåldern, använder sin mobiltelefon och dator. Jag frågar om den teknik som Bo räknar upp inte intresserar honom och han bekräftar att den inte gör det. Han använder uttrycket ”lurades in” när han berättar om sina erfarenheter av Facebook. Maj-Lis, 73 år, som intervjuas samtidigt som Bo, har aldrig provat Facebook men håller med Bo om att det är ”mycket skitsnack”.

Bo: Så jag stängde av det tillslut, bara massa familjesvammel bara.
Intervjuaren: Jaha.
Bo: Ja, har du provat Facebook då?
Maj-Lis: Nä jag har inte gått med där.
Intervjuaren: Näe, näe.
Maj-Lis: Jag tycker som han det är mycket skitsnack.
Intervjuaren: Ja.
Maj-Lis: Och bara strunt.

Bo och Maj-Lis enas om att Facebook innebär ”massa familjesvammel”, ”mycket skitsnack” och ”bara strunt”. Senare i samtalet säger Bo att han tror att personer som är tio år yngre än han själv använder Facebook men att användarna i hans egen generation inte är så många.

Ulf, 73 år, som är jämngammal med Bo, är övertygad om att Facebook inte passar hans generation. Han känner dock till ett fåtal personer som faktiskt använder det. Själv berättar han att han har ”varit med i Facebook” men att historien ”tog en ända med förskräckelse” då någon kapade hans konto.

Intervjuaren: Har du haft någon blogg eller nåt sånt där?
Ulf: Nej det har jag inte, det enda är att jag har varit med i Facebook, men det tog en ända med förskräckelse.
Intervjuaren: Jaha. ((skrattar)).
Ulf: Näe, det, kontot blev kapat.
Intervjuaren: Nej.
Ulf: Ihop med mejlkontot då.
Intervjuaren: Usch då.
Ulf: Och så satt det väl en människa i London ...
Intervjuaren: Umh um.

Ulf: som påstod sig vara jag och att jag var strandsatt och rånad och pass och allt var borta.
Intervjuaren: Men fy vad otäckt.
Ulf: Och var tvungen att lösa ut mig från hotellet. Så han ville ha pengar va.
Intervjuaren: Jaha.
Ulf: Men jag kom ju på honom och fick väl stopp på det men han var väl snabb och fick tag i hela kontaktboken och det var väl en som nappade på det och det kostade väl honom femtontusen spann.

Ulf anger erfarenheten av det kapade kontot som ett skäl till att han inte längre ”är med i Facebook”. I Ulfs fall blev konsekvenserna stora då en person i hans ”kontaktbok” trodde på den uppbyggda historien, att Ulf var ”strandsatt å rånad”, och lurades på 15 000 kronor. Ulfs och liknande historier kan naturligtvis bidra till att många avskräcks från att delta i sociala medier. E-postadressen kan dock kapas utan att den finns kopplad till Facebook eller liknande forum. Att Ulf fortfarande använder e-post tyder på att han anser att fördelarna med e-posten överstiger risken att få e-postadressen kapad.

Lars-Erik, 73 år, säger sig inte vara intresserad av Facebook. Han har blivit inbjuden men tackat nej. Han säger att många använder Facebook för att ”marknadsföra sig själv och göra sig intressant”.

Lars-Erik: Ja kan förstå ungdomar, absolut, men om jag säger att många kan tycka, många kan använda Facebook för att marknadsföra sig själv och göra sig intressant och andra ser att ”gud va roligt dom har”.
Intervjuaren: Um.
Lars-Erik: ”Jag har inte så kul”.
Intervjuaren: Um.
Lars-Erik: ”Och så många vänner dom har. Jag är inte bortbjuden så ofta”.
Intervjuaren: Um.
Lars-Erik: Jag menar det där behöver inte vara sant va.
Intervjuaren: Näe.
Lars-Erik: Och det där tycker jag är lite knepigt va.
Intervjuaren: Um.

Lars-Erik uppmärksammar att inlägg på Facebook kan såra läsare som jämför sig med avsändaren och inte tycker att de har lika kul eller är bortbjudna lika ofta. Lars-Erik beskriver fenomenet som ”lite knepigt” och påpekar att det som skrivs på Facebook inte behöver vara sant. Han jämför sedan berättelserna på Facebook med hur han själv, på 70- och 80-talet, brukade berätta om sin helg för kollegorna på jobbet.

Lars-Erik: Jag kommer ihåg att när jag var som värst i farten på sjuttio-, åttiotalet så kom man tillbaka till jobbet och så kunde man ju sätta sig ner i och för sig och berätta att det här var en fantastisk helg, först gjorde vi det och sen gjorde vi det och sen hann vi göra det och så gjorde vi de va.
Intervjuaren: Ja.

Lars-Erik: Och vi hade ju många, dom man träffade då på kansliet det var ju tjejer som en del var ju fränskilda och andra var ensamma och sådana där saker va.

Intervjuaren: Um.

Lars-Erik: Och jag kom underfull med det här ganska snart att näe jag ska inte sitta och berätta om vad jag har gjort för att det är inte säkert att dom tycker att det är så kul.

Intervjuaren: Näe.

Lars-Erik: Dom kommer ju kunna känna sig väldigt ensamma.

Lars-Erik gör sina erfarenheter från arbetsplatsen, ”dom kommer ju kunna känna sig väldigt ensamma” till ett skäl att inte berätta om sitt liv på Facebook.

Lars-Erik: Och då kommer jag tillbaka till det här med Facebook va.

Intervjuaren: Um.

Lars-Erik: Fy fasen att vara ensamstående och ha nån på Facebook som har en komplett familj.

Intervjuaren: Um.

Lars-Erik: Barn, och en man och hund och hela alltihopa.

Under samtalet med Lars-Erik förstår jag att han ser det liv som pågår på Facebook och det fysiska livet som två separata men ändå parallella verkligheter. Han gör en jämförelse med sin egen relation till sin pappa. Under större delen av Lars-Eriks uppväxt var fadern bosatt i Afrika och de hade kontakt via brev. Lars-Erik säger att han i efterhand har förstått att mediet, brevformen, medförde att fadern hade möjlighet att välja vilka sidor av sig själv han ville framhäva och vilka händelser från sin vardag som han ville återge. Genom att läsa breven skapade Lars-Erik en bild av sin pappa som äventyrlig och spännande och blev besviken när fadern i det fysiska mötet visade sig vara fullt mänsklig och ganska tråkig. ”Nej”, sammanfattar Lars-Erik, ”jag tror inte på Facebook”.

Jan, 77 år, använder inte själv sociala medier men berättar att hans son nyligen suttit fast på Heathrow i London och att han då via Twitter fått kontakt med andra som, precis som han, satt fast på flygplatser runt om i Europa.

Intervjuaren: Men det tycker du är fascinerande?

Jan: Ja, ja tycker det är fascinerande men jag skulle inte själv ge mig in i det så att säga därför att jag tycker inte det är tillräckligt givande va.

Intervjuaren: Näe.

Jan: Det är liksom roligt tekniskt och så där och fascinerande i sig då då.

Intervjuaren: Men behovet är inte tillräckligt stort?

Jan: Nej jag tycker inte det därför att det hamnar då på en mycket tillfälligt och ytlig nivå va.

Intervjuaren: Ja okej.

Jan: Så att det ger ingenting på sikt va men det är fascinerande ändå med denna fantastiska kommunikationsmöjlighet.

Intervjuaren: Men nivån det är småpratandet.

Jan: Ja det är det i och för sig.

Intervjuaren: Och då kan man ägna sig åt småprat med den som sitter bredvid eller med någon som sitter på en annan flygplats.
Jan: Ja det är fascinerande, det är det.

Jan bekräftar min fråga om han tycker att det är fascinerande, ”det är liksom roligt tekniskt och så där och fascinerande i sig då rå”. Det skäl han anger för att inte själv twittra är att kommunikationen ”hamnar på en mycket tillfällig och ytlig nivå”. Han bekräftar också min tanke att behovet inte är tillräckligt stort. De sekvenser ur intervjumaterialet som diskuterats visar att många av deltagarna reflekterar både över vad de gör vid datorn och vad de inte gör. De har olika argument för att inte använda sig av en viss apparatur, programvara eller funktion.

Bankärenden och näthandel

Karin, 87 år är den enda av de intervjuade personerna som inte betalar sina räkningar via internet. Gunilla, 66 år, och Åke 71 år, har nyligen övergått till att använda sin nätbank. De berättar att de brukar sätta sig tillsammans vid skärmen när det är dags att betala räkningarna. ”Jag knappar och Åke läser siffrorna”, säger Gunilla.

De flesta av intervjudeltagarna har någon gång köpt någonting via nätet. Vanligast är resor och böcker men saker som skrivarpatroner, dammsugarpåsar och antikviteter nämns också. Ulf, 73 år, berättar att han handlar mycket via nätet.

Ulf: Någonting som vi har varit inne på också det här med kommunikation det är ju internethandeln.
Intervjuaren: Um.
Ulf: Det är ju något, framför allt som jag bor, för att jag köper det mesta på nätet.
Intervjuaren: Det gör du.
Ulf: Ja definitivt för att det har ju många fördelar för att dels så behöver du ju inte förflytta dig och åka till stan.
Intervjuaren: Näe.
Ulf: Och sen så har du ju ett helt annat urval.
Intervjuaren: Um det är klart.
Ulf: Ja och sen får du det hem till dörren.
Intervjuaren: Ja.
Ulf: Eller så får du åka till postutlämning så det är fantastiskt.
Intervjuaren: Böcker och kläder och?
Ulf: Ja böcker och kläder och byggmaterial och...
Intervjuaren: Ja just.
Ulf: Man har ju hus så man håller ju på och bygger lite grann och så där. Ja de mesta går att köpa.

Att Ulf bor på landet anges som skäl till att handla mycket på nätet, ”framför allt som ja bor”. Ulf anger också andra fördelar vid sidan av att slippa åka till stan ”sen så har du ju ett helt annat urval” och ”sen så får du det hem till dörren”. Efter att ha nämnt att han köper byggmaterial på nätet tillägger Ulf att ”de mesta går å köpa”.

De flesta deltagare i undersökningen bokar och betalar resor via nätet, mestadels tågbiljetter men också flygresor och hyrbilar. Karin, 87 år, säger sig veta hur man gör när man bokar och betalar på nätet. Hon föredrar dock att promenera till tågstationen och prata med en fysisk person i kassan. Hon motiverar det med att det blir mer personligt, att hon har tid och att hon inte gärna vill lämna ut sitt visa-kortnummer.

6 Deltagarnas tankar om äldre personers plats och roll i mediesamhället

Nu vet jag inte om jag är speciell men Facebook tror jag inte passar vår generation. [...] Just det här med nutidens ungdom där man liksom vränger ut och in på sig själv och lägger ut allt på nätet. Vi förstår inte varför man vill göra det för vi är uppväxta på ett helt annat sätt.

Ulf, 73 år

Under intervjuerna delar deltagarna med sig av sina tankar kring de senaste decenniernas digitala utveckling. I detta kapitel diskuteras några teman som är framträdande i materialet, hur deltagarna själva använder sig av digital teknik i relation till ungdomar och yrkesverksamma, deltagarnas tankar kring jämgamla och äldre personer som inte använder tekniken samt deltagarnas förhållningssätt till den samtida och framtida digitala utvecklingen. Trots att dessa teman sällan initieras av intervjuaren berörs de i nästan samtliga intervjuer. I samtalen förmedlar deltagarna en syn på sig själva och andra i relation till it-samhället. De positionerar sig i förhållande till olika identiteter som exempelvis kan liknas vid de fyra roller som Findahl (2007) skriver om, *den försiktige, modernisten, traditionalisten* och *den avancerade entusiasterna*. De placerar sig själva och sina bekanta i kategorier av olika slag och förmedlar därmed etablerade fördomar om äldres it-användning samtidigt som de slår hål på många föreställningar.

I citatet från intervjun med Ulf ovan placeras ungdomar och äldre i två skilda kategorier med olika förhållningssätt till digital teknik. ”Nutidens ungdom” kategoriseras som en grupp människor som ”vränger ut och in på sig själva och lägger ut allt på nätet” något som Ulf menar att personer i kategorin ”vår generation” har svårt att förstå eftersom de är ”uppväxta på ett helt annat sätt”. Att Ulf framställer det som ett känt faktum att äldre är mer försiktiga användare än yngre tyder på att den föreställningen är etablerad i samhället. På liknande sätt framställs det som en etablerad uppfattning att ungdomar gärna publicerar personliga uppgifter på nätet. Som visats i rapporten bekräftas dock bilden av äldres it-användning endast delvis i intervjumaterialet. Några av deltagarna i undersökningen beskriver sitt förhållningssätt till tekniken på samma sätt som Ulf medan andra, berättar att de gärna använder exempelvis Facebook. De förespråkar därmed ett motsatt förhållningssätt, nämligen att äldre borde bli synligare på nätet för att hävda sin position i samhället.

Den egna användningen i relation till ungdomars och yrkesverksammars

Genom att beskriva någon annans vanor och beteendemönster kan deltagarna i studien förhålla sig till sin egen roll i det digitala samhället. Många beskriver den egna användningen av datorer och mobiltelefoner som anorlunda än yngre bekantas. Deltagarna uppmärksammar ofta att yngre personer använder annan, mer modern och avancerad utrustning, att de är mindre rädda för att lämna ut information om sig själva på nätet samt att yngre användare har andra intressen och finner mening i aktiviteter som de själva tycker är ointressanta.

Bo, 72 år, berättar exempelvis hur hans brorson, som är 22 år, ”sms:ar nå alldeles fruktansvärt”. Som nämnts tidigare, sms:ar inte Bo själv i någon större utsträckning. Han har dessutom framhållit att han föredrar att ringa. Brorsonens förhållande till sms framstår i Bos berättelse som närmast motsatt till hans eget.

- Bo: Jag har en brorson som är tjugotvå år [...] och han brukar berätta, dom kan ju sitta och, fast dom sitter som du och jag [mitt emot varandra i samma rum] så kan dom sitta och sms:a till varandra i alla fall och chatta till varandra va.
- Intervjuaren: Ja.
- Bo: Vadå?
- Intervjuaren: Det verkar lite konstigt?
- Bo: Det tycker en annan är vansinnigt.
- Intervjuaren: ((skrattar)) Ja.
- Bo: Och han sitter ju med den där och han sms:ar något alldeles fruktansvärt tycker jag.

I sin berättelse växlar Bo från att beskriva sin brorsons sms-beteende till att tala om hur ”dom” gör, det vill säga andra människor (troligen ungdomar) tillhörande en kategori som inte inkluderar Bo själv. Jag följer upp Bos kommentar, ”vadå”, med att fråga om han tycker att det är konstigt att ”dom” kan sms:a till varandra trots att ”dom” befinner sig i samma rum och Bo bekräftar att ”en annan” tycker att det är ”vansinnigt”.

Karin, 87 år, kategoriserar personer med ett annat förhållande till digital teknik än hon själv som ”din generation”. Hon vänder sig till mig och säger ”din generation håller ju på med datorn hela tiden”. Karin förmedlar också en känsla av att det är synd om personer i kategorin ”din generation”. Hon framhåller att en nackdel med samhällsutvecklingen är att ”det ska gå så fort” och berättar att hon förr kunde arbeta hårt för att skicka iväg något vid en viss tidpunkt och att det sedan var lugnt på arbetet under flera dagar eller till och med veckor medan det hon hade skrivit skickades fram och tillbaka med posten. ”Nu kommer det tillbaka innan man har hunnit skicka iväg det” säger hon. Vidare reflekterar Karin över hur yngre människor läser e-post under semestern. ”Det är aldrig lugn och ro” säger hon. Karin framhåller att den digitala utvecklingen skapar en stressig tillvaro. Genom att beskriva yngre, yrkesverksamma personers vardag, distanserar hon sig själv från problemet. Hon säger sig använda datorn på ett annat sätt. Hon säger att hon

sätter på den för att utföra några i förväg definierade uppgifter och att hon ibland ställer en äggklocka så att hon inte riskerar att bli sittande för länge vid skärmen.

Göran, 71 år, uttrycker att han, i motsats till sina döttrar, har möjlighet att reflektera över vilka behov han har när det gäller den digitala tekniken. Dötrarna beskriver han som fångade i en föreställning om att ”de här e så bra”. Göran berättar att de driver med honom för att han köpt en Ericsson Xperia istället för en Iphone.

- Göran: Jag ser på min dotter, mina döttrar, dom driver med mig för att dom tycker jag är, dom vet ju att jag kan lite.
- Intervjuaren: Um.
- Göran: Och ja, den nya generationen, och båda tycker ju att jag, ja jag köpte ju en Ericsson Xperia. Ja, en sådan där smart phone.
- Intervjuaren: Um.
- Göran: ”Varför köper du inte Iphone du e inte klok”, ”å den Ipaden, Ipaden, varför har du inte en sån?”
- Intervjuaren: Um.
- Göran: ”varför köper du inte en Mac?”, ”du e ju värdelös”
- Intervjuaren: ((skrattar))
- Göran: Ja dom är alltså fångade i en, dom tycker det här är så bra, och det är väl bra.
- Intervjuaren: Ja.
- Göran: Och det är väl en prestige i de där också har ja förstått.

Vidare i intervjun resonerar Göran kring att han själv, i motsats till sina döttrar, inte måste vara uppkopplad hela tiden. Han har inte köpt någon Ipad heller trots att hans barn tycker att han borde det. Han vet att han inte vill läsa från skärm eftersom han är nästan blind på ena ögat. Vidare tillägger han att han inser att han har ungefär 10 procent kvar av sitt liv att leva och med den insikten anser han att det gäller att ”leva på”. Han behöver inte skaffa en massa prylar.

Vissa intervjudeltagare ser yngre personers användning av digitala medier som bekvämt och praktiskt. Kurt, 73 år, sitter i styrelsen för en sportklubb som planerar bygget av nya lokaler. Han berättar att de andra styrelsemedlemmarna fortfarande är yrkesverksamma och väldigt upptagna på sina jobb. Kurt säger att han inte gärna ringer till dem eftersom de inte har tid att svara. Tack vare digital kommunikationsteknik är det dock inga problem att få tag i dem.

- Kurt: I det här jobbet som jag har nu då, det är ju lite intressant att se hur man använder email.
- Intervjuaren: Um.
- Kurt: I den här ledningsgruppen, vi är fyra stycken va.
- Intervjuaren: Um.
- Kurt: Vi ligger på email hela tiden och liksom pratar med varandra.
- Intervjuaren: Um, um.
- Kurt: Det kan vara korta meddelanden, bra jobbat Fredrik.
- Intervjuaren: Aa
- Kurt: Hela tiden, långa meddelanden eller korta meddelanden, och skickar över du vet, ritningar och det är avtalsförslag och allt möj-

ligt sånt där och det kommer ju fram väldigt snabbt, och då har jag en printer så jag kan trycka ut, för du vet jag är gammal så ibland vill jag ha papper på saker.

Intervjuaren: Um, jo de e klart.

Kurt: Så det är lite intressant att se hur man, alltså det är till och med så att man ringer inte gärna.

Intervjuaren: Näe.

Kurt: Det här är tre killar som eh, en är jurist på advokatfirma här i stan, en vd i ett företag här och en är chef på Riksbyggen.

Intervjuaren: Um.

Kurt: ((harklar sig)) Jag ringer inte till dom, dom har inte tid att svara.

Intervjuaren: Näe.

Kurt: Men det går nästan fortare om jag skickar ett mejl, ”Fredrik ring mig om de här, eller svara mig om de här”, istället för att försöka få tag på dom på telefon.

Intervjuaren: Um.

Kurt: Så går det lättare att få tag på dom på mejl för dom har alltid med sig mejl, dom sitter alltid med den.

Intervjuaren: Um.

Kategorin ”dom” i sekvensen från intervjun med Kurt avser de tre yrkesverksamma styrelsemedlemmarna. Det är dock tydligt att Kurt själv distanserar sig från deras sätt att kommunicera. Kurt anpassar sig till deras kultur, men initialt är det ”dom” som inte har tid att svara i telefon, som alltid har med sig mejl och som alltid ”sitter” med mejl.

Rolf, 71 år, berättar att han och hans hustru på flygplatsen i New York nyligen bevittnade hur en man gjorde affärer med hjälp av dator och kreditkort. Rolfs berättelse vittnar liksom Kurts, om en fascination för ett nytt fenomen samtidigt som den innehåller en beskrivning av någon annan än Rolf själv.

Rolf: Jag har ingen Ipad, alltså jag inser ju, de kommer ju naturligtvis, vi var i New York här för ett par månader sen.

Intervjuaren: Um.

Rolf: Och satt på flygplatsen där och väntade på att få åka hem.

Intervjuaren: Um.

Rolf: Och då satt, mitt emot mig, en man där som hade, plockade upp sin Ipad.

Intervjuaren: Um.

Rolf: Och så började han göra affärer med sin mobil, ringde, han satt och, och sen var det kreditkort.

Intervjuaren: Um.

Rolf: ((skrattar)) och så funkade inte det så fick han låna sin frus kreditkort och så gjorde han någon slags affär mitt emot mig.

Intervjuaren: Um, um.

Rolf: Och så var det klart då sen ((skrattar)).

Intervjuaren: Ja så ser det ju ut i dag.

Rolf: Det gör ju det, fascinerande egentligen.

Med sin berättelse säger Rolf att han är medveten om möjligheten att utföra digitala affärer på flygplatsen, men att han själv inte brukar göra det.

Den egna användningen i relation till personer som inte använder tekniken

Intervjudeltagarna förhåller sig inte enbart till personer som använder digital teknik mer eller på andra sätt än de själva. De positionerar sig också i relation till personer som inte använder tekniken alls. I intervjuerna rör det sig då oftast bekanta som är jämngamla med eller äldre än deltagarna själva.

Erik: För min ålder så är jag nog mera van vid datorer än vad de flesta är.
Intervjuaren: Um.
Erik: Som är födda tjugosex.
Intervjuaren: Ja.

Det kan upplevas som ett hinder för den egna användningen när andra inte använder den digitala tekniken i lika hög utsträckning. Några av deltagarna skyller exempelvis sin sparsamma användning av sms på att deras bekanta inte kan ta emot och besvara sms. Bodil, 81 år, berättar att hon nyligen bjudit hem en väninna som inte hittade så bra i lokaltrafiken. I förväg hade de kommit överens om att hålla kontakten via mobiltelefon under väninnans resa. När Bodil ringde var dock väninnans telefon avstängd och de fick inte kontakt förrän efter flera timmar.

Bodil: Jag skulle bjuda hem en väninna tillsammans med några andra.
Intervjuaren: Um.
Bodil: Och sen sa jag, ”du åker till Sollentuna och där träffar du Alice och så åker ni hem till mig”.
Intervjuaren: Um.
Bodil: Och så har du mobilen med dig.
Intervjuaren: Ja.
Bodil: ”Ja”, sa hon ”det har jag”, ”ja men nu ska du skriva upp mitt mobilnummer också” sa jag, noga var jag, väldigt noga.
Intervjuaren: Um. ((skrattar)).
Bodil: Det hela slutade med att hon kom inte och vi begrep inte hur, vad som hade hänt.
Intervjuaren: Näe.
Bodil: Så småningom fick jag tag på henne, hon hade stigit av på Centralen.
Intervjuaren: Um.
Bodil: Hon hade mobilen med sig men hon hade den inte på och hon hade då stått där och väntat men det kom ingen så då åkte hon hem.
Intervjuaren: Näe

Bodils berättelse visar att oförmågan att hantera den nya digitala tekniken inte enbart är ett handikapp för den oförmögne. Det drabbar också de vana användarna. Digital teknik har medfört nya kommunikationskulturer. Trots att Bodil är ”noga” när hon instruerar sin väninna, når hon inte fram med informationen eftersom väninnan inte har anpassat sig till den nya kommunikationskulturen. Bodil avslutar sin berättelse med en reflektion kring problemet.

Bodil: Men just det där att ha mobilen med sig och inte ha den på.
Intervjuaren: Ja.
Bodil: Det är kanske nånting som är ganska signifikativt.
Intervjuaren: Ja.
Bodil: Men jag tror att det är dom som är lite äldre än jag.
Intervjuaren: Ja.
Bodil: Men så kan det bli.

Att ”ha mobilen med sig å inte ha den på”, tror Bodil är ”signifikativt” för ”dom som e lite äldre” än hon själv. Intervjumaterialet visar dock tydligt att kategorin ålderspensionärer är heterogen och att kronologisk ålder sällan säger särskilt mycket om vare sig it-kunskaper, fysik hälsa eller aktivt le-
verne. Intresse för tekniken och bekanta som använder kommunikationssät-
tet tycks vara viktigare orsaker bakom användningen av digitala kommuni-
kationssätt än kronologisk ålder.

Det är dock tänkbart att tröskeln till användning är högre för de pension-
ärer som inte har it-vana från arbetslivet. Dessa är oftast äldre än 80 år men
kan också vara yngre beroende på vilka arbetsuppgifter de har haft i sitt yr-
kesliv. Karin, 87 år, är äldst av deltagarna i undersökningen och har arbetat
med datorer sedan 1970-talet. Hon begränsas dock i sin e-postanvändning av
att många av hennes vänner inte använder dator. Hon säger att hon inte har
e-postadress till någon av sina jämnåriga bekanta.

Intervjuaren: Kan du skicka e-post till jämnåriga bekanta?
Karin: Näe inte till jämnåriga.
Intervjuaren: Näe.
Karin: Nä jag tror inte jag har nån som jag har e-postadress till
ensingång.
Intervjuaren: Näe.
Karin: Näe det tror jag inte.
Intervjuaren: Näe.
Karin: Utan då blir det mobilen i så fall eller så blir det vanlig telefon.

En tänkbar orsak till att Karins vänner inte använder e-post är att de redan
var pensionärer vid mitten av 1990-talet då internet började användas på
många arbetsplatser. Karin antyder att man måste ha ett särskilt intresse för
att lära sig it efter pensionen. Hon berättar om sin tvillingsyster som var
tandläkare och aldrig kom i kontakt med datorer i yrket.

Intervjuaren: Ja, det är intressant tycker jag att det är så [att Karin inte har e-
postadress till jämnåriga].
Karin: Men jag hade en tvillingsyster som tyvärr är död nu.
Intervjuaren: Um.
Karin: Och hon lärde sig när hon var, efter att hon vart pensionär så gick
hon på datorkurs.
Intervjuaren: Ja.
Karin: Och tyckte också det var jätteskojigt och så.
Intervjuaren: Ja hon hade kanske samma intressen då.
Karin: Ja vi var enäggstvillingar. ((skrattar))

Karin säger att systemen ”också”, som Karin själv, tyckte att det var ”jätteskojigt” att lära sig. Karin lyfter alltså fram intresse som en mycket viktig drivkraft. Bristen på intresse, alltså inte hög ålder, är också den orsak hon anger till att hennes jämnåriga bekanta inte använder e-post.

Karin: Nä men av mina jämnåriga bekanta är det nog ingen som är så där väldigt intresserad nej.
Intervjuaren: Um.

I intervjun med Karin görs systemen till ett exempel på en it-intresserad pensionär. I kontrast framställs Karins man som ointresserad. Han ”tycker inte om knappar å sånt”.

Intervjuaren: Men du har legat före Torsten hela tiden när det gäller användningen av datorer?
Karin: Torsten är inte sån som tycker om knappar och sånt ((skrattar)).
Intervjuaren: ((skrattar)) Näe.
Karin: Utan jag sköter det åt honom, och så har han sagt hela tiden att när jag får tid och blir pensionär då ska jag lära mig datorn. Men, men, det passade inte honom.
Intervjuaren: Nä.

Karin har tidigare talat om att hennes användning av dator ofta involverar ärenden för hennes mans räkning. Torsten kan beskrivas som en passiv it-användare (Findahl 2009). Han behöver datorn men Karin ”sköter de åt honom”.

Liknade berättar Marianne, 81 år, att hennes man aldrig har använt internet. Han gick i pension 1990 då datorerna precis hade börjat introduceras på hans arbetsplats. Maken bad dock andra att sköta de arbetsuppgifter som krävde dator och han har inte blivit intresserad senare i livet heller.

Marianne: Min man fick det. Han har arbetat på Lufthansa men han gjorde inga ansträngningar, han har aldrig deltagit i det.
Intervjuaren: Nähä.
Marianne: Men det där alltså, nu kom alla så då tänkte jag att nu måste ju jag också så då gick jag på nån kurs här på ABF.

Mariannes berättelse visar en viktig skillnad mellan henne själv och maken. Medan maken inte gjorde några ”ansträngningar” och aldrig har ”deltagit” tänkte Marianne ”att nu måste ju ja också” och gick en datakurs på ABF.

Kajsa, 70 år, tror att den främsta förklaringen till att vissa fortfarande inte använder internet, är att de inte har satt sig in vad som finns där och vad de skulle kunna ha nytta av. Lars-Erik, 73 år, räknar upp flera användningsområden som skulle kunna tilltala personer som är äldre än han själv.

Lars-Erik: Min svärmor är åttionio år eller något sånt där och hon skulle ju behöva ha det för att slippa gå till posten när det är halt va
Intervjuaren: Um.
Lars-Erik: Så hela den där biten va, att när det är dåligt väder så.
Intervjuaren: Um.

Lars-Erik: Och sen framför allt, naturligtvis, kontakten med varandra och sådant va.

Intervjuaren: Um.

Lars-Erik: Jag tror att äldre människor ringer väldigt mycket till varandra och sitter och gaggar i telefonen men dom skulle ju kunna skriva till varandra. Och tänk om dom kunde skypa till varandra.

Intervjuaren: Um.

Lars-Erik: Och visa, tänk, ”här har ja stickat”, och hålla upp det. Det är ju fantastiskt.

Intervjuaren: Ja.

Lars-Erik: Om dom insåg det va.

Lars-Erik framhåller potentiella fördelar med digital teknik för personer som upplever begränsningar som kan relateras till hög ålder, ”hon skulle behöva ha de för å slippa gå till posten [...] när de e dåligt väder”. Motoriska hinder har dock diskuterats tidigare i rapporten som exempel på tänkbara hinder för datoranvändning. Bo, 72 år, och Karin 87 år, upplever problem att skicka sms eftersom deras fingrar inte längre fungerar som tidigare. Problem med syn och hörsel uppmärksammas också i intervjuerna som hinder för användning av internet och mobiltelefoner. Intressant att påpeka är dock att deltagarna, som alla betraktar sig som vana användare av digitala medier, trots hinder oftast tycks hitta sätt att fortsätta använda tekniken. Exempelvis har någon köpt en större skärm till datorn och en annan har skaffat en mobiltelefon med starkare ringsignal.

I flera av intervjusamtalen påpekas vikten av att hänga med i sin tid. Det håller inte att leva som om det fortfarande var 1960-talet menar Erik 85 år och Lars-Erik, 73 år. Bo, 72 år, beskriver personer i hans egen ålder som inte använder tekniken som ”enstöringar” och ”original”.

Bo: Och ta någon gammal enstöring som bara sitter hemma och aldrig har varit ute. Man vet ju en del, man kallade dom för original en gång i världen förut.

Intervjuaren: Ja.

Bo: Men det är många det vet du som inte, vadå, dom har inte brytt sig.

Intervjuaren: Näe.

Bo: Dom gör ju ingenting annat. Dom har aldrig varit med i någon förening, dom har knappt, ja dom har haft ett litet intresse en del då kanske, och det kan ha varit riktat mot fotboll eller ishockey, och bara gått på matcher, och det har liksom aldrig blivit något mera.

Intervjuaren: Näe.

Bo: ”Nä, inte kan ja hålla på me de där heller, de kan inte jag heller”, ”ja vadå, lär väl lära dig åtminstone”.

Intervjuaren: Ja.

Bo beskriver kategorierna ”enstöringar” och ”original” som närmast osociala, ”dom gör ju ingenting annat”. De kan ha haft ett litet intresse ”riktat mot fotboll eller ishockey” och han imiterar deras röst ”inte kan ja hålla på med de där heller, de kan inte jag heller” och han återger hur han själv skulle

besvara en sådan potentiell kommentar från ”enstöringarna”, ”ja vadå, lär väl lära dig åtminstone”.

Gunilla 66 år och Åke 71, tror att personer med högre utbildning än de själva använder datorer mer än vad de gör. ”De har varit i kontakt med det tidigare [genom yrket] och det har ju inte vi” säger Gunilla. Till högre utbildning hör ofta goda kunskaper i engelska och dåliga kunskaper i engelska skulle kunna vara ett tänkbart hinder för användning av internet. Bo, 72 år, som har arbetat på tryckeri säger att han önskar att han hade kunnat fler språk men att hans bristande språkkunskaper inte har hindrat hans datoranvändning.

- Bo: Det är väl det att man hade väl önskat att man hade kunnat lite mera språk i alla fall.
- Intervjuaren: Du skulle ha velat kunna engelska eller?
- Bo: Ja jag kan väl hjälpligt så att säga.
- Intervjuaren: Ja.
- Bo: Om jag inte blir alldeles för nervös vill säga, och jag förstår ju ganska mycket men jag har ju svårare för att uttrycka mig naturligtvis då.
- Intervjuaren: Um.
- Bo: Och så den här dataengelskan den har jag väl nästan, den klarar jag bättre att läsa, en instruktionsbok på engelska för datan så att säga.
- Intervjuaren: Um.
- Bo: För det är ju liksom mera, ja vadå, det är ju samma hela tiden på ett sätt va.
- Intervjuaren: Um.
- Bo: Ja man förstår mellan raderna att så ska det vara, så ska det vara va och sen har man trimmat in dom orden mera på något vis för det går ju igen och mycket av det här som kommer inom data-världen är ju på engelska.

Hans, 78 år, som liksom Bo har kortare utbildning, framhåller att han är glad över att han gick en kvällskurs i engelska när han var ung. Han framhåller att man måste kunna engelska för att kunna utnyttja internet fullt ut. I intervjuerna framkommer många potentiella hinder för datoranvändning, exempelvis att inte ha använt it i sitt yrke, bekanta som inte använder digitala kommunikationssätt, fysiska och motoriska nedsättningar, kort utbildning och bristande kunskaper i engelska. Slutsatsen är dock att ålderspensionärer som är intresserade och inser nyttan med it tar till sig tekniken ändå. Av sekvensen ur intervjun med Bo framgår att engelskan har inneburit vissa svårigheter även om Bo har klarat sig bra genom att ”förstå mellan raderna” och ”trimma” in ord.

Förhållningssätt till samtida och fortsatt teknisk utveckling

Mycket vanligt i intervjusamtalen är att deltagarna betonar att de är nöjda med hur de använder tekniken idag. Många poängterar att de inte är intresse-

rade av nya produkter, programvara eller webbplatser. Karin, 87 år, berättar att hon inte har följt med i den senaste utvecklingen och nämner produkterna Iphone och Ipad. Hon säger att hon har slutat att bli intresserad och att hon inte vill ha något nytt. Karin betonar att hon faktiskt kunde programmera de där tidiga datorerna som var så stora att de tog upp hela rum.

Karin: Tekniken har gått framåt och nu så har dom dom där små sakerna som allting finns i.
Intervjuaren: Ja.
Karin: Så nu begriper jag ingenting. Ta dig en chokladbit också.
Intervjuaren: Ja tack.
Karin: Och jag är inte längre intresserad av att följa med i det heller
Intervjuaren: Näe.
Karin: Men jag tycker fortfarande att det är skojigt att sitta vid datorn.
Intervjuaren: Ja.

De skäl till att inte längre vara intresserad som Karin framhåller är dels att ”tekniken har gått framåt” och dels att hon inte längre ”begriper” någonting. Även Bodil, 81 år, nämner ”de här som ni har med alla apparna”, som något som inte tilltalar henne. Göran, 71 år, berättar att han har haft en så kallad smart phone som han nu har ”stängt ner”.

Göran: Jag köpte en sån här smartphone som ju är i princip en dator.
Intervjuaren: Ja.
Göran: Och den har jag stängt ner.
Intervjuaren: Ja.
Göran: Vi har ett litet hus på Gotland så den kan jag ta med dit men alltså beroendet av den där, jag är ju inte beroende på samma sätt som tidigare.
Intervjuaren: Näe.
Göran: Tidigare skulle man vara uppdaterad på mejl och sitt jobb och ville titta i tidningar och allting sånt där.
Intervjuaren: Ja.
Göran: Men jag känner, va fan, jag köpte den och sen efter några månader, nä men vad ska jag gå omkring med en sån här för?
Intervjuaren: Näe.
Göran: Därför att jag behöver ju inte den.
Intervjuaren: Näe.

Skälet till att Göran har ”stängt ner” telefonen verkar vara att han inte anser att han behöver den. Han säger att han skulle kunna ta med den till Gotland men att han nu inte är lika beroende som han var tidigare. Han behöver inte ”va uppdaterad på mejl å sitt jobb” eller ”titta tidningar”.

Göran: Man behöver inte vara uppkopplad. De blir ju också obsession med en sån där va.
Intervjuaren: Ja.
Göran: På ett ganska otäckt sätt. Man blir ju, den blir ju som en förlängd hjärna på en alltså.
Intervjuaren: Aa.

Göran: Som man släpar med och, jag beklagar alla som, ungdomar och i din ålder, som måste ha den här med för att man ser ju hur in i helvete central den är på mycket onyttigt alltså.

Intervjuaren: Um.

Göran uttrycker sig starkt när han säger att det blir som ”en förlängd hjärna på en”. Han ”beklagat” ”ungdomar” och personer i min, intervjuarens, ålder som, till skillnad från honom själv, måste bära telefonen med sig. Uttryck som ”obsession”, ”otäckt sätt”, ”förlängd hjärna”, ”beklagat”, ”in i helvete central” och ”mycket onyttigt” bidrar till att skapa en negativ bild kring den smarta telefonen som produkt.

Parallellt med attityden att nya produkter inte är intressanta framkommer en motsatt inställning i intervjusamtalen. Sture, 69 år, säger visserligen att han inte har hängt med när det gäller de senaste tekniska prylarna och att han ännu inte har någon smart telefon. När jag frågar om han tror att han behöver en svarar han att det ”ser rätt snyggt ut” och han tillägger att det finns risk att samhället ”rusar ifrån en” om man inte hänger med. Han tror att han snart kommer att skaffa en smart telefon. ”Det blir nog så”, säger han ”man måste vara i takt med sitt samhälle”.

På liknande sätt resonerar Kurt, 73 år. Han säger att det nog är dags för en pektelefon nu. Han berättar att han nyligen har varit på semester med en ”it-familj” och att de hade ”Ipadar” med sig på resan. Kurt försöker nu att övertala sin hustru om att få köpa en Ipad men hustrun tycker inte att de har någon användning för en sådan. Kurt medger att det är svårt att motivera vad de ska ha den till. ”Man kan lyssna på radio och så kan man ta den med sig i båten på sommaren”, säger han.

På samma sätt som ålderspensionärerna i undersökningen är emot eller för införskaffandet av smarta telefoner och surfplattor är de emot eller för användning av sociala kommunikationsmedier som exempelvis bloggar, Facebook och Twitter. Marianne, 81 år, säger att det nog är en brist hos henne att hon inte tycker att personliga bloggar verkar så intressanta att följa. Hon jämför dem med radioprogrammet Ring P1 som hon inte heller förstår sig på av orsaken att hon inte tycker att andra behöver veta allt som hon tycker och tänker. Hon använder inte Facebook men funderar på att gå med eftersom hennes systers barnbarn just nu reser i Australien och det skulle vara roligt att följa resan via Facebook. Liv, 68 år, har fått flera förfrågningar från bekanta om att gå med i Facebook. Hon säger att hon inte vågar. Efter en stund tillägger hon att det kanske bara är en tidsfråga. Kanske kan hon vara med utan att själv skriva så mycket.

7 Sammanfattande diskussion

Utifrån ljudinspelade intervjuer med 22 personer i åldrarna 66–78 år har ålderspensionärers plats och roll i det digitala samhället studerats. Deltagarna har olika bakgrund vad gäller exempelvis utbildning, tidigare yrke, familjekonstellation och intressen. Gemensamt är dock att de själva betraktar sig som vana användare av it. Rapporten omfattar tre analyskapitel som utifrån intervjuerna söker beskriva vilka vägar som finns till it, vad ålderspensionärer gör med tekniken samt vilka tankar de har om sin egen och jämnårigas it-bruk. En samtalsanalytisk ansats har använts för att studera hur deltagarna i samspelet med intervjuaren skapar berättelser, uttrycker känslor och förmedlar föreställningar kring it-användning.

I tidigare, kvantitativt inriktade studier, har gruppen ålderspensionärer konstaterats vara heterogen vad gäller exempelvis tillgång till utrustning, användningsområden och tillbringad tid vid medierna (se Findahl 2011). Genom att uppmärksamma äldre användares självbild, attityder och syn på samhället i relation till de senaste decenniernas digitalisering bidrar min undersökning till att skapa en tydligare bild av ålderspensionärers plats och roll i det digitala samhället.

Rapportens sammanfattande diskussion behandlar huruvida hög ålder har betydelse för it-bruk, om it kan förlänga den tredje åldern samt om olika generationer kan sägas omfattas av olika it-kulturer.

Vilken betydelse har hög ålder för it-bruk?

Det skiljer 21 år mellan den yngsta och den äldsta deltagaren i undersökningen. I mötet med den utvalda gruppen ålderspensionärer blir det tydligt att vi lever i *post-kronologiseringens* tid (Blaakilde 2007). I dagens samhälle förekommer ingen kollektiv ålderskurva. *Kronologisk* och *funktionell* ålder följs inte åt enligt ett enhetligt mönster utan åldrandet ser olika ut för olika individer. Sjuttioåringar är ibland mer funktionellt åldrade än åttioåringar. Några av de intervjuade pensionärerna uttrycker att de känner sig yngre än de är, deras *subjektiva, upplevda* ålder är således lägre än deras kronologiska ålder.

I likhet med tidigare studier (Findahl 2011) ger undersökningen ingen enhetlig bild av ålderspensionärers plats och roll i det digitala samhället. I intervjuerna kan flera vägar till äldre personers it-bruk skönjas. Samtidigt framkommer olika mönster för vad ålderspensionärer gör med tekniken. Attityderna till det egna och andras bruk av it varierar och intervjuerna antyder inget gemensamt förhållningssätt till samtida och framtida teknik. En

viktig fråga att ställa är vilken betydelse deltagarnas höga ålder har för den bild av it-bruk som framkommer i rapporten. Är det tänkbart att personer i 20- eller 50-årsåldern skulle besvara intervjufrågorna på liknande sätt?

Den höga ålderns betydelse för vägar till it-bruk

När it spreds till allmänheten befann sig många av deltagarna i slutet av sina yrkeskarriärer medan andra redan var pensionärer. På olika sätt visar sig erfarenheter av att privat och yrkesmässigt ha levt och verkat i ett icke-digitalt samhälle ha betydande för hur deltagarna har införlivat it i sin vardag. Några har följt it-utvecklingen och har erfarenheter av datorer från tidigt 1970-tal. Intressant att notera är att dessa tidiga användare, enligt Findahls (2007) uppdelning, sällan är först med att ta till sig dagens teknik. En av deltagarna, Karin 87 år, uttrycker exempelvis att hon tappat intresset sedan tekniken blivit så avancerad att hon inte längre kan förstå den.

Några av de intervjuade personerna har lärt sig hantera dator och internet i sitt tidigare yrke, några har gått kurser efter pensionen eller lärt sig på mer informella vägar. Många betonar att de har lärt sig på egen hand genom att pröva sig fram.

Findahl (2007) skriver att utbildningslängd med tiden får allt mindre betydelse för tillgång till it men att antal år i skola fortfarande kan innebära skillnader i gruppen av äldre. I intervjuerna uppmärksammas bland annat att kortare utbildning medför avsaknad av kunskaper i engelska som är betydelsefulla vid it-användning. De deltagare i undersökningen som har kort utbildning har dock lyckats tillägna sig den ”datorengelska” de behöver och bristande språkkunskaper utgör inte något hinder för dem.

Några av de högt utbildade deltagarna berättar att de fått ägna mycket tid åt att bli vana vid tangentbordet. En konsekvens av att ha innehaft ett yrke som krävt lång utbildning kan vara att man dikterat till sekreterare eller diktafon och därmed saknar motorisk skrivträning. Otillräckliga kunskaper i engelska och tangentbordsovana är hinder som tydligt hör till äldre generationer. Idag framstår det som otänkbart att växa upp i Sverige utan att dagligen komma i kontakt med såväl engelska som tangentbord.

Även om några av de intervjuade pensionärerna har it-kunskaper med sig från arbetslivet antyds att det sällan utgör ett tillräckligt skäl till fortsatt bruk av it efter pensionen. I intervjuerna betonas istället intresse som en mycket viktig drivkraft när det gäller tillägnande av kunskaper kring it och användning av medier och produkter. I deltagarnas beskrivningar av jämnåriga och äldre personer som inte använder it är det bristen på intresse, snarare än hög ålder, som lyfts fram. Okunskap om vad it har att erbjuda anges också som skäl till äldre bekantas icke-användning. Deltagarna kan nämna flera användningsområden som skulle kunna tilltala personer som är äldre än de själva.

Den höga ålderns betydelse för vad deltagarna gör med tekniken

Undersökningen visar, i likhet med tidigare kvantitativt inriktade undersökningar (Findahl 2011), vara mycket varierad. Mobiltelefoner används för samtal och sms och många uppger att de dessutom använder fler funktioner exempelvis klocka, kamera och radio. Vissa bär sina mobiltelefoner med sig och nyttjar dem frekvent medan andra oftast låter dem vara avstängda och bara sätter på dem för att själva ringa när de vistas utanför hemmet. Av olika skäl ställer sig några kritiska till användningen av sms medan andra är positivt inställda och använder kommunikationssättet i hög utsträckning.

Av intervjuerna framgår att datorer främst används för informationssökning och kommunikation via e-post, ett resultat som stämmer väl överens med kvantitativa undersökningar av äldres digitala medieanvändning (jfr Findahl 2009). Diskurser kring informationssökning och e-post varierar dock kraftigt. Likaså tycks tiden vid datorn variera. Medan några uppger att de försöker begränsa tiden vid datorn uppger andra att de finner det meningsfullt att tillbringa mycket tid vid skärmen. Bloggar, Twitter och Facebook nämns i flera av intervjuerna och meningarna går isär vad gäller dessa mediers användbarhet och nytta. Inga generella mönster kan alltså skönjas när det gäller vad ålderspensionärerna använder it till, tiden de tillbringar eller inställningen till samtida medier.

Vid genomlysning av intervjuerna framkommer att frågan ”vad använder du mobiltelefonen/datorn till?” ofta har varit svår att besvara. De vana användarna integrerar it i sina vardagliga sysslor på ett sätt som gör det svårt för dem att skilja ut hur själva mobiltelefon- eller datoranvändningen ser ut. En aktivitet som exempelvis en skridskotur kan generera datoranvändning i både förberedelsefasen och i efterarbetet. Under utflykten kan mobiltelefonen och kanske en gps utgöra viktiga tekniska resurser (jfr Karlsson 2011). I diskussionen kring användningsområden har begreppet *digitala händelser* i relation till *icke-digitala händelser* varit till hjälp för att, utifrån deltagarnas berättelser, förklara integrationen av it i ålderspensionärers vardag.

Tiden som passerat

I några sekvenser ur intervjuerna berättar deltagarna om vardagliga händelser som de idag utförs digitalt men som de tidigare engagerat sig i på andra sätt. Sådana berättelser visar att lång livserfarenhet kan påverka synen på och relationen till it. Deltagarna jämför ibland händelser nu med händelser då på ett sätt som visar hur samhället påverkats och förändrats av tekniken och vilken betydelse digitaliseringen har haft för individen. Exempelvis berättar Sten, 70 år, att han ofta besökte travbanan under 50-talet. Efter hand blev hans besök mer sällsynta eftersom han sedermera kunde se loppet på tv. Idag ser han travsändningarna vid vilken tidpunkt han vill via datorn. Berättelsen om travloppet uppmärksammar hur samhällets teknikutveckling kraftigt har förändrat vardagliga aktiviteter. Att besöka en travbana för att spela på trav är inte det samma som att fylla i en digital tipsrad och se loppet framför datorskärmen.

I berättelser som den om travloppen ställs berättarnas *jag* i relation till tiden. *Jag nu* jämförs med *jag då*. ”Nu begriper man inte hur fan levde man?”, säger Kajsa, 70 år, när hon tänker tillbaka på tiden innan internet fanns.

- Kajsa: Nu begriper man inte hur fan levde man? Man var ju tvungen att slå upp telefonnummer i telefonkataloger och leta upp en telefonkatalog.
- Intervjuaren: Ja, ja
- Kajsa: telefonkatalog. Alltså vi blev helt ställda, vi tappade internet här bara här om dan bara vid tolvtiden alla går omkring bara ”har du nån internet” bara så där.
- Intervjuaren: ((skrattar))
- Kajsa: Så kom den tillbaka efter en kvart. Vet inte vad det var ((skrattar)) men i alla fall man blir alldeles förstörd liksom, livet krossat.

I sekvensen från intervjun med Kajsa, som inte diskuterats tidigare i rapporten, framkommer bilden av ett beroende. Kajsa berättar hur hennes bostad förlorade uppkopplingen under några timmar. Hon beskriver upplevelsen som att ”man blir alldeles förstörd” och som att få ”livet krossat”. Berättelsen antyder att Kajsa har inrättat sitt liv på ett sådant sätt att det skulle vara svårt för henne att återgå till det liv hon levde före samhällets digitalisering. Till skillnad från ungas it-användning utgår äldres ofta från översättningar av tidigare etablerade mönster. De förändringar som skett i samhället under den tid som passerat från ung till gammal verkar ha betydelse för äldre personers upplevelse av och förståelsen för vad de gör med it.

Liknande Kajsas berättelse om den förlorade uppkopplingen förekommer en sekvens i rapporten där deltagaren Lars-Erik, 73 år, berättar om hur han till en början varit stark motståndare till it. Lars-Erik beskriver hur han kände av påtryckningar från omgivningen att skaffa sig en dator och hur han till en början försökte motarbeta dessa. Exempelvis skrev han ett brev till Nationalencyklopedin där han protesterade mot att de ville sälja honom ett exemplar av uppslagsverket på CD-rom. Han berättar att hans inställning till it förändrades efter en tid och uttrycker att han numera är ”helt frälst”. Lars-Eriks berättelse visar hur individen tvingas ta ställning till samhällets digitalisering genom att antingen acceptera och därmed förändra många invanda vardagliga aktiviteter, eller avstå och i och med det riskera att gå miste om information och delvis hamna utanför samhällsgemenskapen.

Kan bruk av it förlänga den tredje åldern?

Deltagarna i undersökningen är alla relativt pigga och aktiva. Några har en fot kvar i arbetslivet, några är engagerade i barnbarn och barnbarnsbarn och de flesta ägnar en stor del av sin tid åt fritidsintressen och samhällsengagemang. Deltagarna kan sägas befinna sig i den *tredje åldern*, det vill säga de friska och aktiva åren efter pensionen (Thelin 2011).

För undersökningens pensionärer tycks it underlätta en aktiv och social tillvaro. Även om några uttrycker viss oro för att ”fastna” vid skärmen påpekar andra att personer som inte använder it riskerar att bli socialt isolerade

när de inte kan nås av information från exempelvis föreningar. Av samtalen framgår tydligt att användningen av it underlättar sociala kontakter och utgör en viktig möjlighet till ett fortsatt aktivt liv. Tidigare studier har visat positiva samband mellan socialt umgänge på nätet och umgänge med familj, vänner och bekanta i den omedelbara närmiljön utanför nätet (Kraut m.fl. 2002). Digital kommunikation ökar den allmänna kommunikationsnivån och främjar sociala, fysiska umgängespraktiker (Söderström 2009, Wang m.fl. 2010, Zhao 2006).

För sju år sedan skrev Åberg och Shahmehri (2005) att vi då stod inför ett vägval vad gäller framtida teknikutveckling. I ett skräckscenario riskerade äldre att hamna utanför samhället. Ett annat scenario, författarnas förhoppning, innebar att ny teknik utvecklades med äldre i åtanke och anpassades efter deras behov. Tänkbara begränsningar för äldre personers it-användning som nämns i intervjuerna är exempelvis nedsatt syn och hörsel samt försämrade motorik. Intressant att påpeka är att deltagarna trots hinder av detta slag tycks hitta sätt att fortsätta använda it. Exempelvis med hjälp av en större skärm till datorn eller en mobiltelefon med starkare ringsignal och större knappansats. Nya anpassade produkter tycks således medföra att bruket av it inte nämnvärt påverkas av funktionellt åldrande.

It och ålderspensionärers fritidsintressen

I studien får kopplingen till fritidsintressen stort utrymme när det gäller användningsområden. Endast ett fåtal deltagare använder it för att delta i händelser med koppling till tidigare arbetsuppgifter. Att ha kommit i kontakt med it i sitt tidigare yrkesliv kan naturligtvis underlätta fortsatt användning efter pensionen men tycks inte utgöra ett eget skäl till användning. Vardagen efter pensionen har tagit nya former och därmed har nya praktiker som involverar it uppkommit.

Många uppger att en viss hobby kräver användning av dator. Exempelvis tycks e-post vara ett vanligt kommunikationsmedium inom allehanda föreningsverksamhet. Information kopplad till intresset finns ofta på nätet. Tillgången till internet kan ha medfört att händelser kring intressen som deltagarna har haft sedan lång tid tillbaka har omformats och tagit nya uttryck. Exempelvis kan information från nätet skapa gynnsammare förutsättningar för fågelskådning och mejllistor kan effektivisera planering av möten och val av litteratur i bokcirkeln. Tillgången till SVT Play och nätbaserade speltjänster kan medföra färre besök till travbanan och kiosken för att spela på V75. Samtidigt som tillgången till internet kan ha givit gamla intressen nya ramar kan den också ha givit upphov till helt nya intressen som deltagarna inte har haft tidigare i livet, så som att läsa annonser eller skriva blogg. I undersökningen ges många exempel på hur it underlättar vardagliga sociala praktiker som fågelskådning och skridskoåkning. Det tyder på att it är en hjälp till ett aktivt leverne och att användningen av it har potential att utöka antalet aktiva levnadsår och förlänga den så kallade tredje åldern.

It och samhälleligt engagemang

Att många uppger att de skriver mer tack vare datorn, att de läser fler tidningar samt att de själva deltar i den offentliga debatten tyder på att äldre personer, precis som yngre, fått en ny roll i samhället tack vare it. Några deltagare talar särskilt om vikten av att äldre medborgare följer med sin tid och engagerar sig i samhällsfrågor. Internet möjliggör snabb tillgång till samhällsinformation och underlättar för ett eget deltagande i den offentliga debatten.

Omfattas olika generationer av olika it-kulturer?

I tidigare forskning och i samhällsdebatten används ibland beteckningar som *digital natives* och *digital immigrants* (Prensky 2001) för att illustrera skillnader mellan personer som har vuxit upp med it och personer som tillägnat sig tekniken i vuxen ålder. Selg och Findahl (2008) beskriver befolkningen som delad i *mejlgenerationen* och *messengergenerationen*. De konstaterar att personer äldre än 35 år huvudsakligen använder e-post för kommunikation och därmed tillhör mejlgenerationen medan personer under 35 år föredrar instant messaging, det vill säga chatt i realtid, som digitalt interaktions-sätt.

Som nämnts visar min studie stora variationer i vad äldre personer gör med it. Tänkbart är dock att några av de attityder som framkommer i intervjuerna är vanligare bland äldre än yngre it-användare. Tänkbart är också att deras attityder beror på att de, tidigare i livet, har etablerat andra mönster för att delta i liknade händelser. Exempelvis anser några att de inte har behov av att vara nåbara dygnet runt. Några stänger av mobiltelefonen när de är hemma för att de anser att det räcker att kunna bli kontaktad via den fasta telefonen. Många framhåller också att de gärna ”vill ha saker på papper”. De berättar att de skriver ut tidningsartiklar, tidtabeller, bruksanvisningar och dylikt från nätet. Det kan bero på att de har etablerat en vana av att hantera tryckta texter. Vidare ställer sig många tveksamma till att publicera status-uppdateringar på Facebook eller kommentarsinlägg i nättidningar och på bloggar. Inställningen att vilja vara anonym förekommer säkert i alla generationer men är kanske starkare bland äldre eftersom de har vuxit upp i konsument- snarare än producentkultur.

Kontakten med barn, barnbarn och barnbarnsbarn nämns ofta som ett skäl till att använda sms och Facebook. På så sätt kan yngre generationers it-bruk sägas ha påverkat äldre generationers. Många anser att de via sin användning av digitala medier fått en tätare och djupare kontakt med yngre anhöriga som ofta är upptagna och svåra att nå via telefon. Många har dock även anammat andra digitala kommunikationssätt än e-post bland sina jämnåriga bekanta.

Det egna it-bruket jämfört med andras it bruk

Att beskriva någon annans vanor och beteendemönster är ett sätt för deltagarna att förhålla sig till sin egen roll i mediasamhället. Endast ett fåtal berättar om sin it-användning utan att jämföra den med andras. I intervjusamtalen delger de en syn på sig själva och andra i relation till det digitala samhället. De positionerar sig i förhållande till olika identiteter som exempelvis kan liknas vid de fyra roller som Findahl (2007) skriver om, *den försiktige*, *modernisten*, *traditionalisten* och *den avancerade entusiasten*. De placerar sig själva och sina bekanta i kategorier av olika slag och förmedlar därmed etablerade fördomar om äldres it-användning samtidigt som de slår hål på många föreställningar.

Som antyds i stycket ovan beskriver många det egna bruket av datorer och mobiltelefoner som annorlunda än yngre bekantas. De uppmärksammar ofta att yngre personer använder annan, mer avancerad utrustning och programvara än de själva och personer i den egna åldern. Många anser också att yngre personer är mindre rädda för att lämna ut information på nätet och att yngre användare har andra intressen och finner mening i digitala aktiviteter som de själva tycker är ointressanta. Några deltagare betraktar yngre personers användarmönster som onödiga och närmast konstiga. Några uttrycker istället att det är synd om ungdomar och yrkesverksamma personer som de anser tvingas att använda tekniken på ett osunt sätt. Vissa intervjudeltagare tycks dock betrakta yngre personers it-användning som bekväm och praktisk. Även om de själva, än så länge, avhåller sig från att exempelvis skaffa en Ipad eller börja twittra säger de sig förstå varför yngre bekanta lockas av ny tekniks utrustning och nya kommunikationssätt.

Intervjudeltagarna förhåller sig inte enbart till personer som använder digital teknik mer eller på andra sätt än de själva. De positionerar sig också i relation till personer som inte använder tekniken alls. I intervjuerna rör det sig då om bekanta som är jämgamla eller äldre än de själva. Några uttrycker att den egna användningen hindras när andra inte använder it i lika hög utsträckning. Flera av de intervjuade påpekar vikten av att hänga med i sin tid. Någon beskriver icke-användare som ”enstöringar” och ”original”. Icke-användarna beskrivs vara personer som ändå inte gör något vettigt av sin fritid och därför inte har behov av it.

Tidigare undersökningar visar att ålderspensionärer alltid utgör den grupp i samhället som sist tar till sig nya tekniska produkter (Findahl 2011). Mycket vanligt i intervjusamtalen är att deltagarna betonar att de är nöjda med hur de själva använder tekniken idag. De tycks i de flesta fall vara väl medvetna om olika möjligheter när det gäller teknisk utrustning och samtida kommunikationssätt även om de av olika skäl väljer bort många av dessa. Många poängterar att de inte är intresserade av nya produkter, programvara eller webbplatser. Motsatt attityd förekommer dock också. Några är mycket intresserade av nya tekniska produkter men anser exempelvis att ”ser snyggt ut” inte utgör ett tillräckligt argument för att skaffa en Ipad. Ofta har de svårt att motivera vad de ska ha nya produkter till men eftersom de anser det viktigt att ”hänga med sin tid” tror några att de inom en snar framtid kommer att anamma nya digitala produkter.

Litteratur

- Andersson, Lars, 2008: *Ålderism*. Lund: Studentlitteratur.
- Barton, David, 1994: *Literacy. An Introduction to the Ecology of Written Language*. London: Blackwell Publishing.
- Barton, David, Hamilton, Mary, 1998: *Local literacies. Reading and writing in one community*. London: Routledge.
- Bellander, Theres, 2010: *Ungdomars dagliga kommunikation. En språkvetenskaplig studie av sex gymnasieungdomars bruk av tal, skrift och interaktionsmedier*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Bellander, Theres, 2011: Sociala mediers inverkan på språket. I: *Framtider*. Tidsskrift från institutet för framtidsstudier nr. 2, 2011.
- Blaakilde, Blaakilde, Anne Leonora, 1999: *Den store fortælling om alderdommen*. Köpenhamn: Munksgaard.
- Blaakilde, Anne Leonora, 2007: Löper tiden från Kronos? I: *Åldrandets betydelse*. Jönsson, Lars-Eric & Lundin, Susanne (red.). Lund: Studentlitteratur.
- Bayam, Nancy K., 2006: Interpersonal Life online. I: *The handbook of new media. Updated student edition*. Lievrouw. Leah. A. & Livingstone, Sonia (red.). London.
- Bockgård, Gustav, 2010: Skapandet av den ideala dialektinspelningen. I: *Studier i svensk språkhistoria 10. Språkhistoria – Hur och för vem?* Magnusson, E & Rogström, L. (red.). Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 36. Göteborg: Göteborgs universitet. S. 67–76.
- Ernfridsson Patrik & Hagberg Jan-Eric, 2005: *Tretton teknikbiografier. En intervjustudie av äldres liv i Norrköping, 2004*, (Tema-Ä Arbets-PM). Linköping: Linköpings universitet.
- Ernfridsson, Patrik, 2005: Ny teknik. Inte för mig och inte idag. I: *Den omvända ålderspyramiden*. Blücher, Gösta och Graninger, Göran (red.). Linköping University interdisciplinary studies. Vadstena: Stiftelsen Vadstena forum för samhällsbyggande.
- Findahl, Olle, 2009: *Internet 15 år. Visionerna möter verkligheten – om hur svenskarna blev Internetanvändare*. .SE stiftelsen för internetinfrastruktur. www.iis.se (2012-10-27)
- Findahl, Olle, 2010: *Äldre svenskar och Internet 2010*. .SE stiftelsen för internetinfrastruktur. www.iis.se (2012-10-27)
- Findahl, Olle, 2011: *Svenskarna och Internet 2011*. .SE stiftelsen för internetinfrastruktur. www.iis.se (2012-10-27).
- Focault, Michel, 2002: *Vetandets arkeologi*. Lund: Arkiv.
- Gee, Jean Paul, 2005: *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method* (2:a uppl.) London. Routledge.
- Giddens, Anthony, 1984: *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Berkeley: University of California Press.
- Greggas Bäckström, Anna, 2011: "Ja bare skriver som e later": *En studie av en grupp Närpesungdomars skriftpraktiker på dialect med focus på sms*. Umeå: Institutionen för språkstudier, Umeå universitet.
- Haustrup, Chrisensen, Toke, 2008: *Informationes- og kommunikationsteknologi i familiens hverdag*. Institut for Planlægning, Innovation og Ledelse. Danmarks tekniske Universitet.

- Helgesson, Bo, 2005: Bortom Internet. I: *Den omvända ålderspyramiden*. Blücher, Göste och Graninger, Göran (red.). Linköping University interdisciplinary studies. Vadstena: Stiftelsen Vadstena forum för samhällsbyggande.
- Holsanova, Jana, 2010: *Myter och sanningar om läsning. Om samspelet mellan språk och bild i olika medier*. Stockholm: Språkrådet och Norstedts.
- Hymes, Dell, 1972: Models of interaction of language and social life. I: *Directions in Sociolinguistics: The ethnography of communication*. Gumperz, John & Hymes, Dell (red.). New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Hössjer, Amelie, 2006: *Externa brev och intern vardagskommunikation. Om bruket av e-post på en tidningsredaktion*. (Rapportserie IPLAB-265. Technical report TRITA-NA-PO, NADA). Stockholm: Kungliga tekniska högskolan.
- Josephson, Olle, 2004: *Ju. Ifrågasatta självklarheter. Om svenskan, engelskan och alla andra språk i Sverige*. Stockholm: Språkrådet och Norstedts.
- Karlsson, Anna-Malin, 2002: *Skriftbruk i förändring. En semiotisk studie av den personliga hemsidan*. Stockholm studies in Scandinavian philology. Stockholm: Stockholms universitet.
- Karlsson, Anna-Malin, 2006: *En arbetsdag i textsamhället. Ett etnografiskt perspektiv på skriftanvändning i vardagliga yrken*. Stockholm: Språkrådet och Norstedts.
- Karlsson, Anna-Malin, 2011: Online Outdoor: Technological, Discursive and Textual Transformations of the Activity of Skating. I: *Human IT. Tidskrift för studier av it ur ett humanperspektiv* 11:1.
- Kraut, Robert, Kiesler, Sara, Boneva, Bonka, Cummings, Jonathon, Helgeson, Viki, 2002: Internet Paradox Revisited. I: *Journal of Social Issues* 58 (1). S. 49–74.
- Kvale, Steinar, 1997: "Research apprenticeship" Nordisk pedagogic. *Journal of Nordic Education Research*, 17. S. 186–194.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend, 2009: *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Linell, Per, 2011: *Samtalskulturer: Kommunikativa verksamhetstyper i samhället*. (Studies in Language and Culture, 18). Linköping: Linköpings universitet.
- Magnusson, Jenny, 2008: *Fokus ålder. Betydelserelationer och betydelseförändring i användning*. Linköping: Linköpings universitet.
- Mishler, Elliot. G., 1986: *Research Interviewing: Context and Narrative*. Cambridge Mass.: Harvard University Press.
- Mills, Kathy Ann, 2010: A Review of the "Digital Turn" in the New Literacy Studies. I: *Review of educational Research*, vol 80, No 2. S. 246–271.
- Nie, Norman H. & Erbring, Lutz, 2000: *Internet and Society. A preliminary report*. (Stanford Institute for the Quantitative Study of Sociology, SIQSS). Stanford: Stanford University.
- Prensky, Marc, 2001: *Digital natives, digital immigrants*. On the Horizon (MCB University Press, Vol. 9 No. 5,
- Rogers, E, 1995 [1962]: *Diffusion of innovations*. London: The free press (4 uppl.).
- Selg, Håkan & Findahl, Olle, 2008: *Internet Explorers – Delrapport 6. Nya användarmönster: Jämförande analys av två användarstudier*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Street, Brian, 1984: *Literacy in theory and practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Söderström, Sylvia, 2009: Offline social ties and online use of computers: A study of disabled youth and their use of ICT advances. I: *New media & society* 11 (5). S. 709–727.
- Thelin, Angelika, 2011: Tredje åldern – ett mångtydigt och problematiskt begrepp. I: *Tredje åldern. Sociala aspekter och medborgarskap*. Gynnerstedt, Kerstin och Wolmesjö, Karin (red.). Malmö: Gleerups.

- Wang, Hua & Wellman, Barry, 2010: Social connectivity in America: changes in adult friendship network size from 2002 to 2007. I: *American Behavioral Scientist* 53 (8). S. 1148–1169.
- Weilenmann, Alexandra, 2010: Learning to text: An Analytic Study of How Seniors Learn to enter Text on Mobile Phones. I: *Proceedings of the SIGCHI conference on Human factors in computing systems*.
- Zhao, Shanyang, 2006: Do Internet users have more social ties? A call for differentiated analysis of Internet use. I: *Journal of Computer-Mediated Communication* 11 (3). S. 844–862.
- Åberg, Johan och Shahmehri, Nahid, 2005: Äldre och framtidens teknik: ett datavetenskapligt perspektiv. I: *Den omvända ålderspyramiden*. Blücher, Göste och Graninger, Göran (red.). Linköping University interdisciplinary studies. Vadstena: Stiftelsen Vadstena forum för samhällsbyggande.
- Öberg, Peter, 2002: Livslopp i förändring. I: *Socialgerontologi*. Andersson, Lars (red.). Lund: Studentlitteratur.
- Örnberg Berglund, Therese, 2009: *Making sense digitaly: Conversational coherence in online and mixed-mode contexts*. Umeå: Umeå universitet

Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet
Box 527 751 20 Uppsala

ISSN 0348-5838
ISRN UU-FUMS-R-232-S-SE